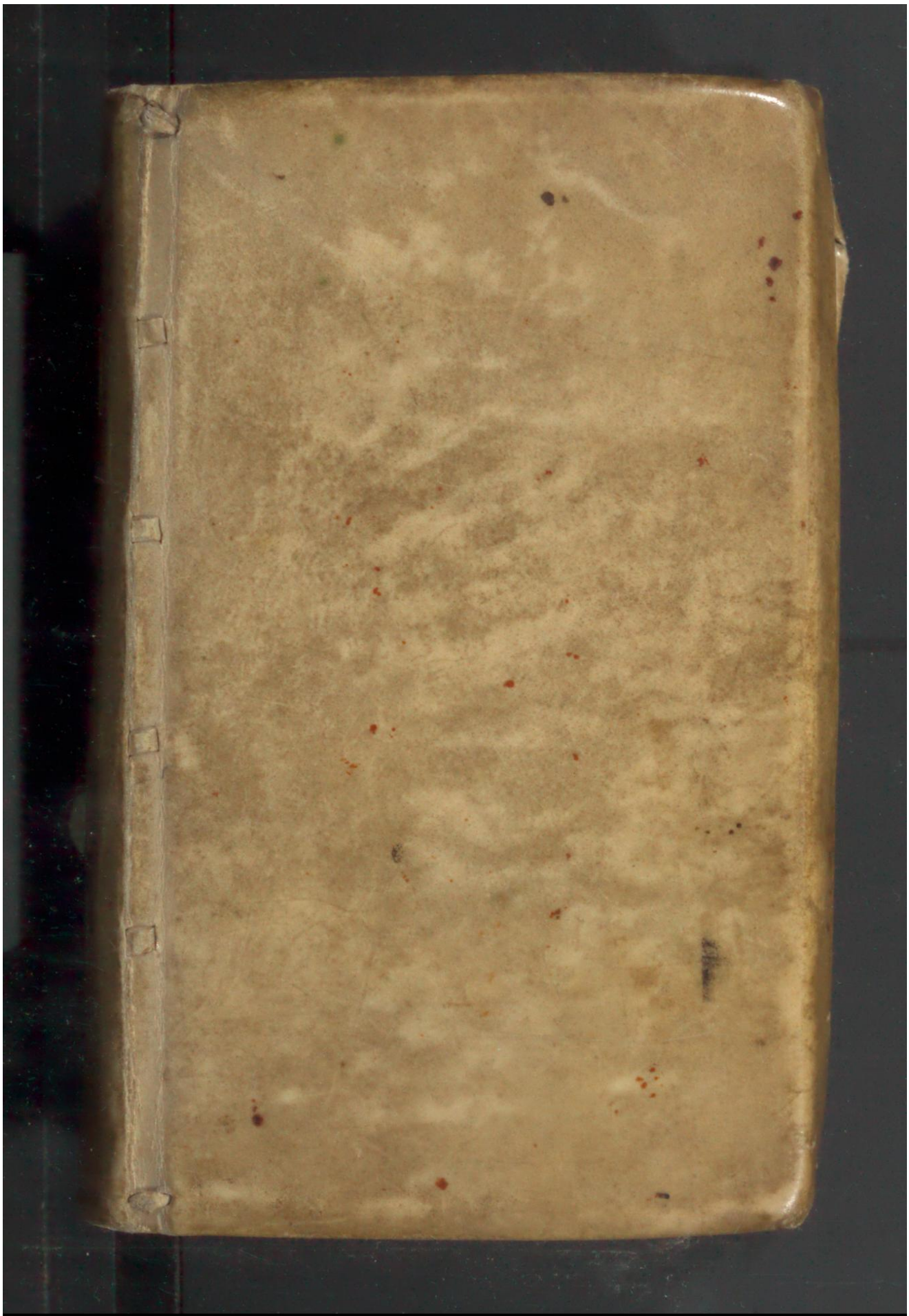

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1 C 2 [1]

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1 C 2 [1]

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1 C 2 [1]

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1 C 2 [1]

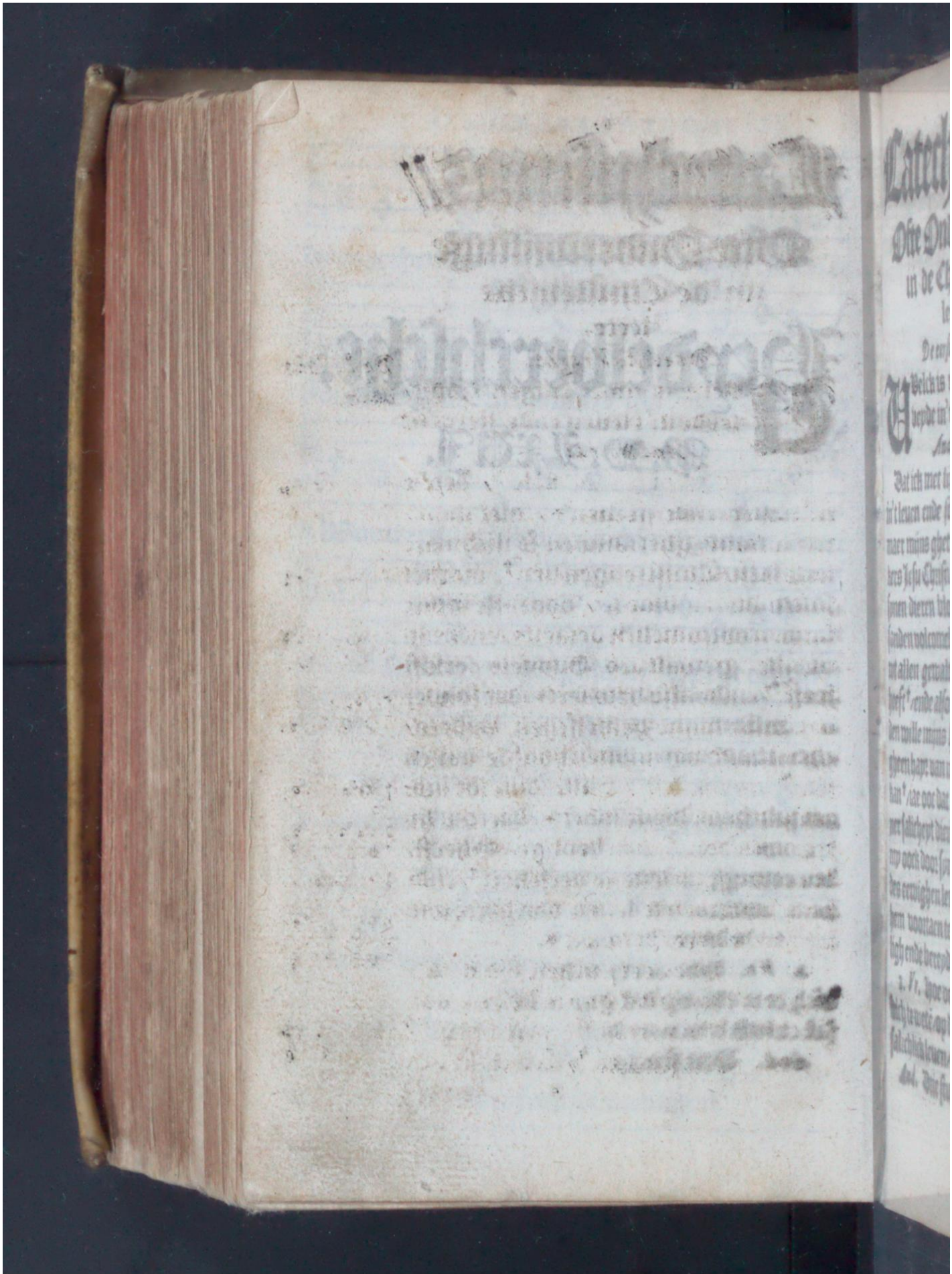

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1 C 2 [1]

Heydelberchsche,

M. D. LXUJ.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1 C 2 [2]

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1 C 2 [2]

Catechismus/
Ofte Onderwysinge in de Christelijcke leere.

De eerste Vraghe. *De I. Sondach.*

WElck is uwē eenigen troost/ beyde in't leuen ende steruen?

Antwoorde.

Dat ick met lijf ende siele† / beyde in't leuen ende steruen* / niet mijn / maer mijns ghetrauwen Salichmaekers Iesu Christi eygen ben† / die met synen dieren bloede / voor alle mijne sonden volcomelick betaelt* / ende mij wt allen gewalt des Duyuels verlost heeft† / ende also bewaert* / dat sonder den wille mijns hemelschen Vaders/ gheen haer van mijnen hoofde vallen kan† / iae ooc dat mij alle dinc tot mijner salichept dienē moet* / daerom hy mij oock door synen heyligen Gheest/ des eewighen leuens versekert† / ende hem voortaen te leuen van hertē willigh ende berepdt maect*.

† 1. Co. 6. 19
* Rō. 14. 8.
† 1. Co. 3. 23
* 1. Pe. 1. 18
1. Joh. 2. 7.
† 1. Joh. 3. 8.
* Joh. 6. 39.
† Matt. 10. 30. Luc. 21. 18.
* Rō. 8. 28.
† 2. Cor. 1. 22. & 5. 5. Ephe. 1. 14. Rom. 8. 26.
* Rō. 8. 14.

2. *Vr.* Hoe veel stucken sijn v noodich te wetē/ op dat ghy in desen troost salichlick leuen/ ende steruen moeght?

† Luc. 24. 47 1. Cor. 6. 11 Tit. 3. 3.

And. Drie stucken† / Ten eersten hoe

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1 C 2 [2]

groot myne sonden ende elende sy *. Ten tweeden hoe ich van alle myne sonden ende allendicheyt verlost werde †. Ten derden/ hoe ich Godt voor sulcke verlossinge sal danckbaer sijn */

*Joh. 6. 44 Rom. 3
† Joh. 17. 3.
*Eph. 5. 10 1. Pet. 2. 2 Rom. 6. 13 Mat. 5. 16 2 Tit. 2. 14

Dat Eerste deel.

Van des menschen allendicheyt.

2. Sondach

3. *Vr.* Waer uyt kent ghy uwe allendicheyt?

†Rom. 3. 20

And. Uyt de Wet Godts †.

4. *Vr.* Wat heyscht die Wet Gods van ons?

And. Dat leert ons Christus in eener summa/ Matth. in't 22. *Ghy sult lief hebben God uwen Heere vãgantschen herten, van gantscher sielen, van gantschen ghemoede, ende † van alle krachten, Dit is het eerste ende het groot ghebodt. Dat ander is desen ghelijck: Ghy sult uwen naesten lief hebben als v seluen. Aen dese twee ghe boden hanghet die gantsche VVet ende de Propheten.*

†Luc. 10 27.

5. *Vr.* Vont ghy dit al volcomelick houden?

And. Neen ick */ Want ick ben van nature gheneight Godt ende mynen naesten te haeten †.

*Rom 3. 10 & 23. 1. Johã 1. 8
† Rom. 8. 7. Ephes. 2. 3.

6. *Vr.* Heeft dan Godt den mẽsche also boos ende verkeert gheschaepen?

3. Sondach

And. Neen hy */ Maer God heeft den menschе goet/ ende nae syn eenbildt

*Gen. 1. 31.

dlldt gheschaepen†/ dat is/ in waere gherechtichept ende heylicheit/op dat hy Godt synen schepper recht kennē/ hem van herten lief hebben/ende met hem in die eewige salichept leuen soude/hem te louen ende te prijsen*. †Gen.1.26. *1.Co.3.18

7. *Vr.* Van waer kompt dan sulcke verdoruene aerdt des menschen? Col.3.10 Eph.4.24

And. Wt den vall ende onghehoorsaemhept onser eersten Voorouderen/ Adams eñ Eue†/ in't Paradijs/ daer onse nature also is verdoruen wordē/ dat wy alle in sonden ontfangen ende gheboren werden*. †Gen.3. Rom.5.12. & 18. *Psal.51.7 Gen.5.3.

8. *Vr.* Maer sijn wy also verdoruē/ dat wy gantschelick onbequaem sijn tot eenighen goede/ ende gheneight tot allen quade?

And. Jae wy†: T'en sy dan dat wy door den Gheest Gods wederghebo-ren werden*. †Joh.3.6 Gen.6.5 Job.14.4 & 15.16.

9. *Vr.* Doet dan Godt den mēsche niet onrecht/ dat hy in syne Wet van hem heyschet/dat hy niet doē en kan? Jesa.53.6 *Joh.3.5 4.Sōdach.

And. Neen hy: Want Godt heeft den menschē also gheschaepen/dat hy dat konde doen†/ Maer de menschē heeft hem seluen ende alle syne nacko melinghen door't ingheuen des Duyuels*/ende door moetwilligher onge-hoorsaemhept der seluer gauē berooft. †Eph.4.24. *Luc.10 30.ff.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1 C 2 [2]

10. *Vra.* Wilt Godt sulcke onghehoorsaemheyt ende afval onghestraft laeten?

And. Neen hy gheens sins: maer hy vertoonent hem schreckelick †/ †Rom. 5. 12 Hebr. 9. 27. de ouer die aengeborene ende werckelicke sonden/ eñ wil die door een rechtuerdich oordeel/ tydelick ende eewichlick straffen/ also hy gesproken heeft.

Veruloect sy een jeghelick, die niet en blyft in all dat gheschreuen is in den boeck des VVets, dat hy dat doe *.

*Deut. 27. 26.

Gal. 3. 20. 11. *Vr.* Is dan Godt oock niet barmhertigh?

†Exo. 34. 6. *And.* Godt is wel barmhertich †/ *Exo. 20. 5. Psal. 5. 5. maer hy is oock rechtueerdich */ daerom so heyscht syne gherechticheit/ dat 2. Cor. 6. 14 die sonde/ welcke tegen de allerhoochste Maiesteyt Gods gedaen is/ oock met der hooghste/ dz is/ met de eewige straffe aen lyf eñ siele gestraft werde.

Dat Ander deel.

Van des menschen verloßinghe.

5. Sōdach. 12. *Vr.* Aengesien wy dan nae dat rechtueerdich oordeel Gods tydelicke ende eewige straffe verdient hebben/ isser eenighen middel/ daer door wy dese straffe ontghaen mochten/ ende wederom ter ghenaeden kommen?

And. Godt wil dat syner gherechticheyt ghenoech geschiede †/ daerom † Exod. 20. & 5. 23. 7. moeten

moeten wy derselven ofte door ons selfs/ofte door eenen anderen/volkomelick betaelen *.

*Rom. 8.10.

13. *Vr.* Maer konnen wy door ons selfs betaelen?

And. In gheenderley wege/Maer wy macken oock die schuldt noch daghelicx meerder †.

†Job 9.28. & 15.15. Matt.6.12.

14. *Vr.* Kan oock ergens een bloote Creature geuondē werden/die voor ons betaele?

And. Neen't: Want ten eersten en wilt Godt aen gheen ander Creature die schuldt straffen/die de menschē gemaect heeft *. Ten anderen/so en kan oock gheen bloote Creature/den last des eewighen toorns Godes teghen die sonde draeghen/ende ander Creaturen daer van verlossen †.

*Heb.2.14. †Psa.130.3

15. *Vr.* Wat moeten wy dan voor eenen middelaer eñ verlosser soecken?

And. Eenen sulcken/die een waerachtich ende rechtueerdich mensch sy/ende nochtans oock stercker dan alle Creaturen/dat is/die oock waerachtich Godt sy *.

*1.Cor.15.21.

16. *Vr.* Waerom moet hy een waerachtich ende oprecht mensche sijn?

Jer.23.6. Esai.53.11. 2.Cor.5.21.

And. Om dat die rechtueerdicheyt Godts voorderde/dat de menschelicke nature die ghesondigt hadde/voor die

Heb.7.16. Esa.7.14. Rom 8.3 Jer. 33.16.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1 C 2 [2]

*Rom. 5. 12. & 15. sonde betaelde */ ende dat een mensch selue een sondaer synde/ niet en konde
†1. Pe. 3. 18 Esai. 53. 8 Actor. 2. 24. 1. Pet. 3. 18 voor andere betalen †.

17. *Vr.* Waerom moet hy t'samen een waerachtigh Godt syn?

And. Op dat hy uit kracht synder Godtheidt/ den last des toorens Godes/ aen synder menscheit draegē/ ende ons die gherechticheit/ ende dat leuen verweruen ēn wedergeuen mochte *.

*1. Joh. 1. 2 & 4. 12. Act. 20. 28. Joh. 3. 16

18. *Vr.* Maer wie is de selue middelaer/ die t'samen een waerachtich God ende een waerachtich/ rechtueerdich mensch is?

†Mat. 1. 23 1. Tim. 3. 16 Luc. 2. 11. *1. Co. 1. 30

And. Onse Heere Jesus Christus †/ die ons tot een volkomen verlossinge ende gerechticheyt gheschoncken is *.

19. *Vr.* Waer uit weet ghy dat?

And. Uit den heyligen Euangelio/ welck Gont selue eerstlick in't Paradijs † gheopenbaert heeft/ ende naemaels door de heylighe Patriarchen ende Propheten laeten verkondigē */ ende door die offerhanden ende ander Ceremonien des Wets laeten voorbeelden †/ ende ten letsten door synen eenghebornen Sone vervult *.

†Gen. 3. 15. *Gen. 22. 18. & 49. 20. Rom. 1. 2 Heb. 1. 1 Acto. 3. 22 & 20. 43 †Joh. 5. 46. Heb. 10. 7 *Rom. 10. 4 Psal 2. 12 Gal. 4. 4

20. *Vr.* Werden dan alle menschen wederom door Christum salich/ also se door Adam syn verdoemt worden?

7. Sōdach.

And. Neen se/ maer alleen de ghene die

die hem door eē oprecht gelooue werden ingheluft / ende alle sijne weldaden aennemen †.

†Joh.1.12 ē 3.36

21. *Vr.* Wat is een oprecht gheloouē?

Jes.53.11 Rom.11.17 ē 19. Heb.4.2.ē 10.39.

And. Een oprecht gheloouē en is niet alleen een seker wetē oft kennesse daer door ic all voor waerachtich houde / dat ons God in sijn woort geopenbaert heeft *, Maer ooc een hertelick vertrauwē † / welc de heylige Geest * / door dat Euangelium † in my werct / dat niet alleen anderen / maer ooc my vergheuinghe der sonden eewige gerechticheit ende saelicheidt van Godt gheschoncken sy * / wt louter ghenaden / alleen om de verdienst Christi wille †.

*Heb.11.1 ē 3. † Jac.2.19. Rom.4.16 Jacob.1.6 Rom.5.1 *mat.16.19 Joh.3.5 Gal.5.22 Phil.1.29 †Rom.1.16 Ro.10.17 *heb.10.38

22. *Vr.* Wat is dan eenen Christen noodich te gheloouen?

Mab.2.4 Mat.9.2. Ephes.2.7

And. All wat ons in den Euangelio belouet wert * / dwelc ons die Artijckelen onses alghemeynen ende ongetwijfelden Christelicken geloofs in eener summa leeren.

†Rō.3.24. Gal.2.16 ē 23. *Joh.20.31 Mat.28.20

23. *Vr.* Hoe luyden die Artijckelē?

And. Ick gheloone in Godt den Vader, den Almachtighen, Schepper des Hemels ende der Eerden.

Ende in Iesum Christum synen eenghe-

is van den H. Gheest, geboren vt die Maeghet Maria, gheleden heeft onder Pontio Pilato, is ghekruyst, ghestoruen, ende begrauen, nedergheuaeren ter hellen, ten derden daeghe wederom opgheſtaen van den dooden, opgeuaeren ten Hemel, ſit ter rechter handt Gods des almachtighen Vaders, van daer hy komen ſal, te oordeelen die leuende ende die dooden.

Ick ghelooue in den heylighen Geest. Ick ghelooue een heylighe algemeyne Christelijcke kercke, de hemeyschap der Heyligen, vergheuinghe der ſonden, opſtandinghe des vleeſchs, ende een eewich leuen.

8. Sondach 24. *Vr.* Hoe werden deſe Artijckelen ghedeelt?

And. In drie deelen. Dat eerſte is van Godt den Vader, ende onſe ſcheppinghe. Dat ander van Godt den Sone, ende onſe verloſſinghe. Dat derde van Godt den gheſeghenden Gheest, ende onſe ſalichmackinghe.

25 *Vr.* Aenghesien, datter maer *Deut. 6. 4. eē eenich Goddelic wesen is *, waerō naemt ghy den Vader den Sone, ende den heylighen Gheest?

And. Om dat Godt hem alſo in † Jeſ. 61. 1. ſijn woort gheopenbaert heeft †, dat Pſal. 110. 1. deſe drie onderſcheydelicke perſoonē, Matt. 3. 16. de eenich waerachtich eñ eewich God Ga. 4. 4. 1. Joh. 5. 7. ſyn.

Van

26. *Vr.* Wat gheloost ghy met deſen woorden / Ick gheloove in Godt Vader den almachtigen / ſchepper Hemels ende der Eerden?

And. Dat de eewighe Vader onſes Heeren Jeſu Chriſti / die Hemel ende Eerden / met al datter in is / wt niet geſchapen heeft* / die oock die ſelue noch * Gen. 1.
door ſyne eewige ract en voorſichtich Pſal. 33.6
heydt onderhoudet ende regieret †: om † Pſal. 104.
ſyns Soens Chriſti wille / myn God / & 115.3.
ende myn Vader ſy * / op welcken ick Mat. 10.29
alſo vertrauwe / dat ick niet en twyffele / hy en ſal my met aller noodruft Heb. 1.3.
des lyfs ende der zielen verſorghen † / * Joh. 1. 12.
ende oock all het quaet dat hy my in Rom. 8.15.
deſen iammerdaele toeſchickt / my ten Galat. 4. 5.
beſten keeren † / Want hy ſulcks doen Ephes. 1. 5.
kan / als een almachtich Godt * / ende † Pſa. 55.23
oock doen wil / als een ghetrauwe Va- Matt. 6.25.
der †. Luc. 12.22.
† Rõ. 8. 28.
* Rõ. 10.12.
† Matt. 6.
26. & 7.9.

27. *Vr.* Wat verſtaet ghy door die voorſichtichevt Godts? 10. Sõdach

And. Die almachtige ende tegenwoordighe kracht Godts * / door welcke hy Hemel ende Eerde / met gaeders alle Creaturen / ghelyck als met ſyner handt noch onderhoudt / ende alſo regiert † / dat loof ende gras / regen ende droochte / vruchtbaere ende onvruchtbare * Act. 17.25
† Heb. 1.3.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1 C 2 [2]

*Iel. 5. 24. bare iaeren/ spijse ende dranck */ ghe-
Act. 14. 17 sonthept ende tranckheyt †/ rijckdoem
†Joh. 9. 3. ende aermoede */ ende alle dinghen/
*Pro. 22. 2 niet by gheualle/ maer van synen Va-
derlicken handt/ ons toecomen.

28. *Vr.* Waertoe dient ons dat wy weten dat Godt alles gheschaepen heeft/ eñ noch door syne voorsichtichheit onderhoudet?

And. Dat wy in allen teghenspoet
†Rom. 5. 3 gheduldigh †/ in voorspoedt dancbaer
Jac. 1. 3 syn mogen */ eñ in allen dat ons noch
Job 1. 21 tocomen kan/ een goet toeuersicht
*Deut. 8. 10 hebben op onsen ghetrauwen Godt
1. The. 5. 18 ende Vader †: dat ons geen Creature/
†Rom. 5. 4 van synen liefde scheyden sal */ aenge-
*Ro. 8. 38 sien/ dat alle Creaturen also in synen handt syn/ dat se tegē synen wille/ sick noch roeren/ noch bewegen konnen†.

†Job 1. 12 *Van Godt den Sone.*

Ꞓ 2. 6 29. *Vr.* Waerom werdt de Sone
Pro. 21. 1 Godts Jesus/ dat is/ Salichmaeker
Act. 17. 25 ghenaemt?
Ꞓ 28.
11. Sōdach

And. Om dat hy ons salich maect/
*Mat. 1. 21 ende van onsen sondē verlost */ Waer-
Heb. 7. 25 beneuen/ dat by niemant anders eeni-
†Act. 4. 12. nige salicheit te soechē of te vindē is †.

30. *Vr.* Gheloouen dan die oock aen den eenighen Salichmaeker Jesum/ die haer salicheidt ende weluaert by den heyligen/ by hen seluen/ ofte

ergens

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1 C 2 [2]

erghens elders soecken?

And. Neen se: maer se verloochenen met der daet den eenigen Heylandt eñ Salichmaker Jesum / offe hen schoon sijns met den mondt roemen † / Want van tween een / ofte Jesus en moet geē volkomen Salichmacker sijn; ofte die desen Salichmacker met waeren gheloove aennemē / moeten alles in hem hebben dat tot haere salicheit van noode nis *.

† 1. Cor. 1 13. & 31 Gal. 5. 4

* Heb. 12. 2 Esa. 9. 6 Col. 1. 19 & 2. 10

31. *Vr.* Waerom is hy Christus / dat is / een gheSalfde ghenaemt.

And. Om dat hy van God den Vader verordineert is / ende met den heyligen Gheest gheSaluet † / tot onsen hoochstē Prophete ende Leeraer * die ons den verborghenen raet ende wille Godts / van onser verlossinge volkomelick gheopenbaert heeft † / ende tot onsen eenighen hoogen Priester * / die ons met die eenighe offerhande sijns lichaems verlost heeft / ende ons met sijner voorbiddinge stedes voortredet by den Vader †. Ende tot onsen eewighen Coninck / die ons met sijn woort ende sijnen Geest regiert / ende ons bi der verwonene verlossinge beschudt ende behoudt *.

Joh. 1. 16. 12. Sōdach

† Psal. 45. 8 Heb. 1. 9

* Deu. 18. 15 Acto. 3. 22

† Joh. 1. 18 & 15

* Psal. 110 Heb. 7. 21 & 10. 12

† Rom. 8 34. & 5. 9

* Psal. 2. 6 Luc. 1. 33 Mat. 28. 18 Joh. 10. 28 13. Sōdach

32. *Vr.* Maer waerom werdt ghy een Christ genaemt?

And.

†Act.11,26 1.Cor.6.15 *1.Jo.2.27. Esa.49.21 Actor.2.17. Joel 2,28 †Mar.8.38

*Rom.12.1 Apoc.5.8.& 10.

And. Om dat ick door den gheloue een lidmaet Christi† ende also spner saluinghe deelachtich ben */ op dat ick synen naeme bekenne */ ende my selue tot een leuende dancoffer hem offere †/ ende met een vry ghewissen ofte conscientie in desen leuen teghen de sonde ende den Dupuel strijde / ende hiernaemaels in eewichepdt met hem ouer alle Creaturen regiere *.

1.Pet.2.9. 2.Tim.2.12 Rom.6.12. Apoc. 1.6.

33. *Vr.* Waerom is hy Godes eenghebozen Sone genaemt / so wy toch oock Godes Kinderen syn?

†1.Ti.1.18 *Joãh.1.14 & 8. Heb.1.2. †Rom.8.15 Ephes. 1.6.

And. Daerom dat Christus alleen de eewich naturelic Sone Godts is †/ Maer wy syn om synent wille wt genaeden tot Kinderen Godes aenghenomen †.

14.Sõdach

34. *Vr.* Waerom naemt ghy hem onsen Heere?

*1.Pet.1 18.& 2.9 2.Cor.6.20. & 7.23.

And. Om dat hy ons met lyf ende siele vã alle onse sondẽ / niet met gout ofte met siluer / maer met synen dieren bloede ghekocht / ende van alle gewalt des Dupuels verlost heeft / ende ons also hẽ tot eenẽ eygendom gemaect *.

†Joh.1.1 & 17.5. Rom.1.4

35. *Vr.* Wat is dat ghesepdt / Die ontfangen is van den H. Gheest / geboren wt de Maegt Maria?

And. Dat de eewige Sone Gods† die waerachtich ende eewich Godt is ende

eñ blijft *, waere menschelijcke natu- *Rom.9.5.
re, wt dē vleesche eñ bloede der Mae-
ghet Maria † door de werckinghe des †Joh.1.14.
heyligen Gheests aenghenomen Gal.4.4.
heeft *, op dat hy oock dat waere saet *Mat.1.18
Dauids sp †, synen broederen in allen & 20.
gelijck *, wtghenomen die sonde †. Luce 1.25
†Phal. 112.
11.
36. *Vr.* Wat nutticheyt overkomt Rom.1.3
ghy, door die heylighe ontfanghinge *Phil. 2.7.
ende gheboerte Christi? †Heb.4 15.
& 7.26.
And. Dat hy onse middelaer is †, eñ †Heb.2.16.
met synen ouschuldt eñ volcomen hey-
licheit, mijn sonden, daerin ic ontfan-
ghen ende geboren ben, voor Gods
aenghesicht bedect *. *Phal.32.1
1.Cor.1.30
37. *Vr.* Wat verstaet ghy by dat 15.Sōdach.
woordeken, Gheleden?

And. Dat hy aen lijf ende siele, den
gantschen tijdt synes leuens op der eer-
den, maer in sonderheydt aen't eynde
synes leuens den toorn Godts teghen
die sonde des gantschen menschelijckē
ghelachtes, ghedraeghen heeft †, op †1.Petr.2.
dat hy met syn lijden, als met den er- 24.& 3.18
nighen soenoffer *, ons lijf ende siele Esa.53.12.
van de eewige verdoemenis verloste, *1.Joh.2.2
ende ons Godts genaede, gerechtich- & 4.10.
heit ende dat eewich leuen verwonne. Rom.3.25.

38. *Vr.* Waerom heeft hy onder
den Rechter Pontio Pilato gheleden?

And. Op dat hy onschuldich onder
den

den weereltlicken rechter veroordeelt
†Lu.23.14 Joh.19.4. synde †/ons daermede van den strangē oordeele Godts / dat ouer ons gaen
*Psal.69.5 Esa.53. 2.Cor.5.21 Gal.3.13 soude/bevryddе *.

39. *Vr.* Heeft dat iet meer in / dat hy ghecruyst is gheweest / dan of hy met een ander doot gestoruen waere?

And. Jae't. Want daer door ben ic seker / dat hy die vervloeckinghe die op my lagh / op hem ghelaeden heeft: wāt die doodt des kruyses van Godt ver-
†Deu.21.23 Gal.3.13 vloeckt was †.

16. Sōdach 40. *Vr.* Waerom heeft Christus hē tot in den doot moeten vernederen?

And. Daerom dat van weghen der
*Gen.2.17 gerechticheit ende waerheit Godes */ niet anders voor onse sonden en konde betaelt werdē / dan doer de doot des
†Heb.2.9 & 14. Sones Godes †.

Phil.2.8 †Act.13.20 Mat.27.60 Luc.23.53 Joh.19.38 41. *Vra.* Waerom is hy begrauen worden?

And. Daermede te betuyghen / dat hy waerachtichlick ghestoruen sy.

42. *Vr.* So dan Christus voor ons ghestoruen is / hoe komet dat wy ooch moeten sterue?

And. Onse doot en is gheen betae-linghe voor onse sonden / maer alleen een afsterminge der sonden / ende eenē
*Joh.5.24 Phil.1.23 Rom.7.24 inganck tot den eewighen leuen *.

43. *Vr.* Wat bekoemen wy meer voor

voor nutticheit wt die offerhande ende doot Christi aen't kruys?

And. Dat door sijne kracht / onse oude mēsch met hem gekruyst / gedoodt / ende begrauen werdt † / op dat die boose lusten des vleesches in ons niet meer en regierē * / maer dat wy ons selue hem tot eene danckbaerheit offerē †. †Rom. 6. 6. & 11. *Rom. 6. 12 †Rom. 12. 1

44. *Vr.* Waerom volght daer naer / Afgedaelt ter Hellen?

And. Op dat ick in mijnen hoochsten aenuechtingen verseckert sy / ende my gantschelick vertrooste / dat mijn Heere Christus door sijne onwtspreckelicke benautheit / smerten / verschrickinghe ende hellische quael / in welckē hy in sijn gantsch lijden / maer in sonderheyt aen't kruys ghesoncken was / my van der hellische benauthevt ende pijne verlost heeft †. †Esa. 53. 10 Mat 27. 46. 17. Sōdach

45 *Vr.* Wat nuttet ons die Opstandinghe Christi?

And. Ten eersten heeft hy door sijne Opstandinghe de Doot ouerwonnen / op dat hy ons de gherechtichevt / die hy door sijne doodt ons verworuen hadde / konde declachtich maeken *. Ten anderen / werden ock wy door door sijne kracht opgheweckt tot een nieuw leuen †. Ten derden / is ons die Opstandinge Christi een seker pandt onser *1. Cor. 15. 17. & 54. Rom. 4. 25 1. Pet. 1. 3. & 21 † Rom 6. 4 Col. 3. 1 Ephe 2. 5

*1.Cor. 15. onser saligen Opstandinghe *.

12.

Rom.8.11. 46 *Vr.* Wat verstact gy daermede/Opgevaren ten Hemel?

And. Dat Christus voor den oogē synen Jongheren / van der eerden ten

†Acto.1.9. Matth.28. Marc.16 Luce 24. †Heb.4.14. Hemel is opgheheuen †/ ende dat hy ons te goede daer is †/ tot dat hy wederkome / te oordeelen die leuendigen ende die dooden *.

€7.25.€9. 11. Rom.8.34. Ephes.4.10 Col.3.1 *Acto.1.11 Mat.24.30 † Matt.28. 20. *mat.26.11 Joh.16.18. € 17.11. Actor.3.21. †Joh.14.17 € 16.13. Ephes.4.8. € 12. Augu. Tra. in Joh.50 47. *Vr.* Is dā Christus niet by ons tot aentepynde der weereit/also hy ons beloeft heeft †?

And. Christus is waerachtich mēsch ende warachtich Godt: Nae synen mēschelicke nature/is hy no niet meer op eerden * / maer nae synen Godtheidt/ Maiesteit/ Ghenade ende Gheest/en wijct hy nemmermeer van ons †.

48. *Vr.* Maer so die menschheidt niet ouer all en is/ daer die Godtheyt is / werden dan die twee naturen in Christo niet van een ander gescheydē?

And. Gantschelic niet. Wāt mits dien die Godtheit onbegrijpelick / ēn

*Acto.7.49 € 17.28. Jere.23.24. overall teghenwoordigh is * / so moet volghen / dat se wel bupten haer aengenomen menscheit is / ende persoonlick met haer vereenicht blijft †.

†Col.2.9 Joh.3.13.€ 11.15. Matt.28.6. 49. *Vr.* Wat nuttet ons die Hemelvaert Christi?

§8. *Sōdach* *And.* Ten eersten/dat hy in dē Hemel

mel voor dat aengesicht sijns Vaders/ onse voorspreker is †. Ten anderē/ dat wy ons vleesch in den Hemel tot eenē seekeren pande hebben/ende dat hy als dat hooft/ ons sijne lidtmaeten ock tot hem sal nemen *. Ten derden/dat hy ons sijnen Gheest tot eenen tegenpande sendet/door welckes kracht wy soecken dat daer bouen is/ daer Christus is/sittēde ter rechter hant Gods/ende niet dat op der Eerden is *.

† 1.Joh.2.1 Rom.8.34

*Joh.14.2 Act.20.17 Ephe.2.6 †Jo.14.16 Act.16.7. Acto.2 2.Cor.1.22 1.Cor.5.5 *Col.3.1 Phil.3.14

50. *Vr.* Waerom werd daertoe gesett/Sittet ter rechter handt Gods?

And. Dat Christus daerom ten Hemel gheuaeren is/op dat hy hem seluē daer bewijse als dat hooft sijner Christelijcke Kercke †/ door welcke de Vader alle dinck regiert *.

† Eph.1.20 Act.5.23 Col.1.18

51. *Vr.* Wat nut bringt ons dese heerlicheit onses hoofts Christi?

*mat.28.18 Joh.5.22 19. Sōdach

And. Eerstelick/ dat hy door sijnen heyligen Gheest in ons sijne lidtmaeten/ die hemelsche gauen wtgiet †. Daernae/ dat hy ons met sijne macht tegen alle vpanden beschudt ende bewaert *.

† Eph.4.10

*Psal.2.9 Act.10.1

52. *Vr.* Wat troost v die wederkomste Christi om te oordeelen die leuendighen ende die dooden.

Joh.10.28 Ephe.4.8

And. Dat ick in alle droeffenis ende vervolghinghe met opgherechten

hoofde / ende den selven / die hem te voren om mijnent wille voor Godts gherichte ghestelt / ende all den vloeck van mij weghghenomen heeft / tot eenen Rechter wt den Hemel verwachte † / die al sijne ende mijne vpanden in de eewige verdoemenis werpē * maer mij met allen wtuerkorenen tot hem in die hemelsche blijschap ende heerlickheyt nemen sal †.

†Lu. 21. 28
Rom. 8. 23
Phil. 3. 20
Tit. 2. 12
*2. The. 1. 6
1. The. 4. 16
Mat. 25. 41

20. Sōdach

Van Godt den heyligben Gheest.

†Gen. 1. 2.
Esa. 48. 16
1. Co. 13. 16
1. Cor 6. 19
Acto. 5. 3
*mat. 28. 19
2. Cor. 1. 21
†Gal. 3. 14
1. Pet. 1. 2
1. Cor. 6. 7
*Acto. 9. 31
Joh. 14. 16
1. Pet. 4. 14

53. *Vr.* Wat ghelooft ghy van den heyligben Gheest?

And. Eerstelick / dat hy t'samen met den Vader ende den Sone / een eewich God sy †. Ten anderē / dat hy ooc mij ghegeuen is * / dat hy mij door een oprecht gelooue / Christi eñ aller sijner weldaeden deelachtich maeke † / mij trooste / ende by mij eewichlic blijue *.

21. Sōdach

†Joh. 10. 11
*Gen. 26. 4
†Rom. 8. 29
Ephes. 1. 10
*Esa. 59. 21
Ro. 1. 26. &
10. 14. & 17
2. Pet. 1. 20
Ephe. 5. 26
†Acto. 2. 46
†mat. 16. 18
Ephe. 4. 3
*Psa. 71. 18
1. Co. 11. 26
Judā. 10. 28
*1. Jo. 3. 21
2. Cor. 15. &

54. *Vr.* Wat gelooft ghy van de heylige alghemeyne Christelicke Kercke?

And. Dat de Sone Gods † / wt den gantschē menschelichē gellachte * / hē een Gemeynte tot den eewigen leuen wtuerkoren † / door sijnen Geest ende woort * / in eenicheit des waeren gheloofs † / van den beginne der weereit / tot aen't eynde * vergadert / beschermt ende onderhoudt † / ende dat ick der seluen een leuendich lidtmaet ben * / ende

de

de eewich sal blijuen†. †1.Jo.1.19

55. *Vr.* Wat verstact ghy door die ghemeynschap der heyligher? 1.Cor.1.8 Rom.8.35

And. Eerstelick/dat alle ende elcke geloouighe als lidtmaeten/aen dē Heere Christo/eñ alle sijne schatten eñ gauen gemeynschap hebben *. Tē anderen/dat elck hem moet schuldich weten sijne gauen ten nutte/eñ ter salicheidt der anderen lidtmaeten/gewillichlic/ende met vrueghden aen te leggen†. *1.Joh.1.3 Rom:8.32 1.Cor.12. 12.ℰ21 1.Cor.6.17 †1.Co.13.5 Phil.2.4

56. *Vr.* Wat gelooft ghy van vergeuinghe der sonden.

And. Dat God om't ghenoechdoē Christi willen*/aller mijner sonden/ oock mijner sondelicken aert/daermede ick all mijn leuen lanck te strijden hebbe†/nemmermeer en wil gedencken/maer my wt ghenaden/die ghe-rechtichept Christi schencke/op dat ic nemmermeer in't ghericht Gods en kome*. * 1.Joh.1.2 2.Cor.5.19 ℰ21. †Jer.31,34 Psal.103.3. ℰ10. Rom.7.24 Rom.8.1 *Joh.3.18

57. *Vr.* Wat troost gheeft v de Opstandinghe des vleesches? 22.*Sōdach*

And. Dat niet alleen mijn siele naer desen leuen/van stonden aen tot Christo haer hooft sal opgenomē werdē†/ maer dat ooc dit mijn vleesch/door die kracht Christi/opgheweckt sijnde/wederom met mijner sielen vereenicht/ende den heyligen lijf Christi/gelijck-

†Lu.23.43 Phil.1.23

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1 C 2 [2]

†1.Cor.15 formich sal werden *.
53.
Joh.19.25 58. *Vr.* Wat troost schept ghy wt
1.Joh.3.2 den Artikel van't eewigh leuen?
Phil.3.21 *And.* Dat nademael ick nu t'begin-
sel der eewigher vrueghd in mijn her-
†2.Cor.5.2 te voele†: ick nae desen leuen volcome-
ne salighheit besitten sal/die geen oo-
ghe ghesien/noch gheen oore gehoort
heeft/noch in gheens menschen herte
*1.Cor.29. gekomen is */ende dat om God daer-
in eewichlick te prijsen.
23. Sōdach 59. *Vr.* Maer wat baetet v nu dat
ghy dit all ghelooft?
And. Dat in Christo voor Godt
rechtueerdich bē ende een erfgenaem
†Hab.2.4 des eewighen leuens †.
Rom.1.17
Joh.3.36 60. *Vr.* Hoe sijt ghy rechtueerdich
voor Godt?
And. Alleen door een oprecht ge-
*Rom.3.22 looue * in Jesum Christum/ Alsoo: dat
&24.&5.1 al ist dat my mijn ghewissen ofte con-
Gal.2.16 scientie beklaeghet/dat ick teghen all
Ephes.2.8 die ghebooden Gods swaerlick geson-
Phil.3.9 digh et/ende der seluen gheen gehou-
den hebbe */ende noch stedes tot alle
*Rom.3.9 †Rom.7.23 booscheidt gheneight ben †/nochtans
Tit.3.5 Godt sonder eenige mijne verdienst/
Deut.9.10 wt louter ghenaden †/my die volko-
Ezec.36.22 †Rom.3.24 mene ghenoechdoeninghe/gherech-
Ephes.2.8 ticheit ende heylicheit Christi*schenc-
*1.Joh.2.1 †Rom.4.4. ket/ende toerekent†/euen als hadde ic
2.Cor.5.19

nopt

nopt ſonde ghehadt noch gedaen / iae als hadde ick all die ghehoorſaemheit volbracht / die Chriſtus voor my volbracht heeft *, ſo verre ick ſulcke weldaet met geloouigen herte aenneme †. *2.Co.5.21 †Ro.3.22 Joh.3.18

61. *Vr.* Waerom ſeght ghy dat ghy alleē doort geloue rechtueerdich ſyt?

And. Niet dat ick van weghen der weerdicheit mijns geloofs / God aenghenaem ſy / maer daerom / dat alleen die genoechdoeninge / gherechticheyt ende heylicheit Chriſti / mijne gerechticheit voor Godt is †, ende dat ick die ſelue niet anders / dan alleen door't geloue aennemen ende my toeeygnē kan *. †1.Cor.1 30. ℞ 2.2. *1.Jo.5.10

62. *Vr.* Maer waerom konnen onſe goede wercken niet die gerechticheidt voor Godt / of een ſtuck derſelue ſijn? 24. Sōdach

And. Daerom dat die gherechticheyt die voor Godes gerichte beſtaen kan / gantſch volkomen ende der Wet Godes in allen ſtucken ghelijckmaetich ſijn moet †. Ende oock onſe beſte wercken in deſen leuen allen onuolkommen eñ met ſonden beuleckt ſijn *. †Gal.3.10 Deut.27.26 *Eſa.64.6

63. *Vr.* Hoe? Verdienen onſe goede wercken niet / die nochtans Godt in deſen ende in den toekommenden leuen wil beloonen?

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1 C 2 [2]

And. Dese beloninghe gheschiedt
†Lu.17.10 niet wt verdienst/ maer wt genaden †.

64. *Vr.* Maer maect dese leere niet sorgheloose ende godlooſe menschen?

And. Neen se: Want het is onmoghelijck/dat/soo wie Christo door een waerachtich gheloove in gheplant is/ niet en soude voortbringhen die vruchten der danckbaerheyt *.
*Mat.7.17
Johã.15.5

Van den Sacramenten.

25. Sõdach 65. *Vr.* Nengesien dan alleen t'gheloove ons Christi eñ aller sijner weldaeden deelachtich maeckt/ van waer komt sulck gheloove?

And. De heylighe Gheest † werckt dat selue in ons herte/ door die verkõdinghe des heyligheu Euangeliums/ ende sterckt dat selue door't ghebruycken der Sacramenten *.
†Ephes.2.8
Ez 9.23
Johan.3.5
Phil.1.29

66. *Vr.* Wat sijn die Sacramenten?

And. Die Sacramenten sijn heylighe sichtbaerlicke waerteekenen ende seghelen/van Godt ingheset/ op dat hy ons door't gebruycken der selver/ die belofte des Euangelij dies te beter te verstaen geue/ende verſegele: Nae melick/dat hy ons van wegen des eenigẽ Slachtoffers Christi aen't kruys volbracht/ vergeuinghe der sonden/ ende dat eeuwich leuen wt ghenaeden schenckt †.
†Ge.17.11
Rom.4.11
Deut.30.6
Leuit.6.25
Hebr.9.8
Ez 24.
Ezec.20.12
1.Sam.17 36.
Lk.6.6.Ez 34.9

67. *Vr.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1 C 2 [2]

67. *Vr.* Sijn dan beyde dat Woort ende die Sacramenten daerheen gericht / ofte daer toe verordent / dat se ons gheloove op die offerhande Jesu Christi aen't kruys / als op den eenige grondt onser salicheit wijsen?

And. Jae se doch: Want de heylige Gheest leert ons in den Euangelio / ende verseckert ons door die Sacramenten / dat onse volkomene salicheydt in die eenige offerhande Christi staet / die voor ons aen't kruys gheschiedt is *. *Rom. 6. 3 Gal. 3. 27

68. *Vr.* Hoe veel Sacramentē heeft Christus in den nieuwen verbonde ofte Testamente ingheset?

And. Twee / den heyligben Doop ende dat heylich Nuendtmael.

Van den heyligben Doope.

69. *Vr.* Hoe werd ghy in den heyligen Doope vermaēt ende verseckert / dat de eenige offerhande Christi aen't kruys gheschiedt / v te goede koemt? 26. Sōdach

And. Also / dat Christus dit wtwēdich waterbadt ingeset †, ende daerby toegheseydt heeft * / dat ick so seckerlic met sijnen Bloede ende Gheest / van der onreynicheit mijner sielen / dat is / van alle mijne sonden so waerachtich gewasschen ben / als ic wtwēdich met den watere / welck die onsuyerheydt †mat. 28. 19 Act. 2. 38 *mar. 16. 16 Matt. 3. 11 Rom. 6. 3

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1 C 2 [2]

des vleesches pleeght wech te nemen/
†Marc.1.4 Luc.3.3 ghewasschen ben†.

70. *Vr.* Wat is dat/ met den Bloede ende Gheest Christi ghewasschen te sijn?

And. Het is verghevinghe der sonden/ vā God wt genaeden hebbē/ om des bloets Christi wille/ welck hy in sijne offerhande aen't cruys voor ons
†Heb.12.24. wtghestort heeft†/ Daernae ooch door
1.Pet.1.2 den heyligen Gheest vernieuwet/ eñ
Zach.13.1 tot lidtmaeten Christi geheyliget sijn/
Ezec.36.25 op dat wy hoe langher hoe meer den sonden afsterven/ ende in een Godsa-
Joh.1.35 &3.5 ligh/ onstraffelick leven wandelen.

1.Cor.6.11 Rom.6.4 Col.2.12 71. *Vr.* Waer heeft ons Christus toegheseit/ dat hy ons so sekerlick met sijnen Bloede ende Gheest wasschen wil/ als wy met den Doopwatere gewasschen werden?

And. In de insettinge des Doops/ welcke also luydet: *Gaet henen, leeret alle Volcken, ende dooptse in den Naeme des Vaders, ende des Sones, ende des heyli-*
†Mat.28.19. *ghen Gheestes†. VVie daer ghelooft ende gedoopt werdt, die sal saligh werden. Maer*
†mar.16.16 *wie niet en ghelooft, die sal verdoemt werden†.* Dese belofte nis werdt ooch verhaelt/ daer de Schrift den Doop dat
Tit.3.5 †Act.12.16 badt der wedergheboerte/ ende afwasschinghe der sonden naemt†.

72. *Vr.*

72. *Vr.* Is dan dat vterlick Wa- 27. Sõdach
terbadt / die afwassinghe der sonden
schie?

And. Neen't: Want * alleen dat Gloet Jesu Christi / ende de heylighe Geest reynight ons van allen sondē †. * Mat. 3. 11 1. Pet. 3. 21 Ephes. 5. 26 † 1. Joh. 1. 7 1. Cor. 6. 11

73. *Vr.* Waerom naemt dan de heylighe Gheest den Doop / dat badt der wedergheboorte / ende de afwassinge der sonden?

And. God en spreect also niet sonder groote oorsaecke / Naemelick niet alleen om ons daermede te leeren / dat gelijc die onsuyverheit des lichaems door't water / also ooc onse sondē door dat Gloet ende den Geest Jesu Christi weghghenomen werden †. Maer veel meer / dat hy ons door dit Goddelick Pandt ende waterteeken wil versekeren / dat wy so waerachtichlick vā onse sonden Gheestelick gewasschen sijn / als wy vtwendigh met water gewasschen werden *. † Apoc. 1. 5 ℣ 7. 14 1. Cor. 6. 11 * Marc. 16 16.

74. *Vr.* Sal men oock die ionghe Kinders doopen? Galat. 3. 17

And. Jae't: Want midts dien se also wel als die volwassene in't verbondt Godts / ende in sijn Gheemeynte begrepen sijn † / ende dat hen door Christi Gloet die verlossinge van den sonden * / eñ de heylighe Gheest / die dat ghe- † 1. Co. 7. 14 Gal. 3. 16 Gen. 17. 7 * Matth. 19 14.

ghelooue werckt/ met weynigher als
†Luc.1.14 den volwassenen toegheseit werdt†/
Psal.22.11 so moeten se oock door den Doop als
Esai.44.1 Act.2.39 door dat teckē des verbonts/der Chri-
stelicke Kercke ingheliift/ende van dē
Kinderen der ongheloouighen onder-
Act.10.47 scheyden werden/ ghelijck in't oude
verbont ofte Testamēt/door de besnij-
†gen.17.14 dinghe gheschiedt is†/door de welcke
in't nieuwe verbondt de Doop inghe-
†Col.2.11 sett is†.

VAN DEN HEYLIGHEN Auendtmaele onses HEEREN IESV CHRISTI.

28. Sōdach 75. *Vr.* Hoe werdt ghy in den hey-
ligher Nachtmaele vermaent eñ ver-
sekert/dat ghy aen die eenighe Offer-
hande Christi/aen't Kruys volbracht/
ende aen all sijn goedt ghemeynschap
hebt?

And. Also/ dat Christus my ende
allen gheloouighen tot sijner gedach-
tenis/van dit ghebroken brood te eten/
ende van desen Dranckbeker te drin-
cken beuolen heeft ende daertoe oock
mat.26.26 beloeft/ Eerstelick/ dat sijn Lichaem
Mar.14.22 so sekerlic voor my aen't Kruys geof-
Luc.22.19 fert ende ghebroken/ ende sijn Bloet
1.Cor.10 voor my vergoten sy/als ick met oogē
16.& 11.2 & 12.13 sie/dat dat Brood des Heeren my ghe-
bro-

broken / eñ de Dranckbeker my mede ghedeelt werdt. Ende ten anderen / dat hy selue myne siele met synen gekruysten Lichaeme / eñ vergotenen Bloede soo sekerlick tot den ewighen leuen spyst ende laeft / als ick dat Broodt eñ den Dranckbeker des Heeren (als sekere waerteekenen des Lyfs eñ des Bloets Christi) wt des Dienaers handt ontfanghe / ende mondelick ghenicte.

76. *Vr.* Wat ist dan te segghen / Dat gekruyste Lichaem Christi eten / ende syn vergoten Bloet drincken?

Ant. Het is niet alleen met een geloouigh herte dat gantsche lyden ende steruen Christi aennemen / ende daer door vergeuinge der sonden / ende dat ewigh leuen bekomen †, Maer ooch daer beneuen door den heyligē Geest / die t'samē in Christo eñ in ons wonet / also met synē heyligē Lichaeme / hoe langer hoe meer vereenigt werden * / dat wy / all is't dat Christus in den Hemel is † / eñ wy op der Eerdē syn / nochtans vleesch van synen vleesche / ende been van synen beenen syn * / ende dat wy van eenen Gheest (als gheleden eens Lichaems vā eener sielē) ewighlick leuen ende geregiert werden †.

† Johan. 6 35. &c.

* Johā. 6. 55

† Acto. 3. 21 Actor. 1. 9 1. Co. 11. 26

* Eph. 5. 29. 1. Cor. 6. 15. 1. Joh. 3. 24. & 4. 13. Ephe. 3. 17. † Joh. 14. 23

77. *Vr.* Waer heeft Christus beloeft / dat hy de gheloouigen so sekerlick

Joh. 6. 56 Joh. 15. 1. Ephe. 4. 15

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1 C 2 [2]

lick alſo met ſijnen Lijue ende Bloede wil ſpijſen ende laeuē/ als ſe van deſen ghebroken Broode eten/ ende van deſen Drinckbeker drincken?

And. In de inſettinghe des Auendtmaels/ welcke alſo luydet: *Onſe* *Heere Ieſus, *in die nacht doe hy verradē wardt,* *nam dat Broot, dancte, ende brac het, ende* *ſeyde: Nemet, etet, dat is mijn Lijf dat voor v ghebroken werdt, Sulcx doet tot mijner ghedachtenis.*

*1. Cor. 11. 23. Mat. 14. 22 Mat. 26. 26 Luce 22. 19

Deſghelijcken oock den Drincbeker nadē Auendtmaele, ende ſeyde, Deſen Drincbeker is dat nieuwe verbont oft Teſtamēt, in mijnen Bloede, ſulcx doet †, *ſo dickwils als ghy het drincken ſult, tot mijner ghedachteniſſe* *. *VVant ſoo dickwils als ghy van deſen Broode eten ſult, ende van deſen Drinckbeker drincken, ſo verkondiget den doot des Heeren tot dat hy komt.* Deſe toeſeggınge werdt oock verhaelt door den heyligē Paulum/ daer hy ſpreect: *De Drinckbeker der Dancſegghinghe, daer mede wy dancſegghen, is hy niet de Ghemeynſchap des Bloedts Chriſti? Het Broot dat wy breken, is dat niet de Ghemeynſchap des Lijfs Chriſti. VVant een Broot is't, ſo ſijn wy veel een Lichaem, midts dien wy alle eenes Broodts deelachtigh ſijn* †.

† Exo. 24. 8 Heb. 9. 20

* Exo. 13. 9

† 1. Cor. 10 16.

78. *Vrag.* Werdt dan wt Broodt ende Wijn dat weſentlijcke Lichaem ende

29. Sōdach

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1 C 2 [2]

ende Bloet Christi?

And. Neen't: Maer gelijckerwijs dat water in dē Doop niet in dat Bloet Christi verandert werdt / noch die afwassinge der sonden selue is (daer van het alleen een Goddelijck waerteeken ende verseke ringhe is) Also een werdt oock dat Broodt in't Nachtmael niet dat Lichaē Christi selue* / hoe wel het naer de aerdt ende eyghenschap der Sacramentē / dat Lichaem Christi Jesu ghenaemt werdt†.

79. *Vr.* Waerom naemt dan Christus dat Broot sijn Lijf / eñ den Drincbeker sijn Bloet / ofte dat nieuwe verbondt door sijn Bloedt / ende Paulus de Ghemeynschap des Lijfs eñ Bloets Christi?

And. Christus en spreeckt also niet sonder groote oorsaecke / Naemelic niet alleen om ons daermede te leeren / dat gelijck als Broot ende Wijn dit tijdelick leuen onderhouden / also sy oock sijn ghekruyste Lichaem ende sijn vergoten Bloet de waerachtighe spijse eñ dranck / daer door onse sielen ten eewighen leuen ghevoedt werden† / maer veel meer om ons door dese sichtbaere teekenen eñ panden te verseker̄ / dat wy so waerachtighlic sijns waeren Lichaems eñ Bloets door de werckinge des

*Matth. 26 26. Mar. 14.24 1.Co. 11.26 1.Co. 10.16

†Gen. 17 10. & 14. & 19. Exod. 12.27 & 43. & 48. item 13.9 Act. 7.8. Exod. 24.8 & 29.36 Leui. 16.10 & 17.11. Esa. 6.6 Tit. 3.5 Act. 22.16 1.Ioet. 3.11 1.Cor. 10.1

†Joh. 6.51 & 55.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1 C 2 [2]

des heyligen Gheests verlachtigh werden als wy dese heylige waerteekenen/met den Lichamelicken monde
*1.Cor.10 16. tot sijner ghedachtenis ontfangen */ ende dat all sijn lijden ende ghehoorsaemheit so seuerlick onse eyghen sp/ als hadden wy selue in onse eyghene persoone alles gheleden / ende Godt voor onse sonden ghenoegh ghedaen.

30. Sōdach 80. *Vr.* Wat onderscheyd isser tusschē dat Auendtmael des Heeren/ende de Paepsche Misse?

And. Dat Auendtmael des Heeren betuyght ons/dat wy volcomene vergheuinghe aller onser sonden hebben door die eenige offerhande Jesu Christi/die hy selue eenmael aen't Cruys
†Heb.7.27. ℭ9.12 ℭ26 item.10.10 ℭ12.14 Joh.19.30 Mat.26.28 Luc.22.19 *1.Cor.6 17.ℭ10.16. ℭ12.13. †Heb.1.3 ℭ8.1 *Joh.4.21 ℭ20.17 Luc.24.52 Actor.7.55 Col.3.1. Phil.3.20 1.The.1.10 volbracht heeft†/ende dat wy door dē heyligen Gheest Christo werden ingelijft */die nu naer sijne mēschelicke nature niet op der Eerden/maer in dē Hemel is/ter rechter hādt Gods sijns Vaders†/eñ daer wil vā ons aengebeden sijn *. Maer die Misse leert/dat die leuende ende die dooden/niet door dat lijden Christi vergheuinghe der sonden hebben / ten sy dat Christus noch daeghlicx voor die selue van den Mesprieseren gheoffert werde/ende dat Christus lijflick onder die ghestal-

te des

te des Broodts ende Wijns sy / ende daerom oock daer in moet aenghebeden werden † / Ende alsoo is die Misse in den gront anders niet / dan een verloochininghe der eenighen offerhande ende lijdens Jesu Christi / ende een vervloecte Afgoderije.

† In Can. Missæ. item de consec. distinct. 2

81. *Vr.* Voor wien is dat Auendtmael des Heeren inghestelt?

And. Voor die ghene / die hen seluē van weghen haerer sonden mishaegē / eñ nochtans vertrauwen / dat de selue hen om Christus wille vergeuen sijn / ende dat oock die overblijuende swacheydt met sijn lijden ende sterven bedect sy / begeeren oock langer hoe meer haer gheloouе te stercken / ende haer leuen te beteren. Maer die sick niet met waeren herte tot Godt en bekeeren / die eten ende drincken hen seluen het oordeel †.

† 1. Cor. 10. 21. & 11. 28.

82. *Vr.* Sal men oock die tot desen Auendtmaele laeten komen / die sick met haere bekentenis ende leuen als onghelooufghe ende Godtloose menschen aenstellen?

And. Neen't: Want alsoo werdt dat verbondt Godes ontheylighet / ende sijnē toorn over de gantsche Gemeynte verweckt †. Waerō is die Christelicke Vercke schuldigh / naer de ordeninghe Christi /

† 1. Cor. 11. 26. & 34. Esa. 1. 11. & 66. 3 Jer. 7. 21 Psal. 50. 16

Christi/ ende sijner Apostelen/ sulcke (tot dat se beteringe haeres leuens bewijsen) door de Sluetelen des Hemelrijcx wt te sluyten.

31. Sondach 83. *Vr.* Wat sijn die Sluetelen des Hemelrijcx?

And. De verkondinghe des heyligen Euangeliums/ ende dē Christelicken Ban/ofte versluytinghe wt de Christelicke Ghemeynte/ door welcke twee stucken dat Hemelrijck den gheloouigen opghedaen/ ende den ongeloouighen toeghesloten werdt.

84. *Vr.* Hoe werdt dat Hemelrijck door die predikinghe des heyligen Euangelij ontsloten ende toeghesloten?

And. Also/ Als achteruolghende t'beuel Christi/ allen ende ieghelicken ghelooughen verkondighet/ ende opentlick betuyght werdt/ dat hen (so dickwils alse de beloftenis des Euangelij/ niet waeren ghelooue aennemē) waerachtighlick alle haere sondē/ van Godt/ om die verdienst Christi wille/ vergeuē sijn: Daertegē allen ongeloouigen/ ēn die hen niet van hertē bekeerē/ verkondight ende betuyght wert/ dat den toorn Godes/ ende de eewige verdoemenis op hē ligget/ so lāge alse † Joh. 10:11 sick niet bekeeren †: naeuolgēde welcke ghetuygenis des Euangelij/ Godt Mat. 16.19

beyde

beyde in desen ende in den toekomenden leuen oordeelen wil.

85. *Vr.* Hoe werdt dat Hemelrijc toegheslooten ende ontslooten/ door den Christelicken Dan?

And. Also/ Als achteruolghende t'beuel Christi/ die gene die onder den Christelycken naeme/ onchristelicke leere ofte leuen voeren/ naer dat se etlick mael broederlick vermaent synde/ van haeren dwaelinghen ende schandelicken leuen niet afstaen willen: der ghemeynte/ ofte den ghenen die van der ghemeynte daer toe verordineert syn/ aenghebracht werden/ Ende so se naer die vermaninge niet en vraegen/ van hem lieden (door't verbieden der Sacramenten) wt de Christelicke Gemeynte/ ende van Godt selue/ wt den Ryicke Christi gesloten werden: Ende wederom als lidtmaeten Christi ende synder Ghemeynten aenghenomen/ so wanneer se waerachtighe beteringhe beloven ende bewysen †.

† mat. 18. 15
1. Cor. 5
2. The. 3. 14
2. Joh. 10
2. Cor. 1. 6

Dat Derde deel.

Van de Danckbaerheit.

86. *Vr.* Aenghesien wy wt onser allendicheyt/ sonder eenighe onse verdienst/ alleen wt genaeden door Christum verlost syn/ waerom moeten wy dan noch goede wercken doen? ¶ 10. 32. Sōdach

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1 C 2 [2]

And. Daerom dat Christus/ naer dat hy ons met sijnē Bloede gekocht/ ende wy gemaect heeft/ ons ooc door sijnen heyligen Gheest tot sijnen evenbilde vernieuwet/ op dat wy ons/ met onsen gantschen leven Gode dācbaer voor sijne weldaeden bewijsen †/ ende hy door ons ghepresen werde *.

†Ro.6.13 ℈12.1. 1.Pet.2.5 1.Cor.6.20 *Matt.5.16 1.Pet.2.12 †2.Pe.1.10 Matt.7.17 Gal.5.6.℈ 22. *1.Pet.3.1 Rom.14.19

Daer nae ooch / dat elck by sich selfs sijns gheloofs wt den vruchten versekert sy †/ ende dat door onsen Godtsaligen wandel onse naesten ooc Christo ghewonnen werden *.

87. *Vr.* Connen dan die niet saligh werden/ die in haeren Godloosen/ ondanckbaeren leven voortvaerende/ sich tot Godt niet en bekeeren?

And. In gheenderley wijse/ Want die Schrift segget / dat geen Onkuysche Afgoden Dienaerē/ Ehebreker/ Dief / Gierighe / Dronckaert/ Lasteraer/ noch Roover/ noch dierghelijcke dat Rijcke Godts erven sal †.

†1.Cor.6.9 Ephes.5.5 1.Joh.3.14

88. *Vr.* In hoe veel stucken bestaet die waerachtige bekeeringe des menschen?

33. *Sōdach.*

And. In twee stucken. In die afsterminghe des ouden *, ende in die opstādinghe des nieuwen menschen.

*Rom.6.4. Ephes.4.22 Col.3.5 1.Cor.5.7

89. *Vr.* Wat is die afsterminge des ouden menschen?

And.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1 C 2 [2]

And. Het is een hertelick leetwesen/dat wy God door onse sondē vertoornt hebbē / ende die selue hoe langer hoe meer haeten ende vlieden †. †Rom. 5. 1 Joel. 2. 13

90. *Vr.* Wat is die opstandinghe des nieuwen menschen?

And. Het is een hertelicke vreughd in Godt door Christum *, ende lust eñ liefde nae den wille Gods in allē goede werckē te leuen †. *Rom. 5. 1 ℣ 14. 17 Esa. 57. 15 †Rom. 6. 10 Gal. 2. 20

91. *Vr.* Maer wat sijn goede wercken?

And. Alleen die wt waeren gheloouе *, nae die Wet Godts †, hem tercken gheschieden †, ende niet die op ons goet dunckē ofte menschen insettinghen gheghrondet sijn *. *Ro. 14. 23 †1. Sam. 15 22. Ephes. 2. 10 †1. Cor. 10 31.

92. *Vr.* Hoe luydt die Wedt des Heeren? *Deut. 12. 32 Ezc. 20. 18 Esa. 29. 13 Matt. 15. 9.

And. Godt sprack alle dese woorden, *Exod.* 20. *Deut.* 5.

Dat eerste Ghebodt.

Ick ben de Heere, uwe Godt, die v wt Egyptenlant, wt den dienstbuyse geleydt hebbe. Ghy en sult gheen ander Goden voor myn aenghesicht hebben.

Dat tweede.

Ghy en sult v gheen beelden, noch gheen gelyckenis maecken, noch van't gene dat boven in dē Hemel is, noch van't gene dat onder op der Eerdē is, noch van't gene dat in't

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1 C 2 [2]

water onder de Eerde is. En bnyght v voor die niet, noch en dient seniet. VVant ick ben de Heere uwen Godt, sterck ende yuerich, die de misdaet der Vaderen besoecke aen de Kinderē tot in dat derde ende vierde ledt der ghenen die my haeten, ende doe barmhertigheit, aen veel duysenden die my lief hebben, ende mijne ghebooden houden.

Dat derde.

Ghy en sult den Naeme des Heeren vwes Gods niet te vergheefs ofte lichtueerdelick gebruycken. VVant de Heere en sal hem niet ongestraft laeten, die sijnen Naeme misbruyket.

Dat vierde.

Sijt ghedachtigh des Sabbathdaeghs dat ghy dien heylighet. Ses daegen sult ghy arbeyden, ende all uwe wercken doen: Maer den Seuensten dagh is die Sabbath des Heeren uwes Gods, Dan sult ghy gheen arbeydt doen, noch v Sone, noch v Dochter, noch v Knecht, noch v Dienstmaeght, noch v Vee, noch de Vremdelinc die in uwe Stadt poorten is. VVant in ses daeghen heeft de Heere Hemel ende Eerde ghemaeckt, ende die Zee, ende all datter in is, ende hy rustede den seuensten dagh. Daer om seghende de Heere den Sabbath dagh, ende heyligde den seluen.

Dat vijfde.

Ghy sult v Vader ende Moeder eeren, op

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1 C 2 [2]

dat ghy langhe leeft in den lande, dat v de Heere uwen Godt gheuen sal.

Dat vijfte.

Ghy en sult niet dooden.

Dat seuenste.

Ghy en sult niet ehebreken.

Dat achtste.

Ghy en sult niet stelen.

Dat negheniste.

Ghy en sult gheen valsch ghetuyghenis spreken teghen uwen naesten.

Dat thiende.

Ghy en sult niet begeeren uwes naesten Huys, ghy en sult niet begheeren uwes naesten Vvijf, noch sijnen Knecht, noch sijn Dienstmaeght, noch sijnen Osse, noch sijnen Esel, noch eenigh dingh dat uwen naesten beeft.

93 *Vr.* Hoe werden dese thien ghebooden ghedeelt? 34. Sõdach

And. In twee tafelen †, daeruan de eerste leeret, hoe wy ons teghen God sullen houden. Die ander, wat wy onsen naesten schuldigh sijn *. † Exo. 34. 28 Deut. 4. 13 & 10. 3. * Mat. 28.

94. *Vr.* Wat ghebiedt God in 't eerste Ghebodt? 37.

And. Dat ick, soo lief als my mijner sielen salicheidt is, alle Afgoderije †, toouerije, waersegghinghe, afghelooue *, aenroepinghe der heyligheyn, ofte ander Creaturen † mijde † 1. Cor. 6. 9 * Leu. 19. 31 Deut. 8. 11 † Mat. 4. 10 Apoc. 19. 10. & 22. 8

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1 C 2 [2]

ende vliede / Ende den eenighen waeren Godt recht leere kennen * / hem alleē vertrauwe† / in aller ootmoedichheyt * eñ lijdtsaemheit / my hem alleen onderwerpe† / van hem alleen alles goets verwachte / * hem van gantschē herten lief hebbe† / vreese* / ende eere† / Also / dat ick eer alle Creaturē afgae / ende vaeren laete / dan dat ick in dē allerminsten tegen sijnen wille dde *.

95. *Vr.* Wat is Afgoderije?

And. Afgoderije is / in stadt des eenighen waeren Godts / die sich in sijn woort geopenbaert heeft / ofte beneuē dē selven iet anders versiersē ofte hebben / daer op die menschē sijn vertrauwen settet†.

96. *Vr.* Wat heyscht God in't tweede ghebodt?

And. Dat wy Godt in gheenderley wijse afbilden† / noch op geen ander wijse vereeren dan hy in sijn woort bevolen heeft *.

97. *Vr.* Mach men dan gantschelick gheen bilden maeken?

And. Godt en kan noch en mach in gheenderley wijse afghebildet werden. Maer die Creaturen al ist dat se konnen afghebildet werden / soo verbiedt doch God haer bildenis te maeken / ende te hebben / om die te vereeren /

*Joh. 17.3
†Jere. 17.5
*1. Pet. 5.5
†Jer 10.36
Col. 1.11
Rom. 5.3
1. Co. 10.10
Phil. 2. 14
*Ps. 104.27
Esa. 45.7
Jacob. 1.17.
†Deut. 6.50
Mat. 22.37
*Deut. 6.2
Psa. 110.10
Prou. 1.7
Mat. 10.28
†Mat. 4. 10
Deu. 10.20
†Ephes. 5. 5
1. Joh. 2.23
*Mat. 5. 29
10.37
Acto. 5.29
1. Pa. 16.26
Phili. 3.19.
Gal. 4.8.
Ephe. 2.12
35. Sōdach
†Deu. 4.15.
Esa. 40.18
Rom. 1.23
Acto. 17.29
*1. Sam. 15 23.
Deu. 12.30
Mat. 15.9

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1 C 2 [2]

ren/ of Godt daer door te dienen †. †Exo. 23. 24. & 34. 13. Num. 33 Deut. 7. 5. & 12. 3. & 16 21.

98. *Vr.* Maer soude man de bilden in den Kercken als bocken der leeken niet moghen lyden?

And. Neen't: Want wy en moeten niet wijser syn dan God/ de welcke synen Christenē niet door stomme bildē *, maer door die leuendighe verkondinge synes Woorts wil onderwesen hebben †. 2. Reg. 18. 4 *Jer. 10. 8 Hab. 2. 11 †2. Tim. 3 16.

99. *Vr.* Wat wil dat derde gebodt? 2. Det. 1. 19.

And. Dat wy niet alleen met vlocken/ ofte met valschen eedt †/ maer ooc met onmoodigh sweeren */ den Name Godts niet en lasteren noch misbruycken/ noch ons met onsen stilswyghen ende toelien/ sulcker schuchelichē sonden deelachtigh maken. Ende in summa/ dat wy den heyligen name Gods anders niet/ dan met vreese ende eerbiedinghe gebruycken †/ op dat hy van ons recht bekent */ aengeroepen †/ ēn in alle onse woorden ende wercken gepresen werde *. 36. Sōdach †Leu. 24. 11 Leu. 19. 12 *Mat. 5. 37 Jac. 5. 12 †Esa. 45. 23 *mat. 10. 32 †1. Ti. 2. 8 *Rom. 2. 24 1. Tim. 6. 1 Col. 3. 16

100. *Vr.* Is't dan so groote sonde/ Godts Naeme met sweeren ēn vlocken te lasteren/ dat God hem oock over die vertoornt/ die so veel als hen mogelick is/ dat vlocken ende sweerē niet en helpē weeren ende verbieden?

And. Jae't gewisselick †/ Want daer †Leu. 5. 8

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1 C 2 [2]

en is geē grooter sonde/noch die God meer vertoornt/ dan die lasteringhe sijns Naemes/Daerom hy ooc die selue met der doot te straffen beuolen heeft†.

†Leu.24.15

37. Sōdach

101. *Vr.* Maer mach men ooc Godsalichlick by den Naeme Godes eenē eedt sweeren?

And. Jae't/Als't de Overheit van haeren onderdaenen/ofte anders sins oock de noot voordert/om trauwe ende waerheyt daer door te beuestighen/ende dat/tot Godes eere ende des naesten salighheit. Want sulcx eedtsweerē is in Godes Woordt gegrondet/ende daerom oock van den heyligheu in den ouden ende nieuwen Testamente recht ghebruyckt ghewees t*.

*Deut.6.13 &.10. Esa.48.1

102. *Vr.* Mach men oock by den heyligheu of by eenighe ander Creaturen eenen eedtsweeren?

And. Neen't. Want eenen rechten eedtsweeren/is Godt aenroepen/dat hy als die alleen dat herte kennet/der waerheyt ghetuyghenis wille geuen/ende my straffe/indien ick valschelick sweere†/welcke eere ghecne Creature toebehoort†.

†Gen.21. 24.& 31 1.Sam.24 23. 1.Reg.1.29 †Mat.5.34 Jac.5.12.

103. *Vr.* Wat ghebiedt Godt in't vierde Ghebodt?

38. Sōdach

And. Eerstelick/dat het Predick-

amt/

amt / ende die Scholen onderhouden
werden † / ende dat ick in sonderheydt † Tit. 1, 5
op den Sabbath / dat is op dē rustdach /
tot der Ghemeynte Gods neerstelick
kome * / om Gods Woort te hooren † / * Psal. 68
die Sacramenten te ghebruycken * / 27. & 40. 10.
Gode den Heere openlick aen te roe- Acto. 3. 42
pen † / ende den Armen Christelicke † 1. Cor. 14.
handtreckinghe te doen * / Ten ande- 19 & 29
ren / Dat ick alle de dieghen mijne le- * 1. Cor. 11
uens van mijnen boosen wercken vie- 33.
re / den Heere door synen Geest in my † 1. Tit. 2. 1
wercken laete / ende also den eewigen * 1. Co. 16. 2
Sabbath in desen leuen aenvanghe †. † Esa. 66. 23
104. *Vr.* Wat wilt Godt met vijf- 39. Sōdach
de Ghebodt?

And. Dat ick mijn Vader ēn Moe-
der / ende alle die ouer my ghestelt syn /
alle eere / liefde ende trauwe bewijse /
ende my haerer goede leere ende straf-
fe met behoorlicke ghehoorsaemheyt
onderwerpe † / ēn oock met haere swach- † Ephe. 6. 1
heyt ende ghebreken ghedult hebbe * / Col. 3. 18
aenghesien het Godt belieft / ons door Ephe. 5. 22.
haere handt te regieren †. * Prou. 1. 8. &
4. 1. & 15. 20
& 20. 20
Exo. 21. 17
105. *Vr.* Wat verstaet Godt in't Rom. 13
veste ghebodt? * Prou. 22. 32
Gen. 9. 25

And. Dat ick mijnen naesten noch 1. Pet. 2. 18
met ghedachten / noch met woorden † Ep. 6. 4. & 9
ofte eenigh ghelaet / veel weynigher Col. 3. 19
met der daet door my selue / ofte door Rom. 13
andere Mat. 22. 21
40. Sōdach

*Mat.5.21 andere onteere/haete/quetse ofte doo-
Gen.9.6 de * maer dat ic alle waerachtigherheyt
Mat.26.52 †Ro.12.19 afleggé†/ooc my selue niet en quetse/
oft moetwilligklick in eenigh geuaer
*Co.2.23 begheue */Daerom ooc die Ouer-
heit dat swaert draeght/den doodslagh
†Gen.9.6 te weeren†.
Exo.21.14
Mat.26,52
Rom.13.4 106. *Vr.* Maer dit gebodt schijnt
alleen van het doodslaen te spreken?

And. Godt verbiedende den dood-
slagh leeret ons/dat hy den wortel des
*Rom.1.29 doodslaghs/als nijdt */haet †/toorn*/
†1.Joh.2.9 ende waerachtigherheidt haetet: ende
*Jac.1.20
Galat.5.20 sulcx alles voor eenen doodslagh hou-
†1.Jo.3.15 det†.

107. *Vr.* Maer is dat ghenoegh/
dat wy onsen naesten/alsoo't voorseit
is/nie en dooden?

And. Neen't: Want Godt verbie-
dende den nijdt /haet ende toorn/ge-
biedt dat wy onsen naesten lief hebben
*Mat.22 als ons selven */eñ hem ghedult/vrie-
29.&7.12 de/sachtmoedigheidt †/barmhertigh-
†Ephes.4.2 heit */ende alle vriendelickheit† /be-
Gal.6.1
Mat.5.9 wijsen:sijn schaede so veel als ons mo-
Rom.12.18 ghelick is/afkeeren */eñ ooc onse ny-
*Matt.5.7 anden goet doen.
†Rō.12.10
*Exo.23.5
†Mat.5.44 108. *Vr.* Wat leert ons dat seuen-
Rom.12.20 ste ghebodt?
41. Sōdach *And.* Dat alle onkuyscheit vā Godt
*Leu.18.27 verworpen sy */ende dat wy daerom

de

de ſelue van herten vpandt ſ̃ynde † / kupſch ende tuchtelick leuen moetē * / het ſy in den heyligen houwelicken ſtaet / of buyten den ſeluen †.

† Iude. 23
* 1. The. 4. 3
† Heb. 13. 4
1. Cor. 7

109. *Vra.* Verbiedt Godt in deſen geboden niet meer dan echbreke̅ ende dierghelicke ſchanden?

And. Dewijl ons lijf ende ſiele tempelen des heyligen Gheeſtes ſ̃yn / ſo wil hy / dat wy ſe beyde ſuyuer ende heyligh bewaeren / daerom verbiet hy alle onkuyſche daeden / ghebeerden / woorden † / ghedachten / luſten * / ende wat den menſche daer toe trecke̅ kan †.

† Epheſ. 5. 3
1. Cor. 6. 18
* Mat. 5. 28

110. *Vra.* Wat verbiedt Godt in t' achſte Gebodt?

† Ephe. 5. 18
1. Co. 15. 33
42. Sondach

And. Godt en verbiedt niet alleen ſtelen eñ rooven * / d' welck die Ouerheit ſtraft: maer hy naemt ook dieuerije / alle booſe ſtucken ende aenſlaegen / daermede wy onſen naeſten goet ghedencken aen ons te bringhen / het ſy met ghewalt oft ſchijn des rechts † / als met onrechten ghewichte * / elle / maete † / waere / munte / woeker * / oft door eenigh middel van Godt verboden: Daer toe ook alle ghierichheidt † / allen miſbruyck ende verquiſtinge ſ̃yner gaeuen *.

* 1. Co. 5. 10
† Luc. 3. 14
1. Theſ. 4. 6
* Prou. 11. 1
& 16. 11.
† Ezec. 45. 9
* Deu. 25. 13
Pſal. 15. 5
Luc. 6. 35
† 1. Co. 6. 10
* Pro. 5. 16

111. *Vr.* Maer wat ghebiedt v God in deſen ghebode?

And.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1 C 2 [2]

And. Dat ick myns naeſtē nut/daer ick kan ende mach/voordere/met hem alſo handele als ick wilde dat men met
†Mat.7.12 my handelde †/ daer toe ooch dat ick trauwelick aerbeyde / op dat ick den
*Eph.4.28. noodruftighen helpen mach *.

43. Sōdach 112. *Vr.* Wat wilt dat neghenſte Ghebodt?

And. Dat ick teghen niemant valſche ghetuyghenisſe en gheue †/ nie-
†Dto.19.5 §9. †22.28 mandt sijn woorden verkeere */gheen
*Pſal.15.3 achterklapper oft laſteraer en ſy †/nie-
†Rō.1.29 mandt lichtelick ende onuerhoort oor-
*Mat.7.1 Luc.6.37 deele/oft helpe verdommen * : Maer allerley lieghen ende bedrieghen / als
†Joh.8.44 eyghen wercken des Duyuels †/ ver-
mijde/ten ſy dat ick den ſwaeren toorn
*Prou.12 22.†13.5 Godts op my laeden wil *. Item dat
1.Cor.13.6. ick in't ghericht̄e ende alle ander han-
delingen die waerheidt lief hebbe/op-
†Eph.4.25. rechtelick ſpreke ende bekenne †/ Oock mijns naeſten eere / ende goet gerucht̄e nae mijn vermoghen voorſtae ende
†1.Pet.4.8 voordere †.

44. Sond. 113. *Vr.* Wat heyſſchet van ons dat thiende ghebodt?

And. Dat ooch die minſte luſt oft ghedancken teghen eenich ghebodt Godts in ons herte nemmermeer en komme/ maer dat wy t'allen tijden vā gantſchen herte allen ſonden vyandt

ſyn/

sijn / ende lust tot aller gherechtichept hebben *. * Rom. 7. 7

114. *Vr.* Maer konnen die ghene die tot Godt bekeert sijn / dese Ghebo-den volcomelick houden?

And. Neen sr: Maer oock die aller-heylichste / so langhe als se in desen le-uen sijn / en hebben maer een kleen be-ginsel deser ghehoorsaemheydt † / doch † 1. Joh. 1. 8 Rom. 7. 14 Eccl. 7. 21. also / dat se met een ernstlick voornemē niet alleen nae sommighe / maer naer alle die gheboden Godts beginnen te leuen *. * Rom. 7. 22

115. *Vr.* Waerom laet ons dan God also scherpelick die thien Ghebooden predikē / so se doch niemandt in desen leuen houden kan? Jac. 2. 10

And. Erstelick / op dat wp ons le-uenlanck onse sondelicke aert hoe lan-gher hoe meer leeren kennen † / eñ dies † 1. Joh. 1. 9 Psal. 32. 5 te begheerigher sijn / die vergeuinghe der sonden / ende die gherechtichept in Christo te soeken *. Daernae / dat wp * Rō. 7. 24 sonder onderlaeten ons benerstighen / ende Godt bidden om die ghenaede des heyligen Gheests / dat wp langs so meer nae dat euenbeeldt Godts ver nieuwet werden / tot dat wp tot dese voorgestelde volcomenheit nae desen leuen gheraecken †. † 1. Co. 9. 24 Phil. 3. 12

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1 C 2 [2]

45. Sõdach 116. *Vr.* Waerom is dat Ghebedt den Christenen van nooden?

And. Waerõ dat het dat voornaemste stuck der danckbaerheit is/ welcke
*Psa. 50. 14 Godt van ons voordert *. Ende dat Godt sijn ghenaede ende den heyligē Gheest alleen dien gheuen wil/ die hē met hertelickē suchtē sonder ophoudē
†Mat. 7. 7 daerom biddē/ eñ dacr voor dancken †.
Psal. 50. 15 117. *Vr.* Wat behoort tot een sulck Ghebedt/ dat Godt aenghenaem sy/ ende van hem verhoort werde?

And. Eerstelick/ dat wy alleen den eenighen waren God/ die hem in sijn
*Joh ã. 4. 22 Woordt ons geopenbaert heeft */ om alle t' gene dat hy ons gheboden heeft
†Rom. 8. 26 te bidden/ van herten aenroepen †. Tē
Joh. 4. 23 anderē/ dat wy onsen noot ende allendicheit recht ende grondelic kennen */
*2. Par. 20 op dat wy ons voor den aengesichte sijner Maiesteit verootmoedighen †.
†Psal. 2. 11
Esa. 66. 2 Ten derden/ dat wy desen vasten grōt
*Rom. 10 hebben */ dat hy ons Ghebedt/ niet te-
14. ☞ 8. 15 genstaende/ dat wy sulcx onweerdigh sijn/ om des Heerē Christi wille seker-
†Jo. 14. 13 lick wil verhooren †/ gelijck hy ons in
☞ 15. 16. ☞ sijn woordt beloeft heeft *.
16. 23
Dan. 9. 17 118. *Vr.* Wat heeft ons Godt be-
*Mat. 7. 8 uolen van hem te bidden?
Psal. 143. 1 *And.* Alle Ghees telicke ende lūflicke noot druft †/ welcke de Heere Chri-
†Jac. 1. 17
Matt. 6. 33 stus

stus begrepen heeft in't Ghebedt/dat hy ons selue ghelcert heeft.

119. *Vr.* Hoe luydet dat Ghebedt?

And. *Onse Vader* *, *die daer sijt in de Hemelen.* * Mat. 6. 9 Luc. 11. 2

Vwen Naeme werde gheheyligher.

V Rijcke komme.

Vwen wille gheschiede op der Eerden als in den Hemel.

Geeft ons huyden ons dagelicsch Broot.

Ende vergheeft ons onse schulden, gelijck oock wy vergheuen onsen schuldenaren.

Ende leyt ons niet in verssoeckinge, maer verlost ons van den quaeden.

V Want uwe is dat Rijcke, die kracht ende de heerlickheit in der eewicheit, Amen.

120. *Vr.* Waerom heeft ons Christus gheboden/ Godt also aen te spreken. *Onse Vader?* 46. Sond.

And. Op dat hy van stonden aen in't beghinsel onses ghebets in ons de kinderlicke vreese ende toeuerlicht tot God verwecke/ welcke beyde de grōt onses gebedts sijn: Namelic/ dat God onse Vader door Christum geworden is/ ende dat hy ons veel weynigher af slaen sal tghene dat wy hem met rechten gheloone bidden/ dan onse Vaders ons eerdsche dinghen ontseggen †. † Mat. 7. 9 Luc. 11. 11

121. *Vr.* Waerom wert hier toe gedaen/ *Die daer sijt in de Hemelen?*

And.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1 C 2 [2]

And. Op dat wy van de hemelsche Maiesteit Godts niet eerdsch en ghe-
Jer.23.23 Actor.17.1 ℣24. †Mo.10.12. denchen / eñ van sijner almachticheit alle noodtdruft des lijfs ende der sielen verwachten †.

47.Sõdach 122.*Vr.* Welcke is die eerste Bede?
And. Vwen Naeme werde geheyliget.
Dat is / Gheeft ons eerstelick / dat
†Joh.17.3 Mat.16.17 Jac.1.5 Ps.119.105 wy v recht kennen† / ende v in alle uwe wercken / in welcken uwe almachticheit / wijsheit / goetheit / gerechticheit / barmhertigheit eñ waerheidt klaerlick schijnet / heyligen / roemen ende prijsen *. Daernaer oock / dat wy all ons leuen / gedachten woorden ende wercken alsoo schicken ende richtē / dat uwē Name om onsent wille niet gelastert / maer gheeert ende gepresen werde †.
*Psal.119 137. Luc.1.46 Exo.34.6 Psal.142.1 Jer.31.3 Rom.3.3 †Psal.115 1.℣71.8

123.*Vr.* Welck is die tweede Bede?
48.Sõdach *And. VRijcke komme.*
Dat is / Regiert ons alsoo door v woort ende uwen Gheest / dat wy ons
*Mat.6.33 Psal.119.5 ℣143.10. †Psal.51 20.℣122.6. langhs soo meer v onderwerpen *: Vermeert ende vermeert uwe Kercke † / verstoort die wercken des Tyrucls / ende alle ghewalt welcke haer teghen v verheft / metgaders alle boose raetslaeghen / die teghen v heyligh woordt bedacht werden † / tot dat die volkomenheit uwes Rijcx tocome * / daerin ghy alles sult sijn in allen †.
†1.Joh.3.8 *Apo.22.17 †1.Cor.15 28.

124.*Vr.*

124. *Vr.* Welck is die derde Bede? 49. Sond.

And. Vwen wille geschiede op der Eerdē, als in den Hemel.

Dat is/ Gheeft dat wy eñ alle menschen onse eygenē wille versaken*/ eñ uwē wille die alleen goet is/ sonder eenigh tegenspreken gehoorsaem sijn†/ op dat also een iegelick sijn amt eñ beroepinge/ so gewilligklick eñ getrauwelic moghe bedienen eñ wtuoeren*/ als die Engelen in den Hemel doen†. *mat. 16. 24 †Lu. 22. 42. *1 Co. 7. 24 †Psal. 103 20.

125. *Vr.* Welck is die vierde Bede? 50. Sōdach

And. Geeft ons huydē ons dagelicx Broot.

Dat is/ Willet ons met alle noodruft des Lichaēs versorgē†/ op dat wy daer door kennē/ dat ghy den eenigen oorsproncalles goets sijt*/ eñ dat noch onse sorge/ noch arbeyt/ noch uwe gauē/ sonder uwē segen/ ons en gedijen†/ eñ dat wy derhalven ons vertrauwen vā alle Creaturen aftreckē/ ende op v alleen stellen*. †Psal. 145 15. & 104. 27. Matt. 6. 25. *Act. 17. 27 & 14. 17 †1. Cor. 15 58. Deut. 8. 3. *Psal. 62 11. & 55. 23.

126. *Vr.* Welck is die vijfde Bede? 51. Sōdach.

And. Vergheeft ons onse schulden, als ooc wy vergheuen onsen schuldenaeren.

Dat is/ Wilt ons arme sondarē alle onse misdaden/ eñ ooc die boosheyt die ons altijt aenhāght/ om des Bloedts Christi wille niet toerekenē†/ also wy ooc dit getuygenis uwer genaeden in ons beuindē/ dat ons gātsch voornemē is/ onsen naestē van herten te vergeuē. †Psal. 51. 1 1. Joh. 2. 1. *Mat. 6. 14

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1 C 2 [2]

52. Sõdach 127. *Vr.* Welck is die seste Bede?

And. Ende leyt ons niet in verſoeckinge, Maer verloſt ons van den booſen.

Dat is, Dewijl wy van ons seluē so swack sijn, dat wy niet een oogenblick
†Joh. 15.5. ent konnē beſtaen †, ende daer toe onse
Oſa. 103.14 dootvandē, de Duyuel* die Weereldt,
*1. Pet. 5.8 eñ ons eygen vleesch *, niet ophouden
Epheſ. 6.12 ons aen te vechten: wilt ons doch be-
†Joh. 15.19 houden ende stercken door die kracht
*Rom. 7.23 uwes heyligen Gheestes, op dat wy in desen Gheestelicken strijdt niet on-
†mat. 26.41 der ligghen †, maer altijt stercken we-
Mar. 13.33 derstandt doen, tot dat wy eyndelick
*1. Thes. 3 13. t'eenemael die ouerhand behouden.

128. *Vr.* Hoe beslupt ghy u Ghebet?

And. Want uwe is dat Rijcke, die kracht ende die heerlickheit in der eewicheit.

Dat is, Sulcx alles biddē wy van v, daerom dat ghy als onse Koningh, eñ aller dingē machtigh, ons alles goets te geuen den wille eñ het vermoghen
†Ro. 10. 11 hebt †, eñ dat all, op dat daer door niet
2. Pet. 2.9 wy, maer uwen heyligen Naeme eewighlick ghepresen werde.
*Joh. 14.13 Pſal. 115. 1 Jere. 33.8

129. *Vr.* Wat bedupt dat woort *Amen*?

And. Amen is te segghen, Het sal waer ende seker sijn. Want mijn ghebedt veel sekerer vā God verhoort is, dan ich in mijn herte gheuoele, dat ich sulcx van hem begheere †.
2. Co. 1.20 1. Tim. 2.13

Eynde des Catechismi.

FOR-

FORME OM DEN HEYLIGHEN Doop wt te rechten.

ONse hulpe ſtae in den Name des Heeren, die Hemel ende Eerde gheſchapen heeft. Amen. Pſal. 124.

DEwijl onſe Heere Jeſus Chriſtus ſeght, dat wy in Godes Rijcke niet mogē kommen, t'en ſy dat wy nieuw gheboren werden †, So geeft hy ons daermede een ſekere bewijſinghe, dat onſe nature gantſch verkeert ende vermalendijt is, eñ vermaent ons daermede, dat wy ons voor Gode veroot moedigen, ende aen ons ſelven een mishagen hebben moeten, ons alſo berepdende, ſijn ghenaede te begeeren, op dat door die ſelue alle onſe booſheit ende vermaledijdinghe onſer ouder naturen afgewaſſchen ende begrauen werde. Want wy en konnen Godes ghenade niet deelachtigh ſijn, t'en ſy dat voorhenen, alle vertrauwē op ons eyghen vermoghen ende wijſheit ende gherechticheit wt onſen herten ghenomen ſy, Jae oock, tot dat wy alles wat in ons is, gantſchelick verdoemen. † Joh. 3. 3

Nae dien ons Chriſtus onſe allen-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1 C 2 [2]

dicheyt/alſo voor oogen geſtelt heeft/ ſoo troost hy ons wederom door ſyne barmhertigheyt/ ons eñ onſen Kinderen belouende van alle onſen ſondē te waſſchē/dat is/ ons die ſelue om ſyns bloetvergietens wille niet toe te reke-nen/ende onſe verdoruen nature wederom tot ſynen cuenbeelde/door ſyn-nen heyligen Gheeſt te vernieuwen. Ende op dat hy ſulcke belofte onſen ſwacken gheloue ſoude beueſtigen/ ende aen onſen eygenen Lichame verſeghelde/heeft hy beuolen/ dat wy in den Naeme Godes des Vaders/ des Sones/ ende heyligen Gheeſts sou-
†mat.28.19 den ghedoopt werden†.

¶ Waerom ten eerſten/als hy wilt dat wy met Water in den Naeme des Vaders gedoopt werden/betuyght hy ons/ ghelijck als met eenen ſichtbaerē eedt/all ons leuen langh dat God on-ſe ende onſes ſaedes Vader ſyn wil/ ons met aller noodruft des Lichaems ende der ſielen verſorghende/ende alle quaet ons ten goede wendēde/ Ouer-mits dat alle Creaturen (van weghen des verbondts/dat wy met Gode heb-
*Gen.17.4 ben) *ons niet konnē ſchadigen/maer
†Rom.8.28 t'onſer ſalicheit dienen moeten†.

¶ Ten anderen/als wy in den Na-me des Sones ghedoopt werden/be-

louet

louet hy ons/dat alle t' gene dat de So
ne Godes gedaen ende geleden heeft/
ons eyghen sy/alsoo dat hy onse ende
onser Kinderen Salighmaecker is/ons
met synen salighmaeckender ghenaede
saluende/ons door synne heyligheyt ont-
fangenisse/geboorte/lyden ende ster-
uen van aller onreynicheyt ende sonde
verlost heeft/ende alle onse vermale-
dydinge* aen't Cruyce genaegelt/die *Gal.3.13
selue met synen Bloede afgewasschē/
ende met hem begrauen† heeft/eñ ons †Rom.6.4
also van der hellscher pyne beurydt/op
dat hy ons door synns Opstandinge eñ
Hemeluaert met synen gerechticheit * *Rom.4.24
beclepden/nu voor den hemelschē Va-
der voor treden†/eñ ten letstē oordeele †Rom.8.34
heerlick eñ sonder vlecke* voort aen- *Eph.5.27.
schyn des Vaders presenteren soude.

¶Ten derden/als wy in den Name
des heyligen Gheestes gedoopt wer-
den/werdt ons beloeft/dat de heylige
Gheest onse ende onser Kinderen lee-
raer eñ trooster† in eewicheit synn sal/ †Johā.16.7
ons tot waerachtighen lidtmaeten des &13.
Lichaems Christi * maeckende: op dat *Rom.8.5
wy aen Christo ende aen alle synne goe 1.Co.12.13
den (metgaders alle lidtmaeten der
Christelicke Kercke) ghemeynschap
souden hebben/Also/dat onser sonden
in eewicheidt niet meer ghedacht wer-

†Jer. 31.34. de †/oock die ſonden ende ſwackheyt/ die in ons noch ouerblÿft/ ſoo langhs
Rom.6.11 ſo meer ghedoodet/in ons een nieuw leuen beghonnen/ende eyndelic in der ſaligen Opſtandinge (daer dit vleeſch
†Phil.3.21 1.Co.15.49 den heerlicken Lichaeme Chriſti †ghelÿckformigh ſÿn ſal) volcomelick gheopenbaert werde.

Maer nae dien dat in alle verbondē/ beyde deelen ſick met malkanderen verbinden ſo belouen wy oock Gode den Vader/Sone/eñ heyligen Geeſt/
*Gen.17.1. dat wy/door ſyne ghenaede/hem * alleene voor onſen eenighen/waerachtigen ende leuendighen Godt houden ende bekennen willen/hem alleene in
†Pſa.50.14 alle onſe noot †aenroepen/ende als gehoorſaeme Kinderen leuen/gelÿc deſe nieuwe gheboerte van ons heyſchet/ welcke in deſe twee ſtucken ghelegen is. ¶Eerſtelick/dat wy waerachtigh
*Matt.3.2. berauw * ende leedtweſen onſer ſonden hebbende/ons eygen vernuft† eñ
†2.Co.10.5 allerhande luſten verlochenen/ende dē wille Godes onderwerpen/ende alle ſonden van herten haeten ende vlieden/

¶Daernae ooch dat wy beginnen luſt
*Rom.6.3. * eñ liefde te hebben nae Godes woort
†Luc.1.75. in aller heylicheit † ende gerechticheit te leuen.

Ende

Ende als wy sommwijlen wt swacktheit in sonden vallen/so en moeten wy nochtans daerin niet blijuen ligghen/ noch vertwijfelen/ofte door eenighe ander middelen/dan alleen door Christum vergheuinge der sonden soecken/ maer altijt door onsen Doop vermaēt werden * van sonden af te staen/ende vaste te vertrauwē/dat der seluer(om des bloetvergietēs Christi willle) door Gode nemmermeer sal † gedacht werden/Ouermidts ons de heylige Doop een onghetwijfelt ghetuyghenis is/ dat wy met Gode een eewigh verbondt hebben/ende in de leuendighe † fonteyne der eewighe barmhertichheidt des Vaders/ende des allerheylighsten lijdens * ende steruens Jesu Christi/door de † krachte des heyligen Gheests ghedoopt zijn.

*Rom.6.4.

†Jer.31.34.

†Jere.2.13

*Rom.6.4.
†1.Co.6.11
Mat.28.19

Ende al ist dat onse Kinderkens desse ghemelde oorsaecken ende verborghentheiden noch niet en begrijpen/ ende noch veel weynigher konnen beliden/so moghen se nochtans van den heyligen Doope gheenssins wtgesloten werden/Ouermidts se van Gode tot synen verbonde beroepen syn/dien hy met * Abraham die een Vader is aller gelouigen/ende † synen sade/ende also oock * met ons eñ onsen Kinderen

*Gen.17.4
†Luc.1.55.
*Gal.3.9

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1 C 2 [2]

ghemaeckt heeft: Ick wil (spreeckt de Heere) oprechten mijn verbont tusschē my ende v/ ende uwen saede nae v/ by haeren naecomelingen/ dat het een eewigh verbont sy/ also dat ic uwe God sy ende uwes saedes nae v.

Nv is onse Heere Jesus Christus in de weerelt gekommen/ niet om die genaede sijns hemelschen Vaders te †verminderen/ maer veel meer/ dat verbondt der genaden (d'welck hier voortijts *binnen dat volck Israel ingesloten was) †door de gantsche weerelt wt te breyden/ ende heeft in de plaetse *der besnijdinghe/ den heyligen Doop tot een waerteecken † ende segel deses verbonds/ ons ende onsen Kinderen inghestelt/ Ghelijck de heylige Apostel Petrus sulcx wtdruckelick leert/ Act. 2. seggende *: Doet boete/ ende een ieghelick laete hem doopen in den Naeme Jesu Christi/ tot vergheuinge der sonden/ Soo sult ghy ontfanghen die gaeue des heyligen Geests. Want uwe/ ende uwer kinderē is dese belofteniſſe/ ende al der ghenen die noch †verre sijn/ welcke Godt onse Heere oock daertoe beroepen sal.

†Act. 2. 18
*Jer. 31. 32
†mat. 28. 19
Mar. 16. 15
*Col. 2. 11
†Rom. 4. 11
1. Per. 3. 21
*Acto. 2. 38
†Eph. 2. 13.

Also beueelt ooc de Heere Christus selue die onmondighe kinderkens tot hem te bringen/ ende belouet hen met

woorden

woorden ende wercken dat Hemelrijcke/ghelijck Marcus in't 10. schrijft †: Te dier tijdt brochtē se Kinderkens tot Jesum/op dat hy se soude aenroeren/ Ende die Jongheren straften de gene die se brochten. Doen dat Jesus sagh/ nam hij't onweerdelic/ ende sprack tot hen: Laet de Kinderkēs tot mij komē/ ende en weert hen dat niet/ want sulcken is dat rijcke Godes. Voorwaer ick segghe v/ Wie dat rijcke Godes niet ontfanght ghelijck een Kindeken/die en sal daer niet in komē. Ende hy omvingh se in sijne aermen/ende lepde de handen op sy/ ende segende se. ¶ Wt dese woorden ist openbaer dat ooc onse Kinderkens in Godes rijcke ende verbondt sijn/eñ daerom oock den Doop als * den seghel des verbondts behooren te ontfanghen/al is't dat se de verborgenheit des Doops/ door iongheit van iaeren/noch niet verstaen/ Euen ghelijck oock de Kinderkens van Jesu Christo selue met woorden ende wercken† ghesegent sijn/ Ende ghelijck se in de oude Kercke ten *achtsten daege besneden wierden/hoe wel se noch den segen des Heeren/noch de verborgenheit der Besnijdinge konden verstaen ofte begrijpen.

† Mar. 10. 1

* Rom. 4. 11
1. Pet. 3. 21

† mat. 19. 15
Mat. 10. 16
* Ge. 17. 12.

Op dat wy dan dese heylighe ordeninge

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1 C 2 [2]

ninghe Godes tot sijner eeren / t'onsen troosten / eñ tot stichtinghe der Gemeynten wtrechten eñ bedienen moghen / laet ons sijnen heyligen Naeme also aenroepen.

O Almachtige / eewige God / Ghy die nae uwen stranghen oordeele die ongeloouighe ende onboetueerdighe Weereldt † met de Sundtvloet gestraft hebt / eñ dē geloouigen Noah * / sijn achtsten wt uwe groote barmhertigheidt behoudē eñ bewaert / Ghy die den verstockten Pharao † met all sijnen volcke in't roode Meer verdroncken hebt / ende uwe volck Israel drooghs voets daer doer geleydet / doer d'welcke desen Doop * bedupdet wert / Wy biddē v doer uwe grōdlooze barmhertigheit / dat ghy † dit uwe kind ghenaedelick wilt aensien / ende doer uwen heyligen Gheest uwen Sone Jesu Christo in lijuen / dat het met hem in sijn doodt * begrauen werde / eñ met hem magh opstaen in eē nieuw leuen / op dat het sijn Cruys / hem dagelicks naevolgende / vrolick draghē moghe / hem aenhāge met waerachtighen geloue / vaster hope / ende vieriger liefde / dat het dit leuen (d'welck toch niet anders is dan een ghestaedighe doot) om uwent wille ghetroost verlaeten ende

† Ge. 17.12
* 1. Pe. 3.20
† Exo. 14.28
* 1. Cor. 10. 2.
1. Pet. 3.21
† Alle / dese uwe kinderen.
* Rom. 6.4
† Job. 7.16. Psal. 90.9

ende ten letsten dacge voor den stechterstoel Christi uwes Sones sonder verschrickē moge verschijnē/ doer den seluen onsen Heere Jesum Christum/ uwen Sone/ die met v eñ dē heyligen Geest een eenigh Godt leeft ende regiert in eewicheit/ Amen.

¶ *Vermaeninghe aen die Ouders, ende die mede ten doope komen.*

CHristelicke broeders/ ghi hebt gehoort/ dat den Doop een ordeninghe Godes is/ om ons ende onsen sade sijn †verbōdt te * verseghelē/ Daerō moeten wp hem tot dien eynde/ ende niet wt ghewoente ofte superstitie gebruyckē. Op dat het dan opēbaer werde/ dat ghy also † ghesinnet sijt/ sult ghy van uwentweghe hier op onghevepnsdelick andwoorden. †Gen. 17. 4 Rom. 4. 11. † Act. 2. 39. & 8. 37. & 16. 15.

CEerstelick (hoe wel onse kinderen in sonden ontfanghen * eñ gheboren sijn/ eñ daerom allerhāde allendicheit/ iae de † verdoemenisse selue onderworpē) of ghy niet bekendt datse in Christo * gheheyligh sijn/ eñ daerom als † lidtmaeten sijner ghemeynten behooren gedoopt te wesen. *Psal. 51. 6 †Eph. 2. 3 *Eph. 5. 26. 1. Cor. 7. 14. † 1. Co. 12. 12.

CTen anderen/ of ghy dese leere */ die hier gheleert werdt/ eñ voorder/ in't oude ende nieuwe Testament ende in d' Artijckelē des Christelicken ghe- * 2. Tim. 3. 14.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1 C 2 [2]

†Rom.12.2 *2.Pe.1.19 gheloofs begrepen is/niet † bekent de waerachtighe ende volcomene leere der saligheyt te wesen?

¶ Ten derden / oft ghy niet belouet †Ge.18.19. Exo.13.14 Psal.78.4 Ephe.6.4 Heb.6.2 ende voor v neemt/ dit † Kint (als't tot synen verstande komt) daerin nae v vermoghen t'onderwijsen?

Andwoorde. Jae wy.

Daer nae begiet de Kerckendienaer die tot den Doope ghebrocht werden met Water seggende:

N. Ick Doope v in den * Naeme *mat.28.19 Act.2.38 Godes des Vaders/ des Sones/ ende des heyligen Gheests.

DANCKSEGGHINGHE.

Laet ons Godt den Heere danck en.

Almachtighe/barmhertighe Godt ende Vader/ wy dancken ende louen v/dat ghy ons eñ onsen Kinderē/ †Ephe.1.7 & 2.13. door dat † Bloedt uwes lieuen Sones Jesu Christi/alle onse sonden verghe-uen / ende ons door uwen heyligen *1.Cor.12.13. Gheest tot * lidtmaeten uwes eenge-borenen Sones / ende alsoo tot uwen Kinderen aenghenomen hebt/ Ende ons dat selue met den heyligen Doope verseelt ende bekrachtight / Wy bid-den v ooc door den seluen uwen lieuē Sone/

Sone/dat ghy † dit kind met met uwē heyligen Gheest altijt wilt regieren/ op dat het Christelic ende Godsaligh- opgetrocken werde ende in *den Hee- re Jesu Christo wasse ende toeneme/ op dat het uwe Vaderlicke goethept ende barmhertigheidt/ die ghy hem eñ ons allen bewesen hebt/ magh beken- nen/ ende in aller † gherechtigheit/ on- der onsen eenighen Leeraer/ Koninghe ende hooghen Priester Christo Jesu leue/ Ende vromelick teghen de Son- de * / den Dupuel ende sijn gantsche Rijcke strijden ende ouerwinnen mo- ghe / v ende uwen Sone Jesum Chri- stum/ mitgaeders den heyligē Geest/ den † eenighen ende waerachtigen Godt eewighlick te louen ende te prijsen/ Amen.

† of/ dese kinderen.

*Joh. 15.5

† Luc. 1.75.

*Eph. 6.12. Gal. 5.24

† Johā. 17.3

VOLGHT

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1 C 2 [2]

VOLGHT EEN KORTE ONDERsoeckinge des Geloofs/voor de gene die sick tot de Gemeynte begeuē willen.

VRAGHE.

HOe sÿt ghy in v herte verseckert/ dat ghy eē lidmaet der Gemeynte Christi sÿt?

ANDVVORDE.

†Rom. 8. 16 2. Cor. 1. 22 & 5. 5.

Wt diē dat de heylige Geest tot mÿnē Geest getuyght/ †dat ick een kindt Godes des Vaders sy/ door Iesum Christum sÿne Sone/ eñ mÿnē oppersten Priester/ welcke my/ door de heylige offerhande sÿns lichaems/ eñ wtstortinge sÿns bloedts van mÿne sonden ghesuyuert heeft. Ick ghevoele oock boven diē/ dat ick door den Geest Godes tot de gehoorsaemheyt der geboden Godes gheroert werde.

Vr. Welck sÿn de ghebooden des Godlicken Wets/ daer toe alle menschen verbonden sÿn/ ende tot welcker gehoorsaemheyt ghy v gheuoelt gheroert te sÿn?

And. Die daer kortelick in Thien Geboden verhaelt staen/ Exo. in 20. 1. Deut. 5. 6. Naemelick dese.

Ick

Ick ben de Heere, uwe Godt, die v we Egyptenlant, wt den dienſthuyſe geleyd hebbe.

1 Ghy enſult geen ander Goden voor mijn aengheſicht hebben.

2 Ghy enſult v gheen beelden, noch eenige gelijckeniſſe maeken, noch van't gene dat bouen in den Hemelen is, noch van dat daer onder op Eerden is, ofte vã dat in de wateren onder de Eerde is. En aenbidt ſe niet, noch eertſe, noch dient ſe niet. VVant ick de Heere uwe Godt, ben ſterck ende yuerigh die daer beſoecke der Vaderẽ miſdaet in de Kinderẽ, tot in dat derde ende vierde ledtmaet, der ghener die my haeten, Eñ ick doe barmherticheyt, aen veel duyſenden die my lief hebben, ende mijne gheboden onderhouden.

3. Ghy enſult den Naem uwes Heeren uwes Godts niet te vergeefs ofte lichtueerdelick gebruycken. VVãt de Heere ſal hem niet onſchuldigh houden, noch ongheſtraft laeten, die ſijnen Naeme te verghees oft lichtueerdelick gebruyckt.

4. Sijt ghedachtigh des Sabbathdaeghs, dat ghy dien heyliget Ses dagen ſult ghy arbeyden, ende all v wercken doen, Maer de Seuenſten dagh, is de Sabbath des Heeren uwes Gods, Dãſult ghy gheen werck doen, noch v Sone, noch v Dochter, noch v Knecht, noch v Dienſtmaeght, noch v Vee,

noch

noch de Vremdelinc die in uwe Stadtpoorten is. VVant in ses daeghen heeft de Heere Hemel ende Eerde ghemaeckt, ende die Zee, ende al datter in is, ende hy ruste de den seuensten dagh. Daerom seghende de Heere den Sabbath dagh, eñ heylighde den seluen.

5 Ghy sult v Vader ende Moeder eeren, op dat ghy langhe leeft in den lande, dat v de Heere uwen Godt gheuen sal.

6 Ghy en sult niet dooden.

7 Ghy en sult niet ebebreken.

8 Ghy en sult niet stelen.

9 Ghy en sult gheen valsch ghetuygenis spreken teghen uwen naesten.

10 Ghy en sult niet begeeren uwes naesten Huys, ghy en sult niet begheeren uwes naesten VVijf, noch sijnen Knecht, noch sijn Dienstmaeght, noch sijnen Oße, noch sijnen Esel, noch eenigh dingh dat uwen naesten heeft.

Vr. Hoe werden dese Thien ghebooden ghedeelt?

And. * In twee tafelen: waer af de eerste Godt aensiet / ende de ander den naesten.

* Exo. 24. 12 & 31. 18. & 34. 1. Deut. 9. 10

Vr. Wat leert ghy in de vier ghebooden der eerster tafel?

And. Ten eersten / dat ick verlooche nende alle creaturē / † gantsch mijn betrauwen stellen moet in den eenigē ende almachtighen Godt.

† Mat. 4. 10 & 10 13. Deut. 6. 20. 1. Sam. 7. 3.

Ten

Ten anderen/* dat ick hem alleene/ in den Gheest ende waerheit aenbidden moet:† niet doot beelden oft eenighen verfierden Godsdienst. *Joh.4.24 2.Cor.3.17 †Psal.15 Esa.29.13 Matt.15.9

Ten derden /dat ick sijn woort ende name/in alle dingen sal groot maeken. Col.2.22 Tit.1.14

Ten laesten /dat ick my schuldigh kenne te oeffenen in alle sijn Goddelicke insettinghen/volghende die heylighe ordinantie sijns woorts. *Exc.20.12 Num.15.8 Jere.17.22

Vr. Wat leert ghy wt de gheboden der anderen tafel?

And. Ten eersten †/dat men Vader ende Moeder in allen dinghen/die teghen Godt niet sijn/ghehoorsaem sal wesen:de selue eerende ende helpende in haerē nootdruft. Door welc gebot*/ de Knechten oock tot haer Heeren: eñ †de Ondersaeten tot haer Overheyt/ in ghelijcker wijse/verbonden sijn. †Lev.19.3 Eph.6.2. Prou.23.22 *Col.3.22 1.Tim.6.1 Tit.2.9. †1.Pe.2.18 Rom.13.1

Ende in de vier nauolghende gheboden/werden wp geleert*/ dat wp onsen naesten oprechtelic beminnende/ hem in gheener wijse beschaedighen/ in sijn Lichaem/huysgesin/ goed ende eere: maer meer dat wp allesins sijn profijt soecken/ door woorden ende wercken/nae ons vermoghen. Tit.3.1. 1.Pet.2.17 *Luc.6.31 Tob.4.16 Mat.7.12 Rom.12.10

Vr. Wat heyscht Godt van ons in het letste ghebodt?

And. †Dat wp geenerhande boose †Rom.7.7 Exo.20.17. Deut.5.21

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1 C 2 [2]

genegentheit ofte lust hebben sullen/ tegē de glorie Godes/of onsen naestē.

Vr. Syn ock alle menschen verbonden tot de volmaecte gehoorsaemheyt deser geboden by straffe der ewighen verdoemenisse?

†Deut. 27. 26. Gal. 3. 10

And. Jae sy: † Want hy vervloeckt is/die niet blyft in al t' gene/ datter geschreuen staet/in den boeck des Wets/ om dat te doen.

Vr. Maer is't ock eenighen menschē/ in dese onse verdoruene nature/ wel mogelic/de selue Wet in alle haer stucken gantschelick te volbringhen?

*Rom. 7. 14 & 8. 3. & 5. 6.

And. Neen t: *Want de Wet die daer Geestelick is/ door het vleesch kranck is. T'is wel waer/datter een beghinsel ende neerstigheidt † tot der ghehoorsaemheit des Wets in de gheloouigen is/door de kracht des heyligen Geests/maer geen volmaectheit */die t'int oordeel Godes staende kan blyuen.

†Ro. 7. 22

*Psa. 143. 2 & 130. 3 Job. 9. 2. Phil. 3.

Vr. Hoe kommē wy dan saligh werdē?

And. *Wt genade/door Iesum Christum/als wy in onse hertē onwanckelbaerlick ghelooven/dat ons de hemelsche Vader genaedigh is/door die verdienstē synes Sones Christi Iesu.

*Rom. 3. 24 & 5. 1. & 8. 1. Ephes. 2. 7 Gal. 3. 22 1. Joh. 2. 1. & 5. 13.

Vr. Moeten wy dan bouen de goede wercken ock ghelooven?

And. Jae: Voor al moeten wy ghelooven.

looven. †Want het onmogelicks/son- †Heb. 11.6
der het gheloove Godt te behaghen.
Ende daer wt moetē alle goede wer-
ken vloeyen / tot Godes glorie/ ende
ten oorbore des naesten.

Vr. Welck sijn de Artijckelen ons
Christelicken geloofs?

And. *Ick gheloove in Godt den Vader,
den almachtighen, Schepper des Hemels eñ
der Eerden.*

*Ende in Iesum Christum sijnen eenghe-
borenen Sone onsen Heere, die ontfanghen
is van den H. Geest, geboren wt die Mae-
get Maria, geleden heeft onder Pontio Pi-
lato, is gekruyst gestoruen eñ begrauen, ne-
dergeuaren ter hellen, ten derden dage we-
derō opgestaen van den dooden, opgeuaren
ten Hemel, sitt ter rechter handt Godts
des almachtigen Vaders, vā daer hy komen
sal, te oordeelen die leuende eñ die dooden.*

*Ick gheloove in den heyligen Geest, Ick
gelooue een heylige algemeyne Christelicke
kercke de ghemeynschap der Heyligen, vera
geuinge der sondē, opstādinge des vleeschs,
ende een eewigh leuen, Amen.*

Vr. Wat geloofst ghy met dat eer-
ste deel/ van Godt den Vader?

And. Dat is/ Ick stelle all mijn ver-
trauwen in den eewigen eñ waerach-
tighen Godt: *verseckert sijnde/ dat hy *Gen. 17.1
my sal bystaen/ in allerhande nootwē- & 18.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1 C 2 [2]

dicheit der sielen eñ des lichaems/ gemerct dat hy een almachtigh God/ eñ my een goetwilligh Vader is.

Vrag. Wat ghelooft ghy met dese woorden: Ende in Jesum Christum/ sijnen eenighen Sone onsen Heere?

*Joh̃. 5.17 ℈ 14.10. †Rom. 8.3 Joh. 1.18. ℈ 13.3. Rom. 1.3 *Rom. 9.5 Joh. 20.28 1. Joh. 5.20 Esa. 9.6. †Joh. 1.14

And. Dat is/ *Ick stelle oock mijn betrauwen in den Sone Godes. †aensiende/ dat hy sijn eygen ende eenigh geboren Sone sy/ *ende daerom een waerachtigh Godt/ bouen al gheprese in eewicheit.

Vra. Wat is: Die daer ontfanghen is van den heyligen Gheest/ Geboren wt die Maeghet Maria?

And. Dat is: Ick gheloue/ dat de Sone Gods waerachtigh mẽsche geworden is/ *aenghenomẽ hebbende t'vleesch eñ bloet der kinderen †/ wt de Maeght Maria/ sonder eenige vlecke der sonden/ †door de kracht des heyligen Gheests/ * Soo dat Jesus Christus waerachtigh Godt ende mensch sy/ †de eenighe middelaer/ *wt de maeghet Maria ontfanghen/ ende geborẽ: tot mijner ende aller geloouiger menschen salicheyt.

*Heb. 4.15. †Luc. 1.31 *Philt. 1.2. ℈ 2.6. Heb. 1.3. ℈ 2.11 ℈. 14 Rom. 1.3. ℈ 9.5. †1. Ti. 2.5 Gal. 3.9 Heb. 9.15 *Gal. 4.4

Vr. Wat is: Die geleden heeft onder Pontio Pilato/ gecruyst/ gestorue̅/ eñ begrauẽ/ Nedergedaelt ter Hellen?

And. Dat is: Ick geloue dat Jesus Christus

Christus/*voor myne sonden/*in syn Lichaem/† de aller schandelicste doodt des Kruyces/gheleden heeft:* ende in syn siele gesmaect heeft de gramschap Godes ende die pyne der hellen/om my daer wt te verlossen.

†Gal.1.4. & 2.21. *1.Pe.2.24 †mat.28.37 Phil.2.8 *mat.27.45 Luc.22.42

Vra. Wat is: Dat hy ten derden daghe verresen is van den dooden?

And. †Dat is: dat syn Lichaem geen verderuenisse in't graf ghesien heeft: & dat syn siele niet meer dan drie daeghen van den Lichaeme verscheydē is geweest/*want hy is verresen tē derdē dage van den doodē/†voor ons eerlick ouerwinnende/Sonde/Doodt/Helle/Duyuel/eñ des Wets verdoemenisse.

†Act.2.27. & 13.35. Psal.16.10 1.Cor.15.4. *Matth.28 †Joh.11.25 Gal.3.13 Rom.4.25

Vr. Wat gelooft ghy met dese woorden? Hy is opgheuaren ten Hemel: sittende ter rechter handt Godes des almachtighen Vaders/Van waer hy komen sal/&c.

And. *Dat Jesus Christus/nae syn menschelicke nature/in dese weereld niet meer is:† maer bouen de wolckē/hy den Vader in den Hemel.* Van waer hy/doer syn Goddelicke kracht/syn ghemeynte is regierende ende beschermende/tot den eynde der weereit: *eñ dan sal hy haestelick komen/om te oordeelen de leuende ende de doode.

*Act.1.9 & 3.21. †Heb.7.25. & 8.4. Actor.1.9 *mat.28.20 Joh.14.18 †Mat.25.6 & 32.

Vr. Wat ist: Ick ghelooue in den

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1 C 2 [2]

heyligheu Geest?

And. Dat is: Ick stelle mijn betrauwen in den heyligen Geest: * sonder wiens ingheuē niemandt heyligh oste reyn kā wesen/noch eenigen troost in Godt hebben: of eenighe saligmackende kennesse ende wetenschap van den seluen.

*1. Cor. 2. 10. & 12. 3 Joh. 14. 26 & 16. 13.

Vr. Ghelooft ghy dan den Vader ende den Sone/ende den heyligheu Gheest/een Godt te wesen?

†Mat. 3. 16 *Mat. 28. 19

And. Jae ick trauwen: † Maer in drye persoonen verscheydē: * eñ daerom werden wy in den naeme des Vaders/ende des Sones/ende des heyligheu Gheests ghedoopt.

Vr. Maer hoe sijn daer drije persoonen/eñ nochtans maer een Godt?

†Deut. 6. 4 Mar. 12. 29 *Esa. 48. 11

And. Nae dat de schriftuere leert/ † dat daer maer een Godt is/ * die sijn eer geenen anderen gheuen wil/ eñ de selue Goddelicke eere/ in de Schrift/ † eygentlick toegheghenen werdt den Vader/ende den Sone/ende den heyligheu Gheest. So is't doch klaer/dat daer een eenigh Godt sy/ in drije persoonen verschepden/ * de Vader ende de Sone/ende de heylighe Gheest.

†mat. 28. 19 *Mat. 3. 16

Vr. Wat verstaet ghy met dese woorden. Een heylighe alghemeyne Christelicke Kercke?

And.

And. Dat is: Ick bekenne / dat Chri-
stus Jesus / in dese boose weereit / †sijn †Matt. 16.
seker vergaderinge der gheloouighen 18. & 18. 17.
heerft / waeraf ick mij bekenne een lidt-
maet te sijn.

Vr. Wat eyghen schatten ende ver-
cierselen heeft dese Gemeynte?

And. De gemeynschap der heyli-
gen / vergeuenisse der sonden / verrij-
nisse des vleeschs / eñ eē eewich leuen.

Vr. Wat troost hebt ghy hier in?

And. Ten eersten / * dat alle de wel- *Gal. 3.
daeden Christi allen heyligen ende Col. 3.
geloouigen / sonder eenigh wtwēdigh
aensien der persoonen ghelijckmatigh
toekomen.

Ten anderen / †dat se altijt vergenin- †1. Joh. 1. 9
ge haerer sonden / van Godt dē Vader & 2. 1.
verkrijgen: so dickmael als se dat / doen 1. Tim. 2. 5.
een vast gelooue / met een ootmoedigh Heb. 7. 24
herte / in den Name Christi begeeren.

Ten letsten / dat se (†hoe seer se hier †2. Cor. 4
veracht sijn) *nochtans ten letsten da- *Joh. 5. 29
ge / in haer eyghene Lichaemen verrij- & 6. 40.
sen sullen / ten eewighen leuen. † Ghe- 1. Co. 15. 40
lijckerwijs de ongeloouige / op sullen Phil. 3. 21
staen / ter eewiger schanden ende ver- †Dan. 12
doemenisse. 21.
Mat. 25. 8.
& 47.

Vr. Magh oock dese waeraehtige Act. 24. 15
Ghemeynte Christi / wtwendelick ee-
nichsins bekent werden?

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1 C 2 [2]

And. Jae se: In sonderheit wt die teekenen. Te weten: Wt de oprechte verkondinghe des woorts Godts: Wt het rechtmatich wtrechten der Sacramenten: Ende wt het nerstich gebruyc der Christelicke straffe.

Vr. Waer in is de oprechte verkondinghe des Woords Godts gelegen?

And. In de Wet ende dē Euangelio.

Vr. Wat is de Wet?

And. Het is een verklaringhe der Goddelicken Maiesteit ende willēs: leerende watmē doen ofte laetē moet:

*Deut.27 *6.*28.15. Leu.26.14.

*verdoemende alle menschen/ die den seluen/ouer al niet ghenoegh doen.

Vr. Wat is dat Euangelium?

And. Het is een blijde bodtschap/

†Luc.2.10 Rom.3.24 Ephe.2.1. Col.2.13 Heb.7.10

†van een seker vergheuinge der sondē/ door de verdienstē ons hooghen Priesters Christi Jesu alleene.

Vr. Wat sijn de Sacramenten der Ghemeynte Christi?

And. Het sijn heylige oeffeningen/ in seker wtwendige Ceremonien door Christum ingestelt: door de welcke hy sijn Gemeynte heeft willen getuygē/ dat wy alleen door de verdienste sijns doodts vergheuenisse onser sonden hebben.

Vrag. Hoe veel sijn daer sulcke Sacramenten?

And.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1 C 2 [2]

And. Twee. Naemelick/den Doop/ ende het Nachtmael des Heeren.

Vr. Wat is den Doop?

And. *Het is een heylighe inſtel- *Joh. 3.22. ℭ 4.1.
linge Chriſti: †door de welcke alle lidt- †mat. 28.19
maeten der Ghemeynten/ (ſe ſijn on- Mar. 16.15
mondighe Kinderen/ oft volwaſſen)
*met Water ghedoopt moeten wer- *Eph. 5.26.
den: †in den Name des Vaders/eñ des †mat. 28.19
Sones/ende des heyligē Geests.

Vra. Wat troost hebt ghy wt uwē Doop?

And. Dat ick door het Bloedt Chri- sti so sekerlick afgewasschen ben van mijne sonden: als het Lichaem in den Doop met water bespręgt wert. Voort *dat ick alsijt/ vergheuenisse der son- *1. Joh. 2.1
den verweruen sal/so dickmael als ick Heb. 7.24.
dat in den Gheest/van mijnen hemel- schen Vader/ door Christum in't ghe- looue/sal begheeren.

Vr. Waer af werdt ghy in uwen Doop meer vermaent?

And. †Dat ick my al mijn leuē lāgh/ †Rom. 6.4.
sal van sonden vermijden: mijn vleesch met alle sijne boose lusten doodēde/en- de in een nieuwicheit des leuens wan- delende.

Vr. Wat is het Nachtmael des Hee- ren?

And. †Het is een instellinghe Chri- †mat. 26.25
sti: Mar. 14.22
Luc. 22.19.

*2. Cor. 11. 21. stit: * in de welcke sijn doodt/door het eten des gebrokenen broodes/en het drinken des Bekers des Heeren verkondight werdt.

Vr. Wat troost hebt ghy daer in?

Hebr. 7. 27. *And.* † Dat ick door dē offer des Lichaems en Bloeds Christi/ so sekerlick

*Joh. 6. 51. vergeuenisse mijner sonden heb/ * en geuoedt werde ten eewighen leuē: also ick ter taefel des Heeren het Broodt vā dē Dienaer gebrokē ete/ en dē Beker die mi gegeuē werd/ drincke: iae gelijc herwijs mijn Lichaem dagelicks/ door spijse ende dranck naturelick onderhouden werdt.

Vr. Waer af werdt ghy door het Nachtmael meer vermaent?

And. Dat ick den Heere voor dese groote weldaet/ altijdt dancken sal: en mijne dācbaerheit betuygen/ met een dagelickschе doodinge des oudē mensches/ en een nieuwicheyt des leuens.

Vr. Wat is de Christelicke straffe?

And. Het is een instellinge Christi:

Matt. 18. 15. Luc. 17. 3. Leu. 19. 17. Pro. 17. 10. Syr. 19. 13. Jac. 5. 9. doer de welcke een iegelick lidtmaet verbonden is/ synen Broeder Christelick te vermaenen/ en wederom de vermaeninge gewillighlick te ontfangē: Anders so sal hy/ na dwoordt Godes/

*1. Cor. 5. 3. 1. Tim. 1. 20. wt der Gemeynten geworpen/ * ende den Duyuel ouergeleuert werden.

Vr.

Vr. Magh ooc de Ouerheidt boose menschen/met den sweerde straffen?

And. Jaese: Ende behoort dat oock te doen; †want sy een Dienaer Godes is: niet te vergeefs het sweert voerende. †Ro. 13.4.

Vr. Sijnt oock alle Kinderen Godes/die haer tot de wtwendige Ghemeynte Christi voeghen?

And. Neent voorwaer: †Wāt daer onder veel gheveynsde Hypocritē sijn: Maer die sijn alleene Kinderen Godes/ende leuende lidtmaeten der Gemeynten/Dye haer in dese voorghenaemde teeckenen eerlick draghen eñ oeffenen/eñ God om een vermeerderinghe der Godtsaelicheit/daegelicks sijn biddende. †Matth. 13 30. & 47.

Vr. Hoe moeten wy in onser noot bidden?

And. So ons Christus gheleert heeft/ Naemelick:

Onse Vader *, *die daer sijt in de Hemelen.* * Mat. 6.9 Luc. 11.2

Vwen Naeme werde gheheyligher.

V Rijcke komme.

Vwen wille gheschiede op der Eerden als in den Hemel.

Geeft ons huyden ons dagelicsch Broot.

Ende vergheeft ons onse schulden, gelijck oock wy vergheuen onsen schuldenaren.

Ende

Ende leyt ons niet in verſoeckinge, maer verloſt ons van den quaeden.

VVant uwe is dat Rijcke, die kracht ende de heerlickheit in der eewicheit, Amen.

Vr. Wat begheert hy in deſen gantſchen Gebede van Godt?

And. Ten eerſte/dat all wat dienende is tot ſijner Glorie/geuoordert werde/ende wederom geweert/dat deſelue is verhinderende/ofte ſijnen wille is wederſtaende.

Ten anderen/ſo begeere ick hulpe ende bijſtandt in alle nootwendicheyt der zielen ofte des lichaems: teghen de bekoringe des Duyuels.

Vr. Wat verſtaet ghy by dat woort/Amen?

And. Dat is: Het ſy alſo/waer doer ick betuyge/dat ick in mijn herte/doer dē heyligē Gheeſt verſekert ben dat my de hemelſche Vader/om Chriſtus wille/verhoort heeft.

Als de ghene/die hem totter Gheneynten begeuē wilt/deſe hooftſtucken in den grondt bekendt/ēn beledē heeft: ſo maeght mē hē/of hy erghens in (der leeringhen haluen) eenighen twijfel heeft: op dat mē hem genoech doē magh. In dien hy ſegt: Iae/Ho ſoecket mē hem wt der Schrift te voldoen. Ende iſt dat hy gheruſt is: ſo

maeght

maeghtmen hem/of hy voor hē gens-
mē heeft/by dese voorsepde leeringe te
blijuē/eñ de weerelt te versaekē: eñ eē
nieuw Christelick leuen te lepden?

Ten epnde maeghtmen hē ooc/ Of
hy hem der Christelicker straffe wilt
ghewilligklick onderwerpen?

Twelck hy ghedaen hebbende/so
vermaent mē hē tot vrede/liefde/ende
eendrachticheidt/met alle menschen/
ende tot vredemackinghe/in-
dien hy met iemandt ee-
nigh wtstaen heeft.

FORME OM DAT HEYLIGHE Auendtmaele te houden.

GHeliefde in den Heere Jesu Chri
sto/hoort aen die woorden der in-
settinghe des heyligen Auendtmaels
onses Heerē Jesu Christi/welcke ons
beschrijft de heylighe Apostel Pau-
lus/ 1. Corint. 11.

*Ick hebt van den Heere ontfangen, dat
ick v gegeuen hebbe: VVant de Heere Iesus
in de nacht doe hy verraden wardt, † nam
dat Broot dāckte, ende brack het, ende sey-
de: Nemet, etet, dat is mijn Lijf dat voor v
gebroken wert. Sulcks doet tot mijner ghe-*

† Matt. 26. 26. Mar. 14. 22 Luc. 22. 19

dacht-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1 C 2 [2]

dachtenis, Desghelijcken oock den Drinckbeker nae den Auendtmaele, ende seyde, Desen Drinckbeker is dat nieuwe verbont ofte Testament, in mijnen Bloede, sulcx doet, so dickwils als ghy het drincken sult, tot mijner ghedachtenisse. VVant so dickwils als ghy vã desen Broode eten sult, ende van desen Drinckbeker drincken, so verkondighet den doot des Heeren tot dat hy komt. So wie nv onweerdighlick vã desen broode etet, eñ van den drinckbeker des Heeren drincket, die is schuldigh aen den Lichaeme ende Bloede des Heeren. Maer proeue de Mensche hemselven, eñ also ete hy van desen Broode, ende drincke van desen Drinckbeker. VVant wie onweerdighlick etet ende drincket, die etet ende drincket hemselven dat oordeel, daermede, dat hy dat Lichaem des Heeren niet onderscheydet.

Op dat wy nv tot onsen trooste des Heeren Auendtmael moghen/ houden/ is voor allen dingen ons van nooden/ dat wy ons te voren recht beproeuen. Ten anderen/ dat wy het tot dien eynde richten/ daer toe het de Heere Christus verordonneert ende ingheset heeft naemelick tot sijner ghedachtenisse.

Die waerachtighe beproeuinge onses selfs staet in dese drie stucken:

Ten eersten/ Gedencke een ieghe-

lick

sich by hem seluen sijne * sonden/ende
tvermaledijdinghe/op dat hy hem sel- *Rom.5.8
uen mishaeghe/ ende hem voor Go- †Ephe.2.3
de * verootmoedige/ Aenghesien dat *Mat.18.4
den † toorn Godes tegen de sonde also Luc.18.13.
groot is/dat hy die (eer dat hy se onge- †Exo.20.5
straft liete blijuen) * aen sijnen lieuen Deu.32.22
Sone Jesu Christo/ met den bitteren *Rom.8.32
ende † smaedelicken doodt des Cruy- †Deu.21.23
ses ghestraft heeft. Gal.3.13

Ten anderen/ Ondersoecke een ye-
gelick sijn herte/of hy oock deser ghe-
wisse belofte Godes * gelooft/dat hē *Rom.3.28
alle sijne sonden/† alleen om des lijdēs
ende steruens Jesu Christi wille/ ver- †Act.4.12
geuen sijn/Eñ die volkomen * gerech- ☞10.43
ticheit Christi/ hem als sijn eygen toe- ☞13.38
gerekent eñ geschonckē sy/ iae sotvol- ☞15.11
komen/ als of hy selue in eyghener *Rom.7.24
persoone/ voor alle sijne sonden be- ☞8.32.
taelt/ende alle gherechticheydt vol- 2.Cor.5.21
bracht hadde. †Psal.16.9
Act.2.26.

Ten derden/ Ondersoecke een iege-
lick sijn conscientie/of hy oock ghesint
is/voortaen met * sijn gantsche leuen/ *Psal.116.
waerachtighe danckbaerheyt teghen 12.
Godt den Heere te bewijsen/ ende Luc.7.42.
voor den aenschijne Godes † oprechte- Rom.6.4
lick te wandelen Jtē/ Of hy sonder ee- †Psal.15.2
nige geveynsdheit/ alle * vpandtsap/ ☞32.10.☞
haet eñ nijt van herten afsegghende/ 50.13.☞51.
7.
*Eph.4.31.
Gal.5.20

eeij

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1 C 2 [2]

eē neerſtigh voornemē heeft / om van
† Mat. 5. 44 nu voort aen in waerachtigher liefde †
Rom. 12. 18 eñ eenigheit met ſynē naeſtē te leuen.
Ephe. 4. 32
¶ 5. 2 Alle die dan alſo ghelint ſyn / die
wil God ghewillick te genaeden aen-
nemen / ende voor weerdighe mede ge-
nooten der taefel ſynes Soones Jeſu
Chriſti houden.

Daerenteghen / die dit ghetuyghe-
niſſe in haeren herten niet ghevoelen /
die eten eñ drincken hen ſelven dat oor-
deel. Daerom wy oock nae den beuele
* 1. Cor. 6. 9 Chriſti ende des Apoſtels * Pauli / al-
¶ 10. 28. le die ſick met deſen naevolgenden la-
¶ 11. 28. ſteren beſmett weten / vermaenen van
Gal. 5. 21 de taefel des Heerē ſick te onthouden /
Ephe. 5. 5 eñ verkondigen hen datſe geē deel int
rijcke Chriſti hebbē / Als daer ſyn alle
Afgoden dienaers / alle die verſtoruen
Heyligen / Engelen ofte andere Crea-
tueren aenroepen / alle die den Heel-
† Exo. 20. 5 den † eere aen doen / alle * Tooueraers
Deut. 5. 9 eñ Waerſeggers / die Bee ofte Men-
¶ 27. 15. ſchen / mitgaeders ander dingen ſege-
* Deu. 18. 11 nen / ende die ſulcke ſegeninghe geloo-
Leu. 20. 6 ue geuen / alle † verachters Godes eñ
† Luc. 7. 30. ſyns Woorts ender der heyligen * Sa-
* Exo. 4. 24. cramenten / alle Godslaſteraers / alle
† Gal. 5. 20 die † tweedracht / ſeckten eñ muterije in
kercken eñ weereltlicken regimenten
* Pſal. 15. 3 begheren aen te richten / alle * Mey-

neē

needighe/alle die haeren† Ouderen eñ Ouerhepden ongehoorsaem sijn/ alle Doodtslagers */ Lpuers/ ende die in haet eñ nijdt tegē haere naestē leuē/alle Ehebrekers†/ Hoereerders/ Bronckaerts/ Dieuen/ Woeckeraers/ Roouers/ Speler/ Gierigaerts/ eñ alle de ghene die een* ergerlick leuē leyden/ Dese alle/ so† lange se in sulckē lasteren blijuē/ sullē sick deser spijse (welcke* Christus alleen sijnen geloouigen verordineert heeft) onthoudē/ op dat haer gherichte eñ verdoemenisse niet dies te swaerer werde.

† Rom. 1. 30
* Psal. 50. 19.
Isa. 1. 15.
† Heb. 13. 4
1. Cor. 6. 9
1. Tim. 1. 10
* 2. Cor. 6. 3.
† Eze. 18. 26
* 1. Cor. 10. 21.

Maer dit werdt ons (ghelieſde broeders) niet voorghehouden/ om die verslaghen herten der gheloouigen kleyn moedigh te maekē†. Euen of niemādt tot den Nachtmaele des Heeren gaen mochte */ dan die sonder eenighe sonde waere. Want wy en kommen niet tot desen Auendtmaele/ om daermede te betuyghen/ dat wy in ons seluen volkommē ende† rechtueerdigh sijn/ Maer ter contrarien/ aenghesien/ dat wy ons leuē buyten ons seluē/ in Iesu Christo soeken/ so bekennē wy daermede/ dat wy middē* in den doodt liggen. Daerom/ al ist dat wy† noch veel gebrekē eñ allendicheit in ons beuinden/ als naemelick/ dat wy gheē* volkomē gelooue hebbē/ dat wy ons ooc

† Rom. 7. 15 & 8. 26.
* mat. 26. 23
† Psal. 32. 2 Rom. 4. 11.
* Ephe. 2. 1 Rom. 5. 12 & 7. 10.
† Gal. 5. 17
* Mar 9. 24 Luc. 17. 6

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1 C 2 [2]

met sulcken puer om Gode te dienen
niet beghenen/ also wy schuldich sijn/
maer daeghelicks met der swackheyt
onses geloofs/ende den boosen lusten
†Rom.7.23 onses † vleesches te strijden hebben/
Gal.5.16 Nochtās/dies niet tegēstaende/ ouer-
midts dat ons (doer de ghenaede des
heyligen Geests (sulcke gebrekē van
hertē leedt sijn/eñ wy vā hertē begee-
*Mar 9.24 rē * teghē ons ongeloove te strijdē/eñ
nae alle gebodē Godes te leuen †/ So
†Phil.3.12 sullē wy gewis eñ seker sijn/ dat geen
Rom. 7.22 sonde noch swackheit/die noch (tegen
*Rom.7.19 *onsen wille) in ons ouerbleuē is/ons
& 8.20. kan hinderē/ dat ons Godt niet in ge-
naedē soude aennemen/ eñ also deser †
†Joh.6.32 hemelsche spijse eñ dranck weerdich
ende deelachtich maeke.

Ten anderen/ laet ons nv ock o-
uerdencken/ waertoe ons de Heere
sijn Auendtmael heeft ingesettet/ nae-
melick/dat wy sulcks doen souden tot
sijner gedachtenisse. Maer aldus sul-
len wy sijns daer by ghedencken.

CEerstelick/dat wy gantschelick in
onsen hertē vertrauwē/dat onse Heere
Jesus Christus (nae lupdē der belofte-
*Gen.3.15. nissen/die den * Voorvaederen in den
&22.18. ouden Testamente/ vā den beghinne
2.Sā.7.12. aen geschiedt sijn) vā dē Vader in dese
Gal.3.16. weereld gesondē sy/ ons vleesch ende
†Heb.2.14. bloet † aenghenomen/den tooren Go-

des

des (onder welcken wy eewighlick hadden moeten verſmoorē) van den beghinne ſyner menſchweerdinghe tot den eynde ſyns leuens / op eerden voor ons ghedraeghen * ende alle gehoorſaemheit der Godtlicke Wet eñ gerechticheit voor ons vervult / voornemelik / doen hem den laſt onſer ſondē eñ des toorns Godes / het † bloedige ſweet in den hof wtghedruckt heeft. Daer hy gebondē ward / op dat hy ons ſoude ontbinden / Daernae * ontallicke verſmaedtheidē gheleden heeft / op dat wy nemmermeer † te ſchāde ſouden werden / Onſchuldich * ter doodt verdoordeelt / op dat wy voor't † gherichte Godes vry ſoudē ghesproken werdē / Jae ſyn ghebenedyde lichaem * aen't cruys laetē naegelē / op dat hy die hātſchrift onſer ſoudē daer aē ſoude hechtē / Eñ heeft alſo die † vermaledydinge vā ons op ſick gelacdē / op dat hy ons met ſyner benedydinge vervullē ſoude / Ende heeft ſick * vernedert tot in die aller diepſte verſmaedtheit eñ angſt der hellen / met / lyf ende ſiele / aen den houte des Cruyſes / doen hy riep met luyder ſtemmen / † Myn Godt / myn Godt / waerom hebt ghy my verlaeten / op dat wy tot Gode ſouden ghenomen / ende nemmermeer van hem verlaeten werden * / Ende

*Heb. 4. 15. Rom. 8. 3. Jeſa. 53. 4
†Mat. 26. 42. Luc. 22. 44.
*Jeſa. 35. 3 Rom. 15. 3 Pſal. 69. 10
†2. Cor. 8. 9
*Jeſa. 53. 8
†Rom. 8. 1 E. 33. 2. Cor. 5. 10
*Col. 2. 14.
†Deu. 21. 23 Gal. 3. 13.
*Phil. 2. 8.
†Pſal. 22. 2 Mat. 27. 46
*Jſa. 53. 11. Eph. 1. 5. 6 2. 6

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1 C 2 [2]

eyndelick met sijner doodt ende bloetstortinghe/dat †nieuwe ende eewighe Testament/dat verbondt *der ghenaeden ende der versoeninghe besloten/als hy seyde/†Het is volbracht.

†Heb.10. 16.& 8.8
*Gal.3.18.
†Joh.19.30

Ende op dat wy vastelick souden gheloouen/dat wi tot desen Ghenaeden verbonde behoorē/Nam*de Heere Jesus in sijnen letstē Auendtmaele dat broot/danckte/brack't ende gaf het sijnen Jongeren/ende sprack: Nemet/etet/dat is mijn Lichaem/dat voor v gegheuen werdt/dat doet tot mijner ghedachtenisse. Desgelijcken nae den Auendtmaele nam hy den Drinckbeker/seyde dāck/ende sprack. Drincket alle daer wt/Desen Beker is dat nieuwe Testament in mijnē Bloede/dat voor v ende voor veelē verghoten werdt tot vergeuinge der sondē/sulcks doet/so dicmaels als ghi daer vā drincket/tot mijner gedachtenisse. Dat is/So dickwijls als ghy vā desen Broode etet/ende vā desen Beker drincket/sult ghy daer doer/als doer eē gewisse * ghedachtenisse eñ pandt vermaent ende versekert werden van dese mijne hertelicke† liefde eñ trauwe tegen v/dat ick voor v(daer ghy anders des eewigen doodts haddet moeten steruē*) mijn Lichaē aen dat † hout des Cruyces in den doot gheue/eñ mijn Bloet ver-

*mat.26.26
Mar.14.22.
Luc.22.19
1.Cor.11.24.

*Exo.12.14
&13.9
1.Cor.5.7
†Joh.13.34
&.15.13.
*Rom.5.6
†Joh.3.14

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1 C 2 [2]

vergiete/ eñ uwe hongherighe eñ dorstighe zielen met den seluen mijnen gecruysten Lichaeme ende vergotenen Bloede † tot den ewighen leuen spijse ende laeue/ also sekerlick als eenen ieghelicken dit Broot voor sijnen oogen gebroken/ ende desen Beker hem gegeuen wert/ende ghy de selue tot mijner ghedachtenisse met uwen monde etet ende drincket. † Joh. 6. 53

Wt dese insettinghe des heyligen Auēdtmaels onses Heerē Jesu Christi/ sien wy/ dat hy ons * geloone ende betrauwen/ op sijn volkommen offerhande (die † een mael aen't Cruys geschiedt is/ als op dē eenigē grōdt eñ fondament onser salicheit wijset/ daer hy onsen hongherighen ende dorstighen zielen tot een * waerachtige spijse ende dranck des eewighen leuens ghewordē is. Want door sijn doodt/ heeft hy die oorsaecke onses eewighen honghers ende kommers/ naemelick † die sonde wech ghenomen/ ende ons den * leuendichmaekēden Geest verworuen/ op dat wy door † den seluen Geest (die in Christo/ als in den hoofde/ ende in ons/ als sijne lidtmaeten/ * wonet) met hem waerachtighe ghemeynschap souden hebben/ ende aller sijner goeden/ des eewighen leuens/ ghe rechtichept † ende heerlick-

* Joh. 3. 15 & 6. 35

† Heb. 10. 14 Gal. 6. 14.

* Joh. 6. 51.

† Gen. 3. 17. * Joh. 6. 63

† 1. Cor. 12. 13. Ephes. 5. 9.

* Joh. 15. 5 Psal. 133. 2.

† 1. Co. 1. 30 Col. 2. 10

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1 C 2 [2]

heit deelachtigh werden.

¶ Daerbeneuen dat wy oock doer den seluen Gheest / onder malkande-
*Rom.12.4 ren / als * lidtmaeten eenes lichaems / in waerachtigher broederlicker liefde verbonden werden / ghelijck de heyli-
†1.Cor.10. ghe Apostel spreeckt †: Een broodt is
17. het / so sijn wy veele een lichaem / dewijl wy alle eens broots deelachtich sijn. Want ghelijck wt veel Koornkens een Meel ghemaelen / ende een Broodt ghebacken wert / Ende wt veel bezien t'saemen gheperst synde / eenen wijn ende dranck vlietet / ende sick onder een vermenghelt / Also sullen wy alle die doer den waerachtigen
*Rom.12. gheloue Christo * inghelijuet syn /
5.E.15.5 doer broederlicke liefde / om Christi onses lieuen Salighmaekers wille /
†Joh.13.34 die ons †te vooren so wtnemelick heeft
E 15.12 liefghehadt al te saemē een lichaē sijn / Ende sulcks niet alleen met woorden
*1.Joh.3. * maer met der daet teghen malkande-
18. ren bewijsen.
Gal.5.6.
Jac.2.14. Daer toe helpe ons de Almachtige / Barmhertige Godt eñ Vader onses Heerē Iesu Christi / doer synē heyligheu Gheest. Amen.

Op dat wy dā dit al mogen vercrijgen / laet ons voor Gode ons seluē vernoedighen / eñ hem met waerachgē geloue om syn genade aēroepē.

Barm-

BArmhertige Godt ende Vader/ wy bidden v/ dat ghy in desen Auendtmaele (in dwelcke wy oeffenen die herliche gedachtenisse des bitteren doots uwes lieuen Sones Jesu Christi) doer uwē heyligen Gheest in onse herten willet † wercken / dat wy ons met waerachtighen vertrauwen uwen Sone Jesu Christo so langher so meer ouergheuen/op dat onse * beswaerde ende verslaghene herten met synen waerachtighen Lichaeme ende Bloede/iae met hē/waerachtich God ende mensche/dat eenighe † hemelsch broot / doer de kracht des heyligen Gheestes ghespyst ende gelaeft werden/ Ende dat wy niet meer in onsen sonden / maer hy in ons / ende wy in hem leuen / eñ also / waerachtighlich des * nieuwen ende eewighen Testamēts/eñ verbondts der genaeden declachtigh syn moghen/ Dat wy niet en twyfelen/of ghy sult eewighlick onse ghenaedighe † Vaeder syn / ons onse * sonden nemmermeer toerekenende/ ende met allen dingen aen lichaem eñ siele versorgende/als uwe lieue * Kinders ende erfghenamen . Verleent ons ock uwe genaede/dat wy getroostelick ons † Cruys op ons nemende/ ons seluē verloochenē/onsen Heylādt bekennen / ende in aller droeuenisse

† Joh. 6. 29.

*mat. 11. 28

*Joh. 6. 33

*Jer. 31. 33.

† 2. Cor. 6. 18.
*Rom. 4. 8.

*Rom. 8. 17

† Luc. 9. 23. & 14. 27 Mat. 10. 38 & 16. 24

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1 C 2 [2]

*Luc.21.28 met *opgeheuen hoofde/onsen Heere Jesum Christum wt den Hemel verwachten/ daer hy onse †sterueliche lichaemen sijnen verklaerden heerlicken lichaeme/ghelijck maeken/ende ons tot hem nemen sal in eewicheyt/ Amen.

†Phil.3.21, 1.Cor.15. 53. 1.Thes.4. 13.

Onse Vader, &c.

Wilt ons ock doer dit heylich Aluendmaele stercken in den alghemeynen ongetwijfeldē Christelicken Geloue/daer van wy bekentenisse doen met monde ende herten sprekende.

Ick gheloue in Godt, &c.

OP dat wy dan met den waerachtighen Hemelschbroode/Christo ghespijst moghen werden/so laet ons met onsen herten niet aen den wterlicken Broode eñ Wijne blijuen hangende/Maer onse herten* opwaerts in den hemel verheffen/daer Christus Jesus is/onse Voorspraecke†/ter rechter handt sijnes Hemelschen Vaeders daer henen ons ock die Artijckelen onses Christelicken gheloofs wijsen/ Niet twijfelende/of wy sullē so waerachtighlick doer de werckinghe des heylighen Gheests/met sijnē Lichaeme ende bloede aen onse zielē ghespijst ende ghelaeft werden/als wy dat heylighe broot ende Dranck tot sijner ghedachtenisse ontfanghen.

*Co.3.1 Rom.10.9 †Ro.8.34

In't

In't breken ende wtdeelen des Broots, sal de Dienaer spreken.

Dat Broot dat wy breke/ is die Gemeynschap des Lichaemes Christi.* *1. Cor. 10. 17.

Ende so hy den Drinckbeker gheeft.

De Drincbeker der danckseggingе/ daermede wy danckseggen / is die gemeynschap des Bloedts Christi.* *1. Cor. 10. 16.

Tewijle dat men communiceert, salmen †*stichtelick singhen, ofte sommige Capittelen lesen, ter ghedachteniſſe des steruens Christi dienende, als Iesaiæ 53. Ioan. 13. 14. 15. 16. 17. 18. ofte dierghelijcke.* †1. Cor. 14. 26.

Nae voleyndinge der Communion, *sal de Dienaer spreken.*

GEliefde in dē Heere/ de wijle de Heere ons nv aen sijner tafel/ onse sielē gespijst heeft/ So laet ons all te samen sijnē Name *met dāckseggh̄inge prijsen / ende een ieghelich spreke in sijn herte/ aldus: *103 psal. 116. 17.

LOuet dē Heere mijn siele/ eñ wat in my is sijnen heyligh̄en Naeme. 103 psal. 103. v. 1.

Louet dē Heere mijn siele/ eñ vergetet niet wat hy my goets gedaē heeft. 2.

Die v alle uwe sonden vergheeft/ eñ gheneest alle uwe ghebreken. 3.

Die uwe leuen van't verderuen verlosset/ die v kroonet met genaedē ende barmhertigheit. 4.

Barmhertich is de Heere/ geduldich/ ende van grooter goedtheit. 8.

Hy

10. Hy handelt niet met ons nae onsen sonden / ende vergheldet ons niet nae onse misdaden.

11. Want so hooge als de Hemel boue de Eerde is / laet hy sijn ghenade ouervloedich sijn ouer de ghene die hem vreesen.

12. So wijt als den Opganc der Sonnen is van den Nederganck / alsoverre doet hy onse ouertredinghe van ons.

13. Ghelijck hem een Vader ontfermt ouer sijne Kinderē / so ontfermet hem de Heere ouer die / die hem vreesen.

†Ro. 8. 32. Welcke oock sijnen † eygenen Sone niet gespaert heeft / maer heeft hē voor ons allen ouergegeuen / ende ons alles met hem geschoncken. Daerō bewijst *God daer mede sijne liefde tegē ons / dat Christus voor ons ghestoruen is / als wy noch sondaers waeren / So sullen wy ooc veel meer door hem behoudē werden voor sijnen toorn / nae dien wy door sijn Bloedt gerechtueerdicht sijn. Want soo wy Gode versoent sijn door den doodt sijns Sones / doen wy noch vianden waren / Veel meer sullen wy salich werden door sijn leuen / nae dien wy hem versoent sijn. Daerom sal mijnen mont ende herte des Heerē lof vercondighen / van nu aen tot in der eewicheit.

*Rom. 5. 8
Joh. 3. 16

AMEN.

So

So spreecke een iegelick met aendachtigher herten:

DAlmachtighe / barmhertighe Godt eñ Vader/wy dancken v van gantschen herten/dat ghy wt grondelooser barmhertigheidt ons uwe †eengeborenē Sone tot een Middelaer/ende offer voor onse sonden/eñ tot een spijse ende dranck * des eewigē leuens gheschoncken hebt / Ende dat ghy ons gheeft een waerachtich ghelooue/daer doer wy sulcker uwer weldaden †deelachtich werden/ Ghi hebt ons ooc tot sterckinge des seluen uwē lieuē Sone Jesum Christum/sijn heylige Auendtmael laten instellen/ende verordenen: Wi bidden v O getrauwe Godt eñ Vader/dat ghy door de werckinge dijnes *heyligheu Gheestes/de gedachtenisse onses Heerē Jesu Christi/ende de verkondinge sijns doodes/ ons tot daghelickschen toenemen in't rechtr gheloue ende de saelighe ghemeynschap Christi wilt laten gedijen/

†Joh. 3. 16. Rom. 8. 32

*Joh. 6. 45

†Eph. 2. 18 & 3. 6.

*Joh. 6. 63

†Joh. 15. 18

Door den seluen uwen lieuen Sone Jesum Christum/In wiens Naeme wy onse ghebeden besluyten:

Onse Vader, &c.

FOR-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1 C 2 [2]

FORME OM DE HOVVVELICKEN VOOR DE GEMEYNTE Christi te beueſtigen.

Ende eerſtelick hoe men die verloefde te vooren ſal verkondigen.

N. ende N. willen nae Godes ordeninge ſick tot den heyligen houwelicken ſtaete begeuen / daer toe begeeren ſe een gemeyn Chriſtelick ghebet / op dat deſe Chriſtelicken ſtaet in Godes Name beghinnen / ende ſalighlick tot Godes lof volepnde moghen.

Ende ſo iemant daer toe iet te ſpreken hadde / daer door ſulcx verhindert ofte opgehouden mochte werden / die bringe ſulcx ordētlic eñ by tijde aē / ofte ſwijge daerna / eñ wachte hē eenige verhinderinge daer tegē voor te nemē.

God geue hen ſijnen ſegen / Amen.

So daer geen wettelicke beletſelen ſijn, ſoo vaert men, nae voleyndinge der verkondinge, voort, Ende de Dienaer ſpreeckt aldus.

†1.Co.7.28 Dewijle dat den gehouweden gemeynlic velerhande † tegenſpoet ende cruys / van weghen der *ſonden / is toekomēde / Op dat ghi N. ende N. (die uwe Ehelicke verbindinge / in Godes Name / voor de Chriſtelijcke Gemeynte wilt laeten beueſtigh hen

*Gen.3.16. & 18.

stighen) oock in uwe herten versekert
sijn moeght/ vā de gewisse hulpe Go-
des in uwen crupce/ Soo hoort wt den
woorde Godes/ hoe †eerlic dat dē hou- †Heb. 13. 4.
welicken staet sy/ eñ dat hy een *inset- *Gen. 2. 24.
tinghe Godes is/ die hem behaeght/ Matt. 19. 6.
daerom hy oock die getrauwde wil †se- †Psa. 128. 4
genen/ eñ hen by staen/ ghelijck hy be-
loeft heeft: daer tegen die *hoereerders *Heb. 13. 4.
ende ouerspeelders wil hy oordeelen
ende straffen.

Ende eerstelick sult ghy weten/ dat 1.
Godt onse Vader/ (nae dien hy hemel
†ende Eerde/ ende alles wat daer in is †Gen. 2. 1
ghescha pen hadde) den menschc schiep Syrach. 1. 14
tot synen euenbeelde eñ gelijckenisse/ & 17.
op dat hy een Heere * soude sijn ouer *Psal. 8. 7
die Dieren der Eerde/ ouer die Vischē
in de Zee/ eñ ouer de Vogelē des He-
mels/ Eñ na diē hy den menschc ghe-
schapē hadde/ sprack hy †: Tis niet †Gen. 2. 18
goet/ dat de menschc alleen sy/ Ick wil
hem een hulpe maken/ die by hem sy.
Doen liet Godt de Heere eenē diepen
slaep vallen op Adam/ eñ hy ontsliep.
Ende God nam eene van sijn Ribbē/
eñ sloot de plaetse toe met vleesche. Eñ
God de Heere schiep een Wijf/ wt der
Ribben/ die hy van den menschc nam/
ende bracht se tot hem. Doen sprack de
menschc/ Dat is nu emmers een been
van mijnen beenen/ eñ vleesch vā mij-

nen

nen vleesche. Men salse nae den Mā heeten/om dat se van dē Mā genomē is. Daerō sal een Man sijn Vader eñ Moeder verlaten/eñ sijnē Wijue aenhangē/eñ si twee sullē een vleesch sijn.

Daerom sult ghy ooc niet twijfelē/
†1.Tim.4.3 of den houwelicken staedt/en† behage
Heb.13.4 Godt den Heere/ Guermidts hy den Adam heeft sijne huysvrauwe geschapen/selue *toegebracht/eñ hem tot eener Ehevrauwe gegeuen heeft/ daermede betuyghende/ dat hy noch huyden's daeghs eenen ieghelicken sijn Huysvrauwe/ gheijck als met sijner hant toe bringht. Om dies willē heeft oock de Heere Jesus Christus den seluen so hooge geeert/met sijner† tegen-
†Joh.2.2 §.9. woordicheit/gheesten/eñ wonderteekenen/tot Cana in Galilea/ om daermede te betuygen/dat den houwelickē staet behoort eerlick gehouden te werdē by allen/ende dat hy den getrauwden sijn * hulpe ende bystant altijt wil
*Psa.128.3 bewijsen/ oock wanneer men sulcx alderminst is verwachtende.

Maer op dat ghi in desen staet Godsaligh lich leuen moget/so sult ghi wetē de oorsackē/om welcker wille God den houwelijcken staet heeft ingesett.

2. ¶ Die eerste oorsaecke is/ dat d' een
†Gen.2.18. den anderen trouwelick † helpe eñ bystae in allen dingen/die tot den tijdelic-

ken

ken ende eewighen leuen behooren.

¶ Die andere/ datse haere kinderen (die se krijgen werden) in de waerachtige *kennisse ende vreese Godes hem ter eeren ende t'harer salicheit opbringhen. *Ge.18.19. Ephe.6.4

¶ Die derde/ Op dat een ieghelick alle †onkuyschheit ende boose lusten* vermijdende/ met een goede ende gheruste conscientie moghe leuen. Want om hoererije te vermijden/ sal een iegelick sijn eyghen wijf hebben/ ende een ieghelick wijf haeren eyghenen man/ Also dat alle die tot haren iaeren commen sijn/ eñ de † gaue der kuyschheidt niet hebben/ nae dē bruele Godes verbonden eñ schuldigh sijn/ sick tot den houwelicken staete/ nae Christelicker ordeninge/ met weten ende willē haerer ouderen/ ofte mombaren eñ vrienden te begheuen/ op dat den * Tempel Godes/ dat is/ ons lichaem niet verontreynight werde. Want so iemandt den Tempel Godes schendet/ dien sal Goodt schenden. †1.Cor 7.2 *Ephe.4.2 1.Thes.4.3. †Mat.9.12 1.Cor.7.9 *1.Co.6.19

Daernae sult ghy ock weten hoe hem d'een tegen den anderen nae Godes Woordt schuldich is te houden. 3.

¶ Eerstelick sult ghi/ Man/ wetē/ dat u Godt gesett heeft als een †hooft des Wijfs/ op dat ghy se na uwē vermogē verstandelick leydende soudet onderwijsen/ †Eph.5.23. 1.Cor.11.3

wijsen/troosten/eñ beschermen/ghe-
lijck dat hooft het lichaem regiert/Jae
gelijc als Christus dat hooft/wijsheit/
troost eñ bystandt sijner Ghemeyntē
is. Gouē diē sult ghy uwe Huysvrau-
we lief hebbē als v eygen lichaem/ge-
Eph.5.25. lijc als Christus sijn Ghemeynte lief
†Col.3.19 gehadt heeft. Ghy sult niet† bitter te-
ghen haer sijn/ maer by haer wonen
met verstande/eñ der Vrauwe/als den
*1.Pet.3.7 *swackerē Vaete/haere eere gheven/
aengesien/dat ghy mede eruen der ge-
naeden des leuēs sijt/op dat v Gebedt
niet verhindert werde. Eñ nae diē het
†Gen.3.19. Godes beuel is/dat de man int† sweet
sijns aensichijns sijn broot eten sal/So
sult ghy trauwelick eñ neerstelick in
Ephe.4.1 uwen Goddelickē beroep aerbeydē/
1.Thes.3.8 op dat ghi v huysghesin met Godt eñ
†1.Tim.5 4.ℱ14. †met eerbaerheidt moghet onderhou-
den/eñ ooc wat daer beneuē hebt/om
Eph.4.28 den nootdruftigen mede te deelen.

Desgelijcken sult ghy Vrauwe/we-
ten/hoe ghy v nae den woorde Godes
houden sult tegen uwen Man: Ghy
†Eph.5.22 sult† uwen wettelicken Man lief heb-
Col.3.18 ben/eeren eñ vreesen/ooc hē gehoor-
saem sijn/in allen dinghen die recht eñ
billich sijn/als uwē Heere/Gelijcker-
wijs het lichaē den hoofde/eñ die ghe-
meynte Christo onderdanigh is. Ghy
sult geen heerschappije ghebruycken

ouer

ouer uwen man/maer stille sijn. Want
Adā *is eerst gemaeckt/daernae Eua *Gen.2.18.
den Adā ter hulpe/Ende nae den val/ 1.Tim.2.13
heeft God tot Eua/eñ in haer persoo-
ne tot dē gātschē Vrouwelickē gesla-
te/gesprokē/† Uwen wille sal dē Mā †Gen.3.16.
onderworpen sijn. Dese ordinantie
Godes sult ghy niet tegenstaē/maer
veel meer den ghebode Godes/ ende
der heyligen * Vrouwē Exempel nae *1.Pet.3.5
volghen/welcke Godt betrauwden/
eñ waeren haeren Mannē onderdae-
nigh/gelijckerwijs Sara gehoorsaem
geweest is haerē huysweert Abrahā/
hem naemende † haeren Heere. Ghy †Gen.18.12
sult ooc uwē Man in allen goeden eñ
oprechtē dingē behulpigh sijn/op uwe
* kinderē eñ huyshoudinge goede acht *Tit.2.4
hebben/ende in alle† tucht ende eer- †1.Tim.2.2
baerheit/sonder * weereltlickē pracht/ *1.Pe.3.13
wandelen/op dat ghy anderē een goet
exempel der tuchtighheyt moeght ge-
uen.

DAerom/ghy N.eñ N.nae diē ghi
verstaē hebt/dat God dē houwe-
licken staet ingesett heeft/ende wat v
daerin van hē bevolen is: Sijt ghy des
sins eñ willens/in den seluen heyligē
staet also te leuē/ghelijck ghy hier be-
tuyght voor dye Christelicke Ghe-
meynte/Eñ begeert dat den seluē uwē
houwelickē staet beuestiget werde:

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1 C 2 [2]

Andwoorde. Iae.

Daernae spreeckt de Dienaer tot der Ghemeynten:

Ick neme v alle die hier nv vergaedert sijt/tot getuygē/dat daer geē wettelicke v̄hinderinge voort gekomē is.

Voorts tot den Ghetrauwden.

Ende nae dien het dā recht ende behoorlick is/dat uwe saecke gheuoordert werde/So wille onse Heere God v † voornemen/d'welck hy v gegeuen heeft/beuestigē/Ende v beghinsel sy in den Naeme * des Heeren/die Hemel ende Eerde gheschaepen heeft.

† Mat. 19. 6

* Psal. 121. 2.

Daernae sullen se malkāderen de handt geuen, Ende die Dienaer spreeckt eerstelick tot dē Bruydegom.

N. Ghy bekendt hier voor Gode eñ sijner heyligen Gemeynte/dat ghi genomen hebt eñneemt tot uwe wettelicke Huysvrauwe N. hier teghenwoordich/haer belouende/dat ghy se nemmermeer sult verlaetē haer lief te hebbē/eñ trouwelick te onderhoudē/als eē ghetrauwe eñ Godtvreesende mā sijnen wijue schuldigh is: dat ghy ooc heyliglick met haer leuen wilt/haer trouwe ende gheloue houdende in allen dinghen/nae't wtwijsen des heyligen Euangelij.

Andwoorde. Iae.

Daernae tot der Bruyt:

N.

N. Ghy bekendt hier voor Gode ende sijner heyligen Ghemeynte/dat ghy ghenomen hebt ende neemt N. tot uwen wettelicken Man/welcken ghy beloeft ghehoorsaem te sijn/hem te dienē ende te helpen/hem nemmermeer te verlaeten/heylighlick met hē te leuen/hem trauwe ende ghelooue in allen dingen te houden/ghelijckerwijs eē vrouwe ende getrauwe Huysvrauwe haeren wettelickē man schuldigh is/naet wtwijsen der heyligher Euangelij?

Andwoorde, Jae.

So spreeckt die Dienar.

De Vaeder der barmhertichyent/die v doer sijne ghenaede/tot desen heyligher staete des houwelicks beroepen heeft/verbinde v met rechter liefde ende trauwe/ende gheue v sijnen seghen/Amen.

HOort nv wt den Euangelio/hoe sterck dē bandt des Houwelicks sy/alsoo Mattheus dat beschrijft/Cap.19.

Ende die Phariseen kamen tot Iesum/ende beproefdē hē seggende: Is't oock dē menschē geoorloeft sijn wijf te verlaetē/om allerhande oorsaeckē? Hy andwoordende seyde hen: Hebt ghy niet gelesen/Die vā den beghinne den mēsche gemaeckt heeft/dat hy se man

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1 C 2 [2]

ende wijf heeft gemaeckt? Eñ ghesept heeft / Hierom sal de menschе Vaeder eñ Moeder verlaeten / eñ sijnen Wijue aenhanghen: eñ die twee waeren / sullen een vleesch wesen. Soo sijn sy niet meer twee / maer eē vleesch. Daerom / wat Godt te saemen ghevoeght heeft / dat en verscheyde ghеen menschе. Sy seydē tot hem / Waerom heeft dan Moses gheboden eenen scheydbrief te ghеuen / eñ sy te verlaeten? Hy seyde tot hen / Moses heeft om uwer herten herdtheidt wille v toegelaeten / uwe wijuē te verlaeten / maer vā den beghinne is't niet alsо geweest. Eñ ick segge v / dat wie sijn wijf verlaetet / anders dā om hoererije / eñ eē ander trauwet / die doet overspel. Eñ wie die verlaetene trauwet / die doet ooc overspel.

Ghelooуet desen woorden des Heeren Christi / ende sijt daer af verseкert ende ghewis / dat onse Heere Godt v
† Mat. 19. 6 te saemen † ghevoeght heeft tot desen heyligen staet. Ende daerom sult ghy
*1. Cor. 7. 28. oock alles wat v daerin * tegen komt / met ghedult eñ danckseggинge aenmē / als van der hādt Godes. So sal
† Ro. 8. 28 v ooc alles ten † besten ende ter saligheit gedijen / Amen.

Daernae heet de Kerckendienaer die ghetrauwde nederknielen, ende vermaent de Ghemeynte voor sy te bidden.

Al

Almachtighe Godt/ghy die uwe* goetheit ende wijsheyt in alle uwe werckē ende ordeninghen bewijst/ ende van den beghinne ghesproken hebt/dat het niet † goet is/dat de mensche alleen sy/ ende om dies willen hem een hulpe/die soude by hem syn/ gheschaepen hebt/ende verordineert/ dat die twee waerē/een souden syn/eñ *straft ooc alle onreynicheit/Wy bidē v (aenghesiē dat ghy dese twee persoone tot den heyligē staete des houwelicks beroepen/ende tsaemen verbonden hebt) Dat ghy hen wilt geuen uwen heyligen Gheest/op dat se in waerachtigen ende vasten gheloue heyliglick leuen nae uwen † Goddelickē wille/ende aller boosheit tegenstaē/wilt se ooc* segenē/gelijckerwijs ghy die geloouige Vaeders/uwe vriēden eñ getrauwe dienaers Abrahā/Isaac/eñ Jacob gesegent hebt/op dat se als mede erfgenamen des Verbondts (d'welck ghy met den seluē Vaederen opgerecht hebt) heylige Kinderē krijgen/ende die selue* godtsalighlick opbringen mogē ter eerē uwes heyligē Naēs/tot stichtinge uwer Gheemeynten/eñ verbreydinge uwes heyligen Euāgelij. Wilt ons verhoorē O Vader aller barmhertigheit/ doer Jesum Christū uwē lieuē Sone/onsen Heere/

*Psal. 45.5

†Gen. 2.18.

*Heb. 13.4

†Eph. 5.17.

*Psal. 128. 5.

†Ephe. 6.4

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1 C 2 [2]

in wiēs naeme wp onse gebedē beslup-
ten. *Onse Vader, &c.*

Nv hoort de beloefte Godes, wt den. 128. Psalm.

Ps. 128. 1. Wel dien / dien den Heere vreest /
ende op sijne wegen gaet.

2. Ghy sult v generen met uwer han-
dē arbeyt / Wel v / ghy hebt het goet.

3. V wijf sal sijn als eenen vruchtbae-
ren Wijnstock ontrent v huys / eñ u-
we kinderen als die olysprupte roud-
som uwe taefel.

4. Siet alsoo sal de man ghesegēt wer-
den / die den Heere vreesen sal.

5. De Heere sal v seghenen wt Zion /
dat ghy sult sien het geluck Jerusalēs
al v leuen lanck.

6. Ende sult sien uwe kindskinderē /
ende vrede ouer Israel.

Ps. 121. Onse lieue Heere Godt / vervulle
v met sijner genaedē / ende geue v / dat
ghy in aller Godtsaeligheit lange
ende heyligklick te saemen
moeght leuen / Amen.

CHRISTELICKE GHEBEDEN, DIE men in de Vergaederinge der geloouigen ende elders ghebruycken han.

GHE-

GHEBEDT DES SONdaeghs voor de Predicatie.

NAdat men in de Ghemeynte Christi des Sondaeghs voor Middach de thien Gheboden Godes gheleſen ofte gheſonghen heeft, neemt de Kerckendienaer † daer wt oorſaecke de Ghemeynte te vermaenen tot boete, ende bekenteniſſe haerer ouertredingen, ende te *gelooven de Euãgeliſche beloftenisſen vã Chriſto, d'welck beyde hy met getuyghenisſe der Schrift bewiſet. Daer op hy † den onboetueerdigen de ſtraffe Godes, ende den boetueerdighen gheloouighen de Ghenade Godes in Chriſto verkondight. Ende daernae bidt hy op de naevolghende wiſe.

†. Ro. 3. 20. E. 7. 7

*Joh. 3. 36 Mat. 9. 6.

† Ezet. 3. 18. E. 18. 21. E. 33. 9. Iſa. 3. 10. Joh. 3. 19.

DEewighe Godt ende aller genaedighſte Vader / wy veroot-moedighen ons ſelven wt grõt des herten / voor uwe hooghe Maieſteit / teghen de welcke wy ſo menighmael ende ſo grouwelick gheſondight hebben / ende bekennen (ſo ghy * met ons wilt te rechte gaen) dat wy anders niet / dan d'eewighe doot verdient hebben. Want boue dien / dat wy alle door de Erfſonde voor v † onreyn ende kinderen des toorens sijn / ontfanghen wt ſondelijcken ſaede / ende in ongherechticheit gheboren / daer door allerhande *booſe luſten teghen v ende onſen naeſten ſtuydẽde in ons woonen / So hebben

*Pſal. 143. 2 Job. 9. 14. Exo. 32. 33. Heb. 12. 29.

† Pſal. 51. 6 Job. 7. 20. Eph. 2. 3 *Rom. 7. 25 1. Pet. 2. 11. Gal. 5. 17. Mat. 15. 19 Gen. 6. 5. E. 8. 21. Rom. 3. 12.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1 C 2 [2]

bē wy met der daet uwe geboden noch
†Mat.12.7 menighmael eñ sonder eynde ouerge-
E 15.3 tredē/ naelactēde † dat ghy ons gebo-
Gal. 5,17 dē hadt/ eñ doēde dat ons klaerlick ver-
1.Cor.6.11. bodē was. Wy hebbē als *schaepē ge-
*Isa.53.6 dwaelt/ eñ hebbē grootelicks teghē u
1.Pet.2.25 gesondight/ d' welck wy bekennē/ eñ
het is ons vā hertē leedt/ Jae wy bely-
dē touser klepnicheit/ eñ tē pryse uwer
ontfermhertigheit t' onswaert/ dat on-
†Gal. 4°. se sondē† t' getal der hapē onses hoof-
E 4.
*mat.18.24 des te bouē gaen/ ende dat wy * thien
duysent pondt schuldigh syn/ waer te-
gē wy niet hebbē om te betalē. Daer-
om wy oock niet† weerdigh syn uwe
†Luc.15.21 kinderē ghenaēt te wesen/ noch onse*
*Lu.18.13. oogē op te slaen tē hemel/ om onse ge-
bedē voor u wt te sprekē. Nochtās O
Heere Godt ende barmhertighe Vae-
†Eze.18.23 der/ wetende dat ghy de doot† des son-
daers niet begheert/ maer dat hy hem
bekeere ende leue/ eñ dat uwe barm-
Rom. 2.4. hertigheit onendelick is/ die ghy be-
E 10.12. wyst den ghenen/ die sick tot u bekee-
ren/ Wy roepen u van herten aen/ in't
vertrauwen onses middelaers Jesu
†Joh.1.29. Christi/ die dat† Lā Godes is/ dat die
sondē der weereldt is weghnemēde/ en-
de bidden u/ dat ghy wilt medelyden
hebben met onser swackheit/ ons om
Christi wille alle * onse sonden ver-
*1.Joh.1.7. gheuende/ Wascht ons inde † supuer
†Zach.13.1. fon-

fonteyne ſijns bloedts/op dat wy reyn
eñ *ſneewit werdē/ Dect onſe †naect- *Iſa.1.18
heit met ſijner ontooſelheit eñ gerech- †2.Cor.5.3
ticheidt/ om uwes Naems eere wille/ Rom.8.35
Reynight ons verſtant van alle blint-
heit/eñ onſe herten van *allen moedt- *2.Co.3.14
wille ende hardneckicheit. Opent den Heb.4.11
*mond uwes Dienaers tegenwoordē- †Eph.6.19
lick/eñ vervult dien met uwer wijſheit Mat.10.19
eñ kēniſſe/ op dat hy u woort reynelic
eñ vrymoedelick verkondige. Gereyt
ooc onſer aller hertē/op dat wy dat ſel- *mat.13.23
ue *hooren/verſtaen/eñ bewaren mo- Marc.4.20
ghen/ Schijnuet uwe wetten(nae uwe Luc.8.15.&
beloftenisſe) in de tafelen †onſer hertē/ 11.28.
eñ geeft ons luſt ende kracht daer in te †Jer.31.33
wandelē/tot uwes Naems prijs eñ ee- 2.Cor.3.3
re/eñ tot ſtichtinge uwer Gemeynte. Ezec.11.19
¶ Dit alles O genadige Vader/ biddē
eñ begheeren wy in den Naeme Jeſu
Chriſti/ die ons alſo heeft leerē biddē:

Onſe Vader, &c.

Wilt ons ooc ſtercken in't waerach-
tigh/ Chriſtelick gheloove/op dat wy
daerin dagelick meer ende meer toene-
men/van d'welcke wy *bekentenisſe *Ro.10.10
doen met mondt eñ herten ſprekende:

Ick gheloove in Godt, &c.

EEN ALGEMEYNE BE-
lijdinge der ſonden, ende Gebet
voor alle noot der Chriſtenheit.

Des

Almachtighe barmhertigē God/ wy bekennen by ons selven/ eñ belijden voor v gelijck't de waerheit is/ Dat wy niet weerdigh sijn onse oogben op te slaen ten hemel/ ende ons ghebet voor v te bringen/ In dien ghi aensien wilt onse verdienſten ende weerdicheit. Want onse conſcientien beschuldigben ons/ ende onse sonden geven getuygenis tegen ons. Wy weten oock dat ghi een rechtveerdich Rechter sijt/ straffende de sonden der gheenen/ die uwe Ghebooden overtreden. Maer O Heere/ nae dien ghy ons beuolen hebt/ v in aller noot aen te roepē/ eñ uyt uwe onuytsprekelicke barmhertigheidt beloeft hebt/ onse ghebedē te verhooren/ niet van wegben onser verdienstē/ die geene sijn/ maer om die verdienst onses Heeren Jesu Christi/ welcken ghy ons tot eenen middelaer ende voorspreker voorgheſtelt hebt/ So versaecken wy alle ander hulpe/ eñ hebbē onsen toevlucht alleen tot uwer barmhertigheit.

Eerstelick O Heere/ beneuēdie ontallicke weldadē/ die ghy in't gemeine allen menschen op eerdē bewijst/ hebt ghy ons insonderheit so veel genadē gedaen/ dat het ons onmogelick is die te bedencken ofte wtte spreken/ Nae-

me-

†Lu.18. 13
Dan.9.7
*Rom.2.15
†Exo.20.5
*Psa.50.14
†Dan.9.18
Isa.64.5
*1.Joh.2.1
1.Tim.2.5.
Rom.8.34
†Ephe.1.3. & 18.

melick/dat ghy ons verloſt hebt/wt dē
*iammerlicken dienſt des duyuels eñ
aller afgoderije/ daerin wy gheuangen
lagen/ Eñ hebt ons † gheuoert tot den
lichte uwer waerheit/ende tot der kēn-
niſſe uwes heyligen Euangelij. Daer
tegen ſo hebben wy door onſe ondane-
baerheit deſe uwe weldaden vergeten/
Wy ſijn van v* afgeweken/ eñ hebbē
ons eygen begeerlickheidē gheuolght/
v niet eerende gelijc wy ſchuldigh wa-
ren. Dies hebben wy grouwelick ge-
ſondight O Heere/ende v grootelicks
vertoornt/ Dat wy/ ſoo ghy met ons
woudet handelen/nae dat wy verdient
hebben/ niet anders ſouden hebben te
verwachten/dan de eewighe doot ende
verdoemenuſſe. Nae wy merckē oock
O Heere/by † die caſtijdingen/die ghy
ons dagelicx ſijt toeſchickende/dat ghi
v ten rechten ouer ons vertoornēt. Wāt
aengeſien dat ghi rechtueerdich ſijt/ ſo
en ſtraft ghy niemandt ſonder oorſaec-
ke. Eñ wy ſien oock noch uwe hant ver-
heuen/om ons noch meer te ſtraffen.
Maer al maert dat ghy ons noch veel
harder ſtraftet/dā ghy tot noch toe ge-
daen hebt/ Nae all vielen alle die pla-
gen ouer ons/daer ghy de ſonde uwes
volcks Iſraels mede beſocht hebt/ ſoo
ſoudē wy nochtans moetē bekennen/
dat ghy ons geen onrecht doen ſoudet.

Maer

*Iſa. 52.2
Luc. 11.14.
Exod. 20.2
†Joh. 17.6
& 26.
*Dan. 5.9
†1. Cor. 11.
32.
Luc. 23.31
1. Pet. 4.17

Maer O Heere/ghy sijt onse God/
Ge.18.27 een wy sijn maer eerde ende stof: Ghy
Syrach.10. †Rom.9.20 sijt onse† Schepper/een wy sijn d'werck
Psal.23.1 uwer handen: Ghy sijt onse Heerder/
G 79.13. een wy sijn uwe Schapen: Ghy sijt on-
†ero.32.11 se† Verlosser/ende wy sijn die/die ghy
Psal.103. verlost hebt: Ghy sijt onse Vaeder/een
13. wy sijn uwe Kinderen een Erfgenamē.
†Psal.6.2 Daerō en† straft ons toch niet in uwen
G 38.2. tooren/maer casti. dt ons genaedelick/
Phil.2.13 Ende onderhout veel meer dat wert
dat ghy in ons door uwe barmhertich-
†Dt.79.10. heit begonnē hebt/op dat de† gantsche
weereldt wete ende bekenne/dat ghy
onse Godt ende Salighmacker sijt.

*Exo.16.4 V *volc Israel heeft v menighmael
G 32.6. vertoornt een ghi hebtse ten rechtē ge-
†Nu.21.7 straft: maer† so dickmael al se sick we-
Jos.7.7 Judic.2 &c. der tot v bekeerden/hebt ghy se altijdt
1.Sam.7 G 5. in genaeden aenghenomen/Ende hoe
swaer dat oock haere sonden waerē/so
hebt ghy nochtans die plagen/die hen
toebereyt waeren/afgewent/van we-
*Exo.32.13 gen des *verbonts/d'welck ghy ghe-
maeckt hebt met uwen dienaren Abra-
ham/Isaac/een Jacob/Ende hebt alsoo
dat gebet uwes volcx nopt van v ver-
stooten. Nu hebben wy/door uwe ge-
nade/cruen dat selue verbont/d'welck
†Gal.3.19 ghy in de thāt Jesu Christi onses mid-
delaers/tusschē v een alle uwe gelooui-
gē hebt opgerecht/Ja het is nu so veel

heer-

heerlicker ende krachtiger/nae dat het Christus met sijnen heyligen lijden eñ sterue̅n/ende in ganck in sijne eewige heerlicheit beuestighet eñ vnult heeft.

Daerō O Heere/versaeckende ons seluen/eñ alle menscheliche hope/wy hebbē onsen toevlucht alleen tot desen saligen genaedenbondt/door welcken onse Heere Jesus Christus tot eē volkomen* offerhande sijn Lichaem eenmael aen't cruys voor ons ouergeuē de) ons met v in eewicheydt versoent heeft. Daerom O Heer/siet aen dat † aensch̄yn uwes gesalfden/eñ niet onse sondē/op dat uwē toorn door sijn voorbidden gestillet werde/ende dat v aensch̄yn ouer ons lichte t'onser vrueghdē eñ salicheit. Wilt ons oock voortaen in v heyligh geleit eñ bescherminge aennemen/ende ons regieren * met uwen heyligen Geest/die dagelicx meer eñ meer/ons † vleesch met alle sijne wellusten* doodende/ons † vernieuwe tot een beter leuen/eñ in ons voortbringe waerachtige vruchten des gheloofs/daer door uwen name in eewicheit geloeft ende ghepresen werde/ende wy met vierigher begeerte/alle* vergangelicke dingen verachtende/alleen na de hemelsche moghen ghedencken.

*Heb.8.3 *10.10

†Ioh.14.13.

*Ro.14.17 Col.1.9.

†Gal.5.16 *22.

*Col.3.5

†Eph.4.22.

*Phil.3.14 Col.3.1

Ende ouermits het v behaeght/dat men bidde voor † alle menschē/wy bid-

†1.Tim.2.1

den

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1 C 2 [2]

den v / dat ghy uwen seghen strecken
wilt ouer die leere uwes heylighen E-
uāgelij / op dat het ouer al verkōdight
Joh. 17.20 eñ aengenomen werde / op dat de gāt-
sche weereld vervult werde met uwer
salighmakende kennisse / op dat de on-
†1 Pet. 2.2 1. Cor. 8.9 wetende bekeert / de †swacke gesterct /
Psa. 115.1 Act. 4.29 Ezc. 36.23 ende een ieghelick uwen heylighen
Name niet alleen met woorden / maer
oock met der daet groot maecke ende
heylighe. ¶ Wilt tot dien eynde ghe-
†Mat. 9.28 trauwe Dienaers in uwen † oegst sen-
den / ende die selue also begauen / dat se
Mat. 24 45. & 25.21. 1. Pet. 5.2 haren dienst ghetrouwelick moghen
†Act. 20.29 Matt. 7.15. Joh. 10.12 Phil. 3.2. bedienen / Daer teghen wilt wtroepen
alle valsche leeraers / † grijpēde Wol-
Exec. 34.2 Jer. 23.1 Isa. 30.10 uē eñ Huerlingen / die haer eygē eere
eñ nuttichevt soecken / ende niet de eere
uwes heyligē Naems alleen / noch der
aermē menschē weluaert eñ salicheit.
¶ Wilt oock alle uwe Christeliche
Ghemeynte / die ghy ouer al beroepen
†Ephe. 4.4. hebt / genadelick bewaren ende regie-
ren / in † eenicheidt des waerachtighen
geloofs ende Godsalicheit des leuēs /
*Psal. 3.8 Psa. 140.2. op dat v rijcke daghelick *toeneme / eñ
Satans rijcke te schandē gae / tot dat v
†1. Cor. 15. 28. rijcke volkomen werde / als ghy sult*
*1. Tim. 2.2 alles in allen sijn.
Wy bidden oock voor dat* weereld-
lick regiment / voor den Roomschen
Keyser ende Koningh / voor alle ander
Konin-

Koninge/ Vorsten ende Heeren/ Ende
in sonderheit voor onsen genaedighste
Cuer eñ Landt Vorst Hertogh Frede-
rick Paltzgraue / metgaeders synen
Cuervorstelicken ghenaden Eheghe-
mael/ de Jonghe Heeren synne Sonen/
alle Raedtsheeren/ eñ Amtlieden/ ooc
voor den Eersamen wysen Raet defer
N. Geeft dat hare gantsche regeringe
daerna gericht sy/ dat de Koninghe al-
ler Koningen † ouer sy ende hare On-
derdanen regierē moge/ Ende t'ryche
des Duyvels/ d'welc een ryche is aller
schanden ende lasteringe/ door sy/ als
uwe dienaers/ lāghs so meer verstoort
eñ te niete gemaect werde/ Eñ dat wy
onder hē * een gerust stil leuē leydē mo-
gē * in aller godsalicheit eñ eerbaerheit.

† Psal. 2. 12
Dan. 4. 34.

* 1. Tim. 2. 2
† Luc. 1. 75.

Voorder bidden wy v voor alle onse
metbroederen/ die onder dē Paus ofte
Turcken * veruolghinge lyden/ wiltse
met uwē heyligē Geest troosten/ ende
genadelick daer wt verlossen/ En laet
niet toe dat uwe Christēheit gātschelic
verwoestet/ eñ de gedachtenisse uwes
naems op eerdē wtgeroeyt werde/ dat
niet de viandē uwer waerheit sick roe-
mē tot uwe oneere / ende lasteringhe.
Maer in dien het uwen goddelicken
wille is / dat de Euanghen Christe-
nen met haerer doot der waerheit ghe-
tuyghenisse ghegen / ende uwen

* Heb. 13. 3.
Johan. 16
20. & 33.
Mat. 10. 20

† Psal. 79
10.

naeme

name prijsen / So geeft se troost in haren lijden / dat se sulcx vā uwer Vaderlicken handt opnemen / ende daerom uwen wille volgēde † bestandigh blijuen / *t' sy in leuen ofte in sterue / t' uwer eeren / tot stichtinghe nwer Ghemeynten / ende † t' harer salicheidt.

*mat. 26. 39
†mat. 24. 13
*Phil. 1. 20
†Apoc. 3. 5

Wy bidden v oock voor alle die ghy * castijt met aermoede / geuangenisse / kranchept des lijfs / ofte aenuechtinge des geests / Troost se alle O Heere / na dat ghy wetet / dat haeren noot is heylschende / Geeft dat hen haere castijdinghe diene tot kennisse harer sonden / eñ beteringe haeres leuens. Wilt hen ooc geuen volstandinge geduldicheit / Verloestet haer lijdē / eñ verlostse eyndelic / op dat se sick uwer goetheit verblijdē / eñ uwen Naeme eewighlick prijsen.

*Psa. 50. 14
& 107. 10

Eyndelick O Heere / wilt ons ende die onse / metgaders alles wat ons aēgaet / in uwe beschermınghe ende bewaeringe nemen. ¶ Gheeft dat wy in onsen † beroep nae uwen wille mogen leuen / eñ de gauen / die wy van uwen segen ontfangē / also gebruycken / dat se ons niet verhinderē / maer veel meer tot den eewighen leuen voorderen.

†1. Co. 7. 17

¶ Sterct ons oock in alle aenuechtingē / op dat wy in den gelooue * strijdēde ouerwinnen mogen / eñ hiernamaels met Christo † dat eewigh leuen besittē.

*Eph. 6. 16
†2. Tim. 2. 10. & 4. 18
Joh. 12. 32. & 17. 24.

Om

Om dese dingen alle bidden wy v/ gelijckerwys ons onse getrauwe Heere ende Salighmaeker Jesus Christus selue gheleert heeft:

Unse Vader, &c.

Daernae wert de Ghemeynte verlaten met den gewonelicken †segen. †Num. 6. 24.

Ontfanght den segen des Heeren.

DE Heere segene ende behoede v.

De Heere verlichte sijn aeschijn ouer v/ende sy v ghenaedigh.

De Heere wende sijn aengheticht t'uwaert/eñ geue v sijnen vrede. Amen.

Sijt ghedachtigh *der aermen. *1. Cor. 16. 2.

Een Ghebet voor die leere des Catechismi.

O Hemelsche Vader/v Woort is † volkomen/eñ bekeert die sielen/ een waerachtige ghetuygenisse/den ongheleerden wijsheyt geuende/ende der blinden ooghen verlichtende/een *krachtigh middel ter salicheit allen die't ghelooven/Maer ouermits dat wy van †natueren niet alleen blindt/ maer onbequaem sijn tot eenigē goede/Ende dat ghy ook niemandē helpen wilt/dan die *ootmoedigh eñ verslagen sijn vā herten: Wy bidden v dat ghy ons †verstādt wilt verlichten met uwē heyligē Geest/ende ons geuē eē* sachtmoedigh herte/van d'welcke alle opgeblaesenheit eñ vleeschelicke wijs-

†Psal. 19. 8

*Rom. 1. 16

†1. Cor. 2. 14. Gen. 8. 20. Rom. 3. 10 *Isa. 66. 2 Mat. 11. 29 †Eze. 11. 19 Jer. 31. 33.

*1. Pet. 5. 5. Luc. 1. 52. Rom. 8. 5.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1 C 2 [2]

hept geweert sy/ op dat wy v Woordt
†Luc.11.28 hoorende †t'selue recht verstaē mogen/
ende ons leuen daernae aen stellen.
*1.Tim.2.4 Wilt oock genaedelick *bekeeren/ al-
Ezec.18.23 le die noch vā uwer waerheyt afdwa-
len/op dat wy v al t'samē eēdrachtigh-
†Luc 1.75 lick dienē †in waerachtiger heyligheyt
eñ gerechticheit alle de dagen onses le-
uēs. Dit begeerē wy alleen om Christi
wille/die ons in sijnē naeme heeft lee-
rē biddē/eñ oock beloft te verhooren.

Onse Vader, &c.

Ghebedt nae de leere des Catechismi.

†Gen. 17 7. O Genaedighe/ barmhertige God
Act.2.39. eñ vader/wy danckē v/ dat ghy †
Mar.10.14. niet alleē ons in v Verbōdt genomen
hebt/maer ooc onse kleyne kinderen/
*Rom.4.11. d'welck ghy hē niet alleene *verseghelt
hebt doer dē heyligē Doop/maer noch
†mat.21.16 daegelicks bewijset/als ghy uwē los†
Psal.8.3 volmaeckt uit haerē mōde/om also de
*1.Cor.1.27 wijse *oetelt * te beschaemē. Wy bid-
dē v/vermeert in hen uwe ghenaede/
†Eph.4.13 dat se aē Christū uwē Sone altijt† toe-
nemē eñ wassen/ tot dat se sijn volko-
mē mānelick ouderdō in aller wijsheit
eñ gherechticheit gelāgen. Geeft ons
oock genaede/dat wijse in uwe kēnisse
*Gen.18.19 e de *vreese/ghelick ghy ons beuo-
Exod.13.8 len hebt/onderwijsen/op dat doer ha-
Deut.6.7 re Godtsalicheit dat rijcke des Satās
Psal.78.4 verstoort werde/ ende t'rijcke Jesu

Chri-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1 C 2 [2]

Christi in deser eñander Ghemeynten
versterckt werde tee eerē uwes heyli-
gē Naems/eñ t'haerer eewigher salic-
heidt/doer Jesum Christum/Amen.

Een opentlicke bekentenis der sonden,
ende Ghebedt voor de Predicatie.

HEmelsche Vader/ eewighe ende
barmhertighe Godt/wy† beken- †Dan.9.5
nen eñ beliden voor uwe Goddelicke
Maiesteit/dat wy aerme allēdige son
daeren sijn *ontfangen eñ gheborē in *Psal.51.6.
aller booshept eñ verderuenisse/†ghe- †Gen.8.20
neyght tot allen quaeden/eñ onmut tot ~Rom.3.12
eenighen goede/ende dat wy met ons
sondigh leuen sonder ophouden uwe
heylige gebodē ouertreden/daer doer
wy†uwen toorn teghen ons verwec- †Exo.32.10
ken/ende nae uwē rechtueerdigē oor- *Deut.27.
deele op ons laedē die *eewige verdoc- 26.
menisse. Maer O Heere/wy hebben† †Ezec.18.32
berauw ende leetschap van dat wy v Psal.79.5
vertoornt hebben/wy beschuldigen
ons seluen/ende beklaegen onse mis-
daeden/begeerende dat ghy genaede-
lick onse allendicheit wilt aensien.
Wilt v ouer ons *ontfermen O aller *Psal.103.
goedertierenste Godt ende Vader/en- 13.
de ons vergeue†alle onse sondē/doer †Luc.18.13
dat heylige lijdē uwes lieuē Sones Je
su Christi. Wilt ons ooc vleenē de ge-
nade uwes heyligē Geests/die ons on
se ongerechticheit vā gātschē herten

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1 C 2 [2]

leere kennen / ende ons selven recht
mishaeghen / Op dat de sonde in ons
magh gedoodet werden / eñ wy in een
nieuw leuē opstaen / in d'welcke wy
*Luc.1.75. oprechte vruchten der * heylicheit en-
de ghereechticheit voortbringhen / die
† Ephe.2.13 v doer Jesum Christum moghen † aen-
genaem sijn. Wilt ons oock v heylich
Woort nae uwen Goddelicken wille
te verstaen gheuē / dat wy daer wt lee-
rē / al ons * betrauwē op v alleē te stel-
*Jer.2.4. & 17.7 len / eñ van allē Creaturen aftrecken /
Dat ooch onsen † ouden menschen met
† Gal.5.16. Ephe.4.22. alle sijne begheerten van daege te dae-
ghe meer ghekruyst werde / eñ dat wy
*Rom.12.1 ons v op offeren tot eenen * leuēdigen
offer / ter eere uwes heyligen Naems /
ende tot stichtinge onses naesten / doer
onsen Heere Jesum Christum / welcke
ons heeft gheleert ende beuolen also
te bidden /

Onse Vader, &c.

Een korte forme des Ghebedts,
nae de Predicatie.

HEere Almachtige Godt / en
laet uwen heyligē naeme om
onser sondē wille niet † ghela-
† Eze.36.23. Rom.2.24. sticrt werdē / Wāt wy hebbē op meni-
gerley wijse tegen v gesondight / mits
dien dat wy uwē heyligē woorde niet
*Dan.9.19. * gehoorsaem sijn / eñ met onwetēheit /
ondanckbaerheyt eñ murmureerē u-

wen

wē toorn daegelicks tegē ons verwec-
kē. Daerom ghy ons oock ten rechten
straft/ Maer o Heere sijt ghedachtigh
uwer groote barmhertigheit/ eñ ont-
fermt v onser. Geeft ons kenisse ende
leedwesen onser sondē/ eñ beteringhe
onses leuens. Sterckt † de dienaers u-
wer kerckē/ op datse getrauwelick eñ
stādvastelick v heylige Woort mogen
verkondigē/ Eñ die Overheidt uwes
volcks * / op dat se dat weereldtlicke-
sweert met gerechtigheydt eñ beschey
denheyt moghen voerē. Bewaert ons
voor alle valscheidt ende † ontrouwe/
verstoort alle boose eñ listighe * raedt-
slaghen/ die tegen v Woordt eñ Kerc-
ken ouerdacht werden/ O Heere/ on-
treckt ons niet uwen Gheest ende
Woordt/ maer gheeft ons vermeerde-
ringe des geloofs/ eñ in allen dingen
lijdtsaemheyt eñ volstandicheit. Komt
uwe Kercke te hulpe/ verlost se vā al-
lē overlast/ bespottinge eñ Tyranny.
Sterckt oock alle swacke eñ bedroef-
de herten/ Ende sendt ons uwe vrede/
doer Jesum Christū onsen Heere/ die
ons dese seker beloftenisse ghegeuen
heeft † / Voorwaer voorwaer segge ick
v / all wat ghy den Vader bidden sult
in mijnen Name / dat sal hy v geuen/
Eñ heeft ons also bevolen te biddē:

† Ephe. 6. 18

* Rom. 13. 4
1. Tim. 2. 2

† 1. Sam. 15
23.
* Act. 4. 29

† Joh. 14. 13
& 16. 23.

Onse Vader, &c.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1 C 2 [2]

Dat Morghen Ghebedt.

DBarmhertige Vader/ wy dãcken v/ dat ghy dese nacht so ghetrauwelick voor ons ghewaeckt hebt/ Eñ biddẽ v/ dat ghy ons wilt sterckẽ met uwẽ heyligen Geest/
†Jac.4.15. die ons voortaen† gelepde/ dat wy desen dagh (metgaeders alle de daegen onses leuẽs) mogẽ bestedẽ tot aller gerechticheit eñ heylicheit/ eñ wat wy in
Mat.6.33. hãden nemẽ/ dat onse oogẽ altijt sien/ om v eere te verbreyden/ also dat wy
†1.Cor.3.6. Psal.127.2 alle dẽ† voorspoet onses voornemens vã uwer milder hãd allẽ verwachtẽ. Ende op dat wy sulcke genaede van v
Jer.31.34. verkrijgen/ wilt ons (nae uwe beloftenisse/ vergheuẽ alle onse sondẽ/ doer dat heylige lijden ende bloetvergieten onses Heeren Jesu Christi/ Want se sijn ons vã hertẽ leedt. Verlicht onse
†Ro.13.12. hertẽ/ op dat wy alle† werckẽ der duysternis afgelepdt hebbẽde/ als Kinderẽ des lichts in een nieuw leuẽ mogen wãdelen in alle Godsaelicheit. Geeft ooc uwen segẽ/ tot de verkondinge uwes Goddelickẽ Woordts. Verstoort alle wercken des duyuels/ Sterckt alle Herckẽdienaers/ eñ Overheyden uwes volcks. Troost alle vervolghde ende benauwde herten/ doer Iesum Christum uwen lieue Sone/ welcke ons beloeft heeft/ dat ghy ons alles/

wat

wat wy v in ſ̃uē† Naeme bidden/ſc- †Joh.14.13
kerlic geuen ſult/eñ daerom ons alſo
heeft heeten bidden: *Onſe Vader &c.*
Verleent ons oock uwe ghenaede/
dat wy nae uwen wille mogen leuen/
welcken ghy ons in uwe Wet * ghe- *Pſal.103.7
openbaert hebt/ ende in deſe thien ge-
boden begrepen.
Ick ben de Heere uwe God†, &c. †Exo.20.2.
Deut.5.6
Dat Auendt Ghebedt.

DGarmhertige Godt/ eewigh †2.Cor.4.6.
licht/†ſchyñēde in de duyſter- *Ro.13.12.
niſſe/ Ghy die verdrijft * de
nacht der ſonden eñ alle blindtheit des
herten/ Nae dien ghy de nacht veror-
dineert hebt om te ruſtē/ ghelijck den
dagh om te arbeydē/ Wy biddē v eerſt
dat onſe lichaemē in vreden eñ ſtilheit
ruſtē/ op dat ſe daernae bequaeme ſijn
mogen te lijden den arbeydt/ dien ſe
draegē moetē/ Maectight onſen ſlaep/
dat die niet onordelick ſy/ op dat wy
aē lijf eñ ziele onbevleckt mogē blijuē/
iae dat onſen ſlaep ſelfs gheſchiede tot
uwer eeren. Verlicht† die ooghen on- †Ephe.1.18
ſes verſtandts/ dat wy in den doodt
niet ontſlapen/ maer altijdt* verwach- *Mat.24
ten op onſe verloſſinge wt deſer allen- 42.& 25.13
dicheit. Beſchermt ons oock voor alle Luc.12.36.
†aenuechtinghen des duyuels/ ons in †1.Pet.5.8.
v heyligh gheleyt nemēde. Ende hoe Ephe.6.11.
wel wy deſen dagh niet toe ghebracht

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1 C 2 [2]

hebben/sonder tegē v grootelicks ge-
sondight te hebben / Wy biddē v wilt
onse onse sonden bedecken doer uwe
barmhertigheit / ghelijck ghy nv alle
dinghen op eerdē bedeckt hebt/op dat
wy daerō vā v aenschijn niet verstoo-
ten werdē. Geeft ooc ruste ende troost
allē krancke/bedroefden eñ aēger och-
tenē herten doer onsen Heere Jesum
Christū/die ons also heeft leerē biddē.

Onse Vader, &c.

GEBEDT VOOR ETEN.

Psal. 104. & 145.

V. 15. Alle ooghen wachten op v Heere/
ende ghy gheeft hen haere spijse tot
sijner tijdt.

16. Ghy doet uwe milde handt open/
ende versaediget alles wat daer leeft/
nae v welbehaeghen.

HEere almachtighe Godt/ ghy
die alles gheschaepen hebt/ eñ
noch doer uwe Goddelicke
kracht onderhoudet/eñ dat volc Israel
in de woestijne gespijst hebt / Wilt u-
wē segē streckē ouer ons uwe aerme
dienaers/eñ ons heyligē dese gaeuen/
die wy vā uwe milde goetheit ontfan-
gē/op dat wy se maetelick eñ heyligh-
lick nae uwē goedē wille moghē ghe-
bruyckē/eñ daer doer bekennē/dat ghy
onse Vaeder ende een oorspronck alles
goeds sijt. Geeft oock dat wy altijdt

ende

ende voor allen dinghen soecken dat Gheestelick broot uwes Woorts/met d'welcke onse siele ghespijst werde ten eewighen leuen / d'welcke ghy ons verepdt hebt door dat heyligh Bloedt uwes lieuen Sones onses Heerē Jesu Christi. *Onse Vader, &c.*

Alsoo vermaent ons onse Heere Iesus Christus, Luc. in't 21. Cap.

Wachtet v/dat uwe hertē niet t'een- v. 34.
niger tijt beswaert werden met brasserije ende dronckenschap/ende met sorge deses leuens/ op dat dien dagh niet snel ouer v en komme.

Want gelijck een valstrick sal hy ko- 35.
men ouer alle die ghene die op eerden wonen.

GEBEDT NAE ETEN.

Alsoo spreeckt de Heere in't vijfde boeck Mosis, in't. 8. Cap.

Als ghy sult gheten hebben ende v. 10.
versaedt sijn / so sult ghy den Heere uwen Godt louen.

Siet wel toe/ dat ghy des Heeren u- 11.
wes Gods niet en vergetet/ende sijne Gheboden niet en verachtet.

HEere God hemelsche Vaeder/ wy dancken v voor alle uwe weldaeden die ghy sonder ophouden van uwe milde handt ontfangen/dat uwen Goddelijcken wille is/ ons te onderhouden in dit tijdelic leuē/

ende

ende ons te verſorghen met alle onſe nootdruft/ Maer in ſonderheidt/dat ghy ons herboren hebt tot der hope vã een bet er leuen/d'welcke ghy ons ge-openbaert hebt door v heyligh Euangelium.

Wy bidden v/barmhertighe Godt eñ Vader/dat ghy niet toe en latet/dat onſe hertẽ hier in deſen eerdſchen ende vergangelicken dinghen ſouden ghe-wortelt ſijn/maer dat wy altijt mogen opwaerts ſien ten hemel/verwachtẽ-de onſen Salichmacker Jeſum Chriſtum/tot dat hy in den wolcken ver-ſchijnẽ ſal tot onſer verloſſinge/Amẽ.

Onſe Vader, &c.

GHEBEDT VOOR krancke, ende aengevoch-ten menſchen.

*NAe datmen den krancken vermaenet heeft van wien de kranckheiden en-de allerhande allendicheit komt, namelick van Gode, ende dat *d'oorſaecke der ſeluen is de ſonde, die † door Chriſtum wederom weghgenomen is, den genẽ die aen hem *ge-louẽ, ende dat het hen daerom alles ten be-ſten † moet dienen, So moetmen ock voor hem bidden, nae de leeringhe Iacobi ✝.*

†1. Sam. 2 6. ✝ 31. Iſa. 45. 7
*Rom. 5. 12 Gen. 3. 16
†1. Cor. 15 56.
*Joh. 3. 15 ✝ 5. 14. ✝ 7 38.
†Rom. 8. 28
*Jac. 5. 14

Daertoe ſullen dienen deſe oft te dier-ghelijcke ghebeden.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1 C 2 [2]

DAlmachtighe/Eewige eñ ge-
rechtige Godt/ende barmher-
tige Vader/die ghy eent Heere †Rom.14.8
des doots eñ leuens sijt/sonder *wiës Act0.10.36
wille niet en gheschiedt/noch in den *mat.10.29
hemel/noch op eerdē/Hoe wel wi niet
weerdigh sijn uwen naeme aen te roe-
pen/noch te verhopē/dat ghi ons sult
verhooren/als wp aensien hoe wp tot
noch toe†onsen tijt ouergebracht heb- †Psal.25.7
bē/wp biddē v/dat ghy na uwe barm-
hertigheidt wilt aensien in't aensch̄yn
Jesu Christi/die al onse *swacheit op *Isa.35.10.
hem ghenomen heeft/Wp bekennen
dat daer niet in ons is/dan†gencight- †gen.6.5.&
heit tot dē booſen/eñ onbequaemheit 8.20.
t'eenigen goede/Daerom wp ooc deſe
*straffe/Ja noch veel meerder verdiēt *Dan.9.16.
hebben. Maer Heere ghy weetet/dat
wp v volc eñ ghy onse Godt sijt/Wp
hebbē tot niemāt toevlucht/dā alleen
tot uwe†barmhertigheit/die ghy nopt †Psal.79.8.
niemanden gewesghert hebt/die ficht
tot v bekeert heeft. Dies bidden wp/
dat ghy ons onse sonden niet wilt toe-
rekenen/maer rekēt ons toe*de wijs- *1.Co.1.30
heit/gerechtigheit ende heylicheit Je-
su Christi/op dat wp in hē voor v be-
staen mogē. Verloſt ons om sijnēt wil-
le wt deſen lijden/op dat de booſe niet
gedencken/dat ghy ons verlaten hebt.
Ende so het v belieft ons langer also te

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1 C 2 [2]

oeffenen/ soo gheeft ons ghedult ende
sterckheit/ sulcx alles nae uwen wille
te draghen/ende laet het ons alles nae
†Rom.8.28 uwer wijsheit †ten besten komen. Ca-
stijt ons lieuer hier/dan dat wy hier na
*1.Cor.11. 32 met * der weerelt souden moeten ver-
loren gaen. Gheeft ons dat wy deser
†Col.3.5. weerelt ende al wat †eerdsch is mogen
afsteruen/ op dat wy dagheliex na dat
euenbeeldt Iesu Christi meer eñ meer
*Ephe.4.22 * vernieuwt werden. Laet ons door
†Rom.8.39 gheen dingh van uwer liefden †afghe-
scheyden werdè/ maer trect ons dage-
liex meer ende meer tot v/ op dat wy
*Phil.4.8 d'eynde onses *beroeps met vrueghdē
Ephe.4.1 aenueerden moghen/ d'welck is/ met
†Tim.2.10, & 4.18 Christo te †steruē/te verrijsen/ ende in
eewicheit te leuen. Wy gelooven oock/
dat ghy ons verhooren sult door Je-
sum Christum/ die ons aldus heeft
leeren bidden: *Onse Vader, &c.*

Sterckt ons oock int' rechte ghelooue/ dwelck wy van herten/ ende met den monde belyden:

Ick ghelooue in Godt, &c.

Ofte aldus.

EEwighe/ barmhertige Godt eñ Vader/die eewighe salicheidt der leuenden/ eñ dat eewigh leuē der
†Rom.14.9 steruenden/ Nae dat ghy †doodt ende
1.Sam.2.6 leuen alleen in uwer handt hebt/ende
*Mat.6.32. & 10.30 sonder ophoudē also voor ons *sorget/

dat

dat noch ghesondtheit/noch krancheit/
noch eenigh goedt ofte quaet ons kan
toekomen/ Jae gheen haer van onsen
hoofde vallen/ sonder uwen wille/dat
ghy ooc uwen gheloouighen alle din-
ck haeren †besten wendet/wy bidden v/ †Rom.8.28
verleent ons die ghenade uwes heyli-
gen Geests/ dat hy ons leere onse al-
lendicheit recht bekēne/eñ geduldigh-
lick uwe castijdinge verdraghē/die wy
* thiendupsentmael grooter verdient *Job.9.3
hebbē. Wy weeten/dat se ons niet sijn
teeckenen uwes toorens/ maer uwer
†Vaderlicken liefde tegen ons/ op dat †Heb.12.7.
wy met der *weerelt niet verdoēt wer- *1.Cor.11.
dē. Vermeerdert O Heere ons gelo- 32.
ue/ door uwe oneyndelicke barmher-
ticheidt op dat wy Christo langhs soo
meer †ingelijuet werden/als lidtmaetē †Joh. 6.56.
haren geestelicken hoofde welckē/ghi
ons in *lijdē eñ heerlicheit gelijck mae- *Rom.8.17
kē wilt. Verlight dat kruys/na dat het
onse †swackheit verdragē kan. Wy on- †1.Cor.10
derwerpen ons * gātschelic uwē wille/ 13.
e'sy dat ghi onse sielen langher in deser *Ro.14.11.
huttē wilt laten/ofte †tot v in't eewigh Phil.1.20.
leuē nemen/ Ouermits wy Christi ey- †Joh.5.24.
gen sijn/ eñ daerō niet mogē vergaen. ‡6.40.
Wy willen* gheern dit swacke vleesch ‡12.32.
verlatē/in hope der saligē †opstādinge/ ‡17.2
daer ons dat selue veel heerlicker sal *Phil.1.23.
wedergegeuen werden. Geeft ons te †1.Cor.15
ghe- 19.
2.Cor.5.4.

*Pſal.51.2. †Rom.4.5. & 8.33. geuoelē/dē ſaligē troost * vergeuinge der ſonden/ eñ der †rechtueerdighmakinge Chriſti/op dat wy met dē ſchilt

*Epbe.6.16 †1.Joh.1.7. & 2.2. alle Satans * aenuechtingē ouerwinnen. Laet ſijn onſchuldigh † bloet de vlecke eñ onreynicheidt onſer ſonden wtvegen/ eñ ſijne gherechticheit onſe

*Rom.8.34 2.Cor.5.10. ongerechticheit * verantwoorden voor uwē wterſten oordeele. Waepent ons met geloove eñ hope/ op dat wy niet te ſchande werden door eenigh ſchricktē des doots/ maer als onſe lichaemelicke oogen dupſter werdē/ dat als dā de oogē des geests op v tē. Eñ als ghy ons t'gebruyck der tonghen benomen ſult hebbē/ dat als dā dat herte niet op houde v aen te roepē. O Heere/ wi beuelen onſe zielen in uwe handen/ wilt

†Pſal.22.2 Mat.27.46 ons in onſer letſten noot niet †verlatē/ eñ dat om Chriſti Jeſu wille alleen/ die ons alſo heeft leeren bidden:

Onſe Vader, &c.

Ick gheloove in Godt, &c.

Ghebet by de begrauinge der Dooden.

*Nae de vermaninge van de * doot door Adam, ende de wedergheboorte door Chriſtum, danckt ende bidtmen Godt, aldus:*

*Rom.5.14 1.Cor.15.45

VWy danckē v/ almachtige barmhertige Godt eñ Vaeder/ dat ghy N. dat tijdelick leuen ſo lange ghegeuen hebt/ eñ na dat ghy hem wt deſen iammerdaele hebt wille verloſſen/ dat

eewi-

*eewige eñ ſalige leuē genadelick ge- *Joh.3.15 & 5.24.
geuen/d'welck ghy allen gelooutgen
door Chriſtum waerachtighlick toe-
geſeidt hebt/Wiens ſiele ghy van nu
genomē hebt in v † rücke/Wiēs lichaē †1Thſſ.4.13 Luc.23.43
ghy ten letſten dage ſult verweckē wt
der *Eerden/op dat het uwe eewighe *Dan.12.2. Job.19.25
heerlicheit beſitte/daer door wy v van Pſal.16.9.
hertē dancken/Eñ bidden v/wilt ons
wt deſen exēpel leerē/de weerelt †ver- †Rom.6.18
latē/eñ de ſonde te vermijdē/om welc-
ker wille/ghy alſo op ons vertoornt
ſijt/dat ghy/om die te ſtraffen/ons al-
lerhande allendicheidt onderworpen
hebt/Eñ ons nochtans waerſchuwet
t'onſen beſtē/op dat wy met*der wee- *1.Co.11 32.
relt niet verdoemt werden. Geeft ons
dā een waerachtigh betrauwē op uwe
barmhertichеit door Jeſum Chriſtū/
daer wy de weerelt mede †overwinnē †1.Joh.5.4
mogē. Werct door uwē hepligē Geeſt
oprechte boete in ons/op dat wy nae
hemelſche eñ niet nae *eerdſche dingē *Col.3.5.
gedenckē/Want wy ſijn medelingē
in deſer weerelt/eñ onſe † borgerſchap †1Joh.3.20
is in den hemel/Laet ons daerom de 2 Cor.5.2
weerelt/noch dat daer in is/nemmer-
meer ſo *lieff ſijn/dat het ons moge v- *1.Co.7.33
hinderē om Chriſtū te verwachten tot
onſer verloſſinge. *Onſe Vader. &c*

Wilt ons ock ſtercken in den rechte
ten geloue/daer van/&c.

Ick gheloone in Godt, &c.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1 C 2 [2]

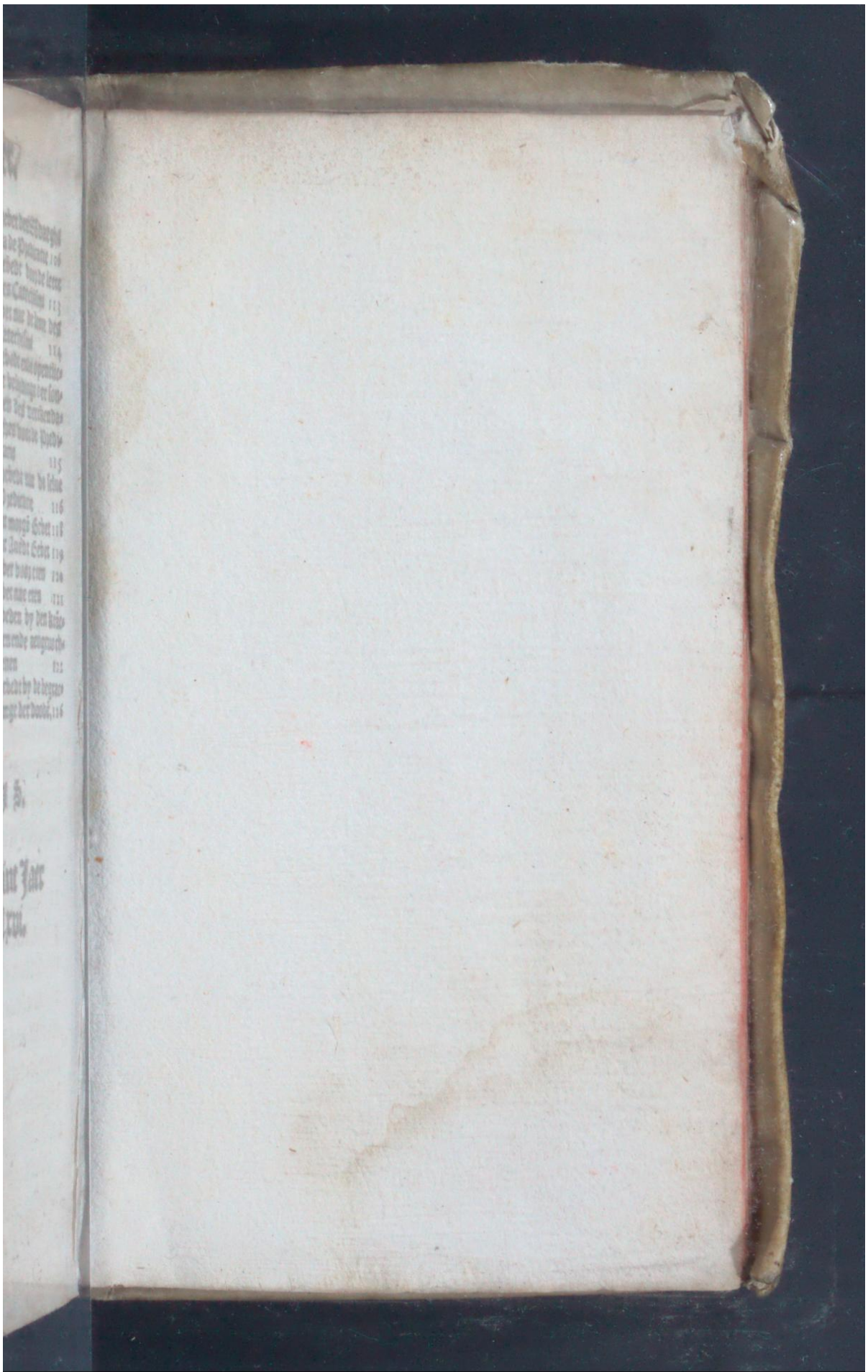
Register.

Catechismus Folio. 1.
Vorme om den heligen Doop wt te rechtē 51
Eē corte onderscheidinge des gelooffs/ oner de ghene die sick tot der Ghemeynten begeuen willen 62
Vorme om dat heylige Auendtmael te houden 77
Vorme om de houwelicken voor die Ghemeynte te beuestighen 92
Christelicke Gebeden/ die men in de Ghemeynte ende Elders gebruycken kan 102
Maendelick/
Een Ghebet des Sondaeghs voor de Predicatie 103
Ghebet des Sōdaeghs na de Predicatie 106
Ghebedt voor de leere des Catechismi 113
Gebet nae de leere des Catechismi 114
Ghebedt ende openticke belijdinge der sonden des werckendaghes voor de Predicatie 115
Ghebedt nae de selue Predicatie 116
Dat morgē Gebet 118
Dat Auēdt Gebet 119
Gebet voor eten 120
Gebet nae eten 121
Gebeden by den krācken ende aengeuochtenen 122
Ghebedt by de begraeuinge der doodē, 126

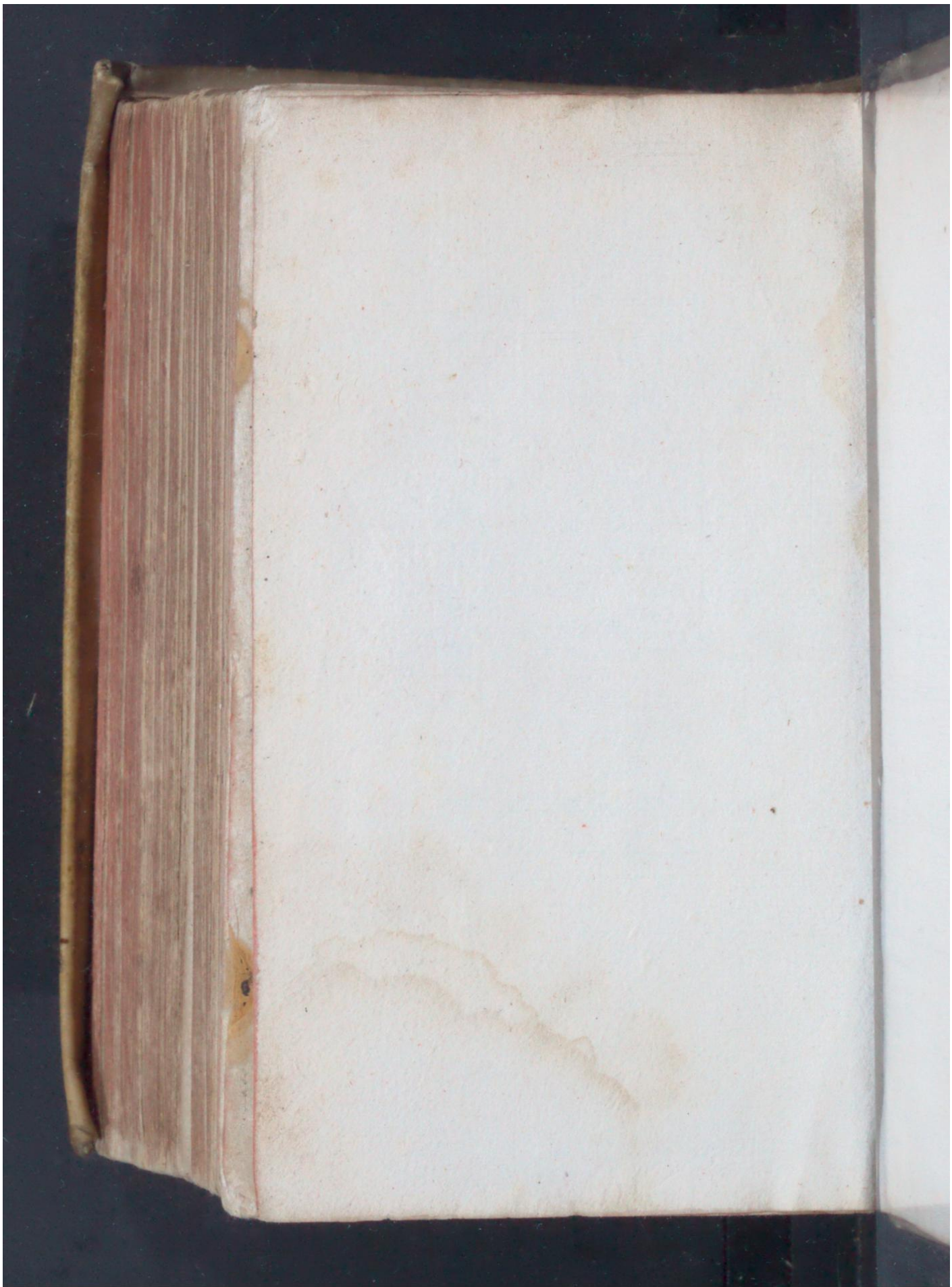
FINIS.

Ghedruckt int Jaer M. D. Lvi.

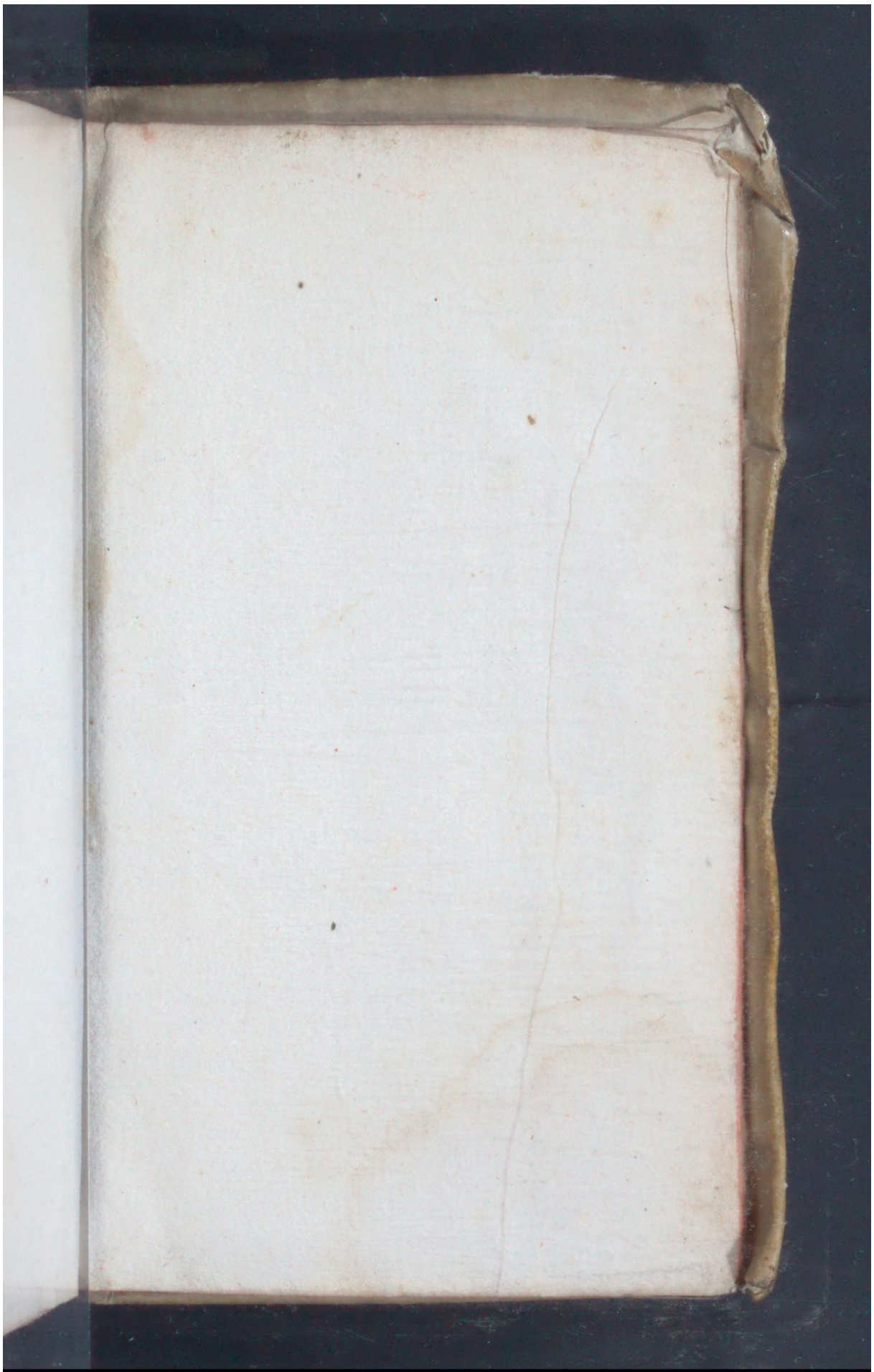
Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1 C 2 [2]

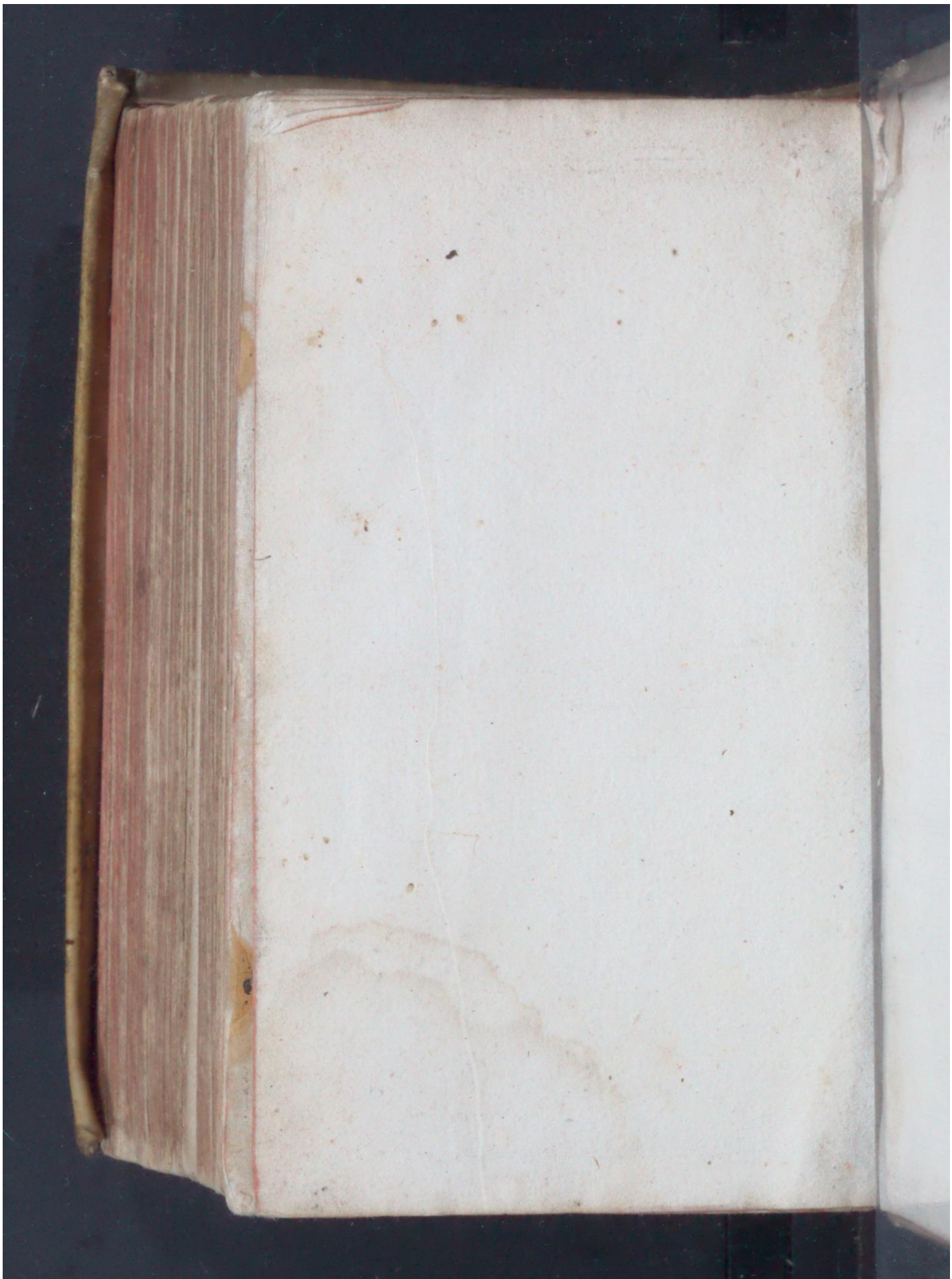
Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1 C 2 [2]

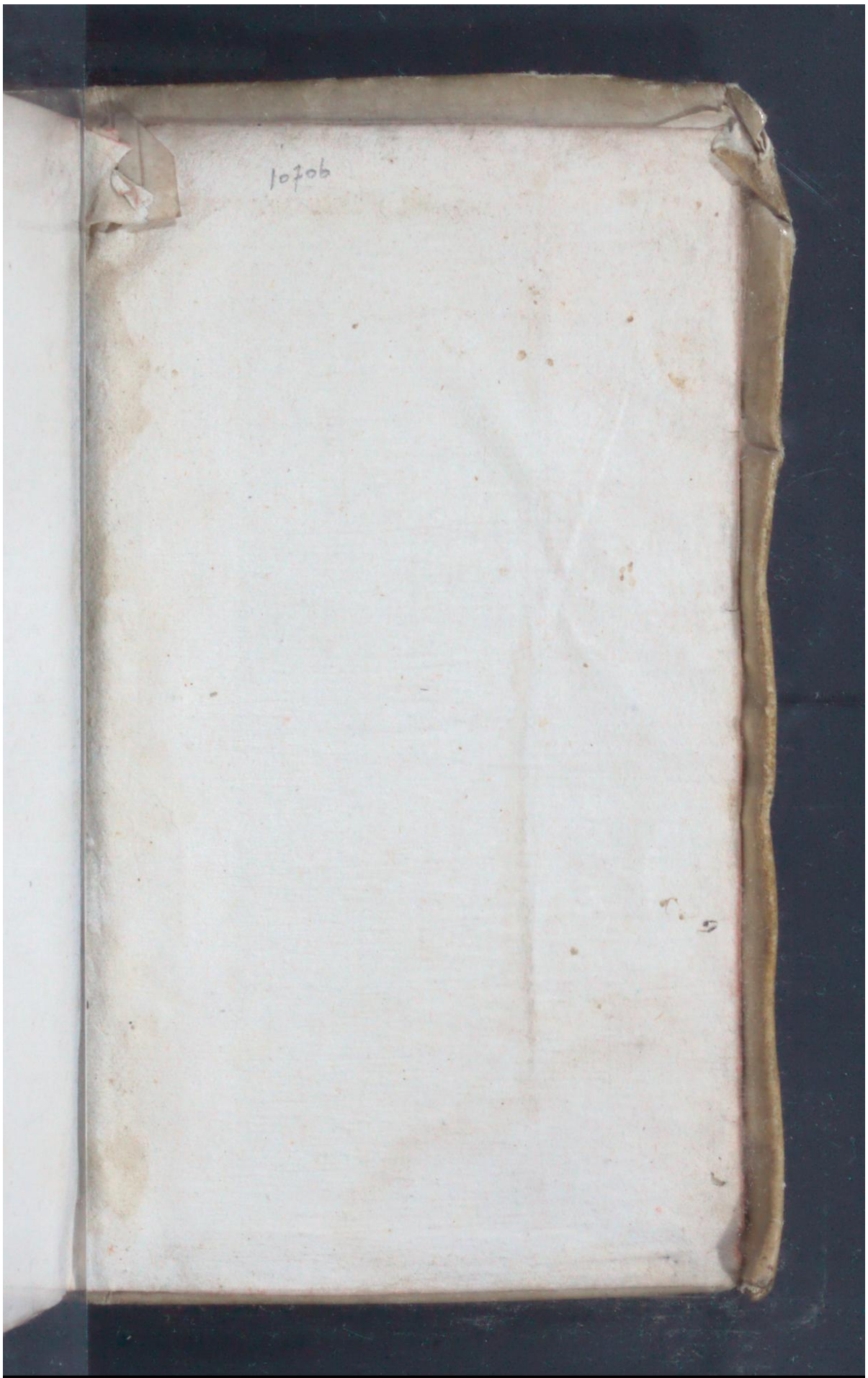
Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1 C 2 [1]

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1 C 2 [1]